

بسم الله الرحمن الرحيم

فصلنامه پیام فرهیختگان (علوم تربیتی)

موسسه هدایت فرهیختگان جوان
(علمی - تخصصی)

فصلنامه پیام فرهیختگان به استناد مجوز شماره ۷۶۸۰۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۱/۰۵
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در زمینه علوم تربیتی (اختصاصی) منتشر می‌شود.

مقالات این فصلنامه از وب سایت نشریه به آدرس <http://hfj.ir>

به صورت تمام متن قابل دریافت است.

این فصلنامه همچنین از طریق پایگاه‌های اینترنتی و سایت‌های ذیل قابل

دریافت می‌باشد.

www.ensani.ir
www.civilica.com

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

صاحب‌امتیاز: موسسه فرهنگی و هنری هدایت فرهیختگان جوان

مدیر مسئول: محسن زارعی

سرمدبیر: دکتر حسن ملکی

مدیر داخلی: حجت اله الماسی

مدیر اجرایی: رحیم مرادی

اعضای هیئت تحریریه:

دکتر زهرا جامه بزرگ، استادیار تکنولوژی آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی

دکتر جواد حاتمی، دانشیار برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تربیت مدرس

دکتر علی شیخ‌الاسلامی، استادیار روان‌شناسی تربیتی دانشگاه محقق اردبیلی

دکتر بهرام صالح صدق پور، دانشیار علوم تربیتی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی

دکتر فریبرز درتاج، استاد روان‌شناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی

دکتر سید رسول عمادی، استادیار علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینا

دکتر حسن ملکی، استاد برنامه‌ریزی درسی دانشگاه علامه طباطبائی

طراح جلد و صفحه‌آرایی: فردین دارابی

مدیر بخش ترجمه: مرتضی بختیاروند

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپ دیجیتال پایتخت

نشانی: تهران، خیابان جامی، کوچه شهید محمد بیک، پلاک ۱۴، موسسه هدایت فرهیختگان جوان، طبقه دوم، دفتر فصلنامه

تلفن: ۰۲۱-۶۱۹۷۸۷۷۷

سایت فصلنامه: hfj.ir پست الکترونیکی: pfjournal.hfj@gmail.com

فصلنامه علمی - تخصصی پیام فرهیختگان (علوم تربیتی)

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

داوران این شماره:

دانشیار روانشناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی	دکتر حسن اسد زاده،
استادیار روانشناسی تربیتی دانشگاه محقق اردبیلی	دکتر علی شیخ‌الاسلامی،
دانشیار علوم تربیتی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی	دکتر بهرام صالح صدق پور،
استادیار روانشناسی دانشگاه سلمان فارسی کازرون	دکتر مسلم عباسی،
دانشیار سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه علامه طباطبائی	دکتر نورعلی فرخی
دانشیار بازنشسته روانشناسی دانشگاه خوارزمی	دکتر ولی‌الله فرزاد،
دانشیار پژوهش هنر دانشگاه الزهرا	دکتر فاطمه کاتب،
استادیار روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب	دکتر افسانه لطفی عظیمی،
دانشیار روانشناسی دانشگاه بوعلی سینا	دکتر ابوالقاسم یعقوبی،

مشاوران علمی این شماره:

دانشجوی دکتری تکنولوژی آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی	حجت اله الماسی،
دکتری روانشناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی	کامران شیوندی،
عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اردبیل	عیسی رضایی،
دانشجوی دکتری تکنولوژی آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی	محسن زارعی،
دانشجوی دکتری مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی	معصومه زیبائی نژاد،
دانشجوی دکتری سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه علامه طباطبائی	حسن محمودیان،
دکتری روانشناسی دانشگاه تربیت مدرس	داوود هزاره‌ای،

شرایط پذیرش مقاله

موسسه هدایت فرهیختگان جوان مجوز انتشار فصلنامه علمی - تخصصی با عنوان «پیام فرهیختگان» را از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دریافت نموده است. این فصلنامه مقاله‌های علمی و پژوهشی استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران این حوزه مطالعاتی را پس از داوری و اظهار نظر هیئت تحریریه به چاپ می‌رساند. علاقه‌مندان می‌توانند مقالات خود را به همراه ۳ نسخه کپی از آن و CD نهایی به دفتر مجله ارسال نمایند.

شرایط و ساختار شکلی مقاله

- ۱- مقاله ارسالی جهت چاپ در فصلنامه باید دارای محتوای علمی- پژوهشی بوده و در نشریه‌های داخلی یا خارجی و نیز در همایش‌ها و کنفرانس‌های داخلی و بین‌المللی ارائه و منتشر نشده باشد.
- ۲- حجم مقاله حداکثر ۲۵ صفحه A4 (۶۰۰۰ کلمه) با ۲۴ سطر در هر صفحه و با ۲/۵ سانتی‌متر حاشیه از طرفین باشد.
- ۳- مقاله با نرم‌افزار Word Xp2007 و فونت B- Lotus 12 تنظیم گردد.
- ۴- منابع در پایان مقاله به ترتیب حروف الفبا بر اساس نام خانوادگی و نام نویسنده یا نویسندگان ارائه شده و به شیوه زیر تدوین گردد:
الف) کتاب: نام خانوادگی، نام نویسنده (سال نشر)، **عنوان کتاب**، نوبت چاپ، نام و نام خانوادگی مترجم، محل نشر: ناشر.
مثال (۱): در تاج، فریبرز؛ خانی، محمدحسین (۱۳۹۳)، **روان‌شناسی یادگیری**، چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
مثال (۲): لوی، الف (۱۳۸۲)، **برنامه‌ریزی درسی مدارس**، ترجمه فریده مشایخ، چاپ نوزدهم، تهران: انتشارات مدرسه.
ب) نشریه: نام خانوادگی، نام نویسنده مقاله (سال نشر)، «عنوان مقاله»، **عنوان نشریه**، دوره، شماره نشریه: صفحات مقاله.

مثال: فتحي، رقيه؛ مهدي زاده، حسين (۱۳۹۴)، «تأثير سازمان دهنده‌های تصویری بر یادگیری و یادداری دانش سلامت دانش‌آموزان»، فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، شماره ۲۱، پاییز، صص ۱۳۰-۱۱۳.

۵- منابع انگلیسی نیز تابع ساختار منابع فارسی خواهند بود.

الف) مثال کتاب:

Popper, Karl (1962). **The Open Society and its Enemies**. New York: Simon and Schuster.

ب) مثال نشریه:

L. Dandy, Kristina; Bendersky, Karen (2014). "Student and Faculty Beliefs About Learning in Higher Education: Implications for Teaching", **International Journal of Teaching and Learning in Higher Education**, Vol. 26, No. 3: pp 358-380.

۶- مشخصات کامل منابعی که در متن به آن استناد شده است باید در پایان مقاله ذکر شوند.

۷- ارجاع داخل متن بعد از هر نقل قول صرفاً محدود به نام خانوادگی نویسنده، سال نشر و شماره صفحه یا صفحات مورد استفاده در داخل پرانتز گردد. مثال: (در تاج، ۱۳۹۳: ۶۸).

۸- کلمات غیر فارسی در داخل متن شماره‌گذاری (توک) و معادل لاتین آن در پایین صفحه درج شود.

۹- مقاله‌های دریافتی برای چاپ مسترد نخواهد شد.

۱۰- نویسنده یا نویسندگان مقالات مسئول صحت و اصالت مقاله و نظرات ارائه شده در آن هستند.

۱۱- هیئت تحریریه فصلنامه علمی- تخصصی پیام فرهیختگان، در پذیرش، اصلاح، ویرایش و چاپ مقالات پذیرفته شده آزاد خواهد بود.

۱۲- هیئت تحریریه مجله به مقالاتی که خارج از قوانین فوق باشند ترتیب اثر نخواهد داد.

راهنمای محتوایی تدوین چکیده و مقاله

الف) صفحه اول مربوط به چکیده

(۱) عنوان کامل مقاله

(۲) نام و نام خانوادگی نویسنده و یا نویسندگان

(۳) چکیده فارسی در یک پاراگراف (۱۵۰ الی ۲۰۰ کلمه) شامل اهداف، متدولوژی و نتایج

(۴) واژگان کلیدی: بین ۵ الی ۷ کلمه

(۵) ذکر نشانی کامل پستی، پست الکترونیکی و شماره تماس نویسنده در پاورقی مقاله

ب) صفحات دوم به بعد مربوط به مقاله

(۱) مقدمه، طرح مسئله (همراه با سؤالها و فرضیه‌های مربوطه)، چارچوب نظری، پیشینه

تحقیق، مواد و روش‌ها، تجزیه و تحلیل اطلاعات، خلاصه و نتایج و فهرست منابع.

(۲) ارائه چکیده به زبان انگلیسی بر روی یک صفحه جداگانه با توجه به ترجمه دقیق چکیده

فارسی و با همان ساختار و اطلاعات در پاورقی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه ..... حبيب الله رحيمي / قاسم کشاورز گرامی
۱۵	بررسی آسیب‌های فناوری‌های نوین ارتباطی در یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان پایه پنجم و ششم ابتدایی پسرانه شهر مرند از نظر معلمان دوره، در سال تحصیلی ۹۳-۹۴ ..... اسماعیل دلیلی / حیدر علی زارعی
۳۳	تأثیر تجهیزات آموزشی به‌ویژه فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایجاد انگیزه برای فراگیران ..... آزاده سادات رحیمی / اعظم السادات رحیمی / مجتبی بهرامی
۵۱	تأثیر به‌کارگیری تکنیک تریز بر میزان خلاقیت فرآیند یاددهی و یادگیری مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات ..... زهرا جامه بزرگ / فاطمه جعفرخانی / مریم سلیمی
۶۹	بررسی رابطه بین مدیریت منابع انسانی الکترونیکی و نوآوری سازمانی در اداره آموزش و پرورش گرگان ..... فاطمه نامنی / دکتر کامبیز اسماعیل‌نیا
۸۵	بررسی وضعیت سلامت روان معلمان و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ..... اعظم ملکی / کبری علیزاده دوین / عاطفه چاهی

سخن سردبیر

دستیابی به اندیشه‌های نو در همه عرصه‌های علمی و از جمله علوم تربیتی و از طریق پژوهش‌های اصیل علمی حاصل می‌شود و این پژوهش‌ها باید بر نظریه‌ها محکم هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی و ارزش‌شناسی مبتنی باشد.

باید اذعان نمود که در پنجاه سال اخیر متون دانشگاهی در حوزه روانشناسی و علوم تربیتی، اساساً اقتباس و ترجمه‌ای از علوم تربیتی در غرب بوده و خودباختگی در این مسئله به قدری عمیق بود که این رویه غیر اصیل در کشور علامت خبرگی و نخبگی به شمار می‌رفت و هرگونه تلاش بوم‌شناسانه در این عرصه نشانی از کم‌سوادی و ضعف خرد علمی محسوب می‌شد. اکنون نیز تا حدودی این تفکر ناروا باقی است لکن در اثر آشکار شدن حقایق فلسفی و ریشه‌دار در علوم انسانی و در علوم تربیتی قدری رنگ باخته است.

اینکه می‌بینیم کتاب‌ها و کلاس‌های روش تحقیق در علوم تربیتی و روانشناسی در کشور ما در چند دهه اخیر شدیداً از دیدگاه‌های پوزیتویستی و عمل‌گرایانه تأثیر پذیرفته است بدین دلیل است که از ویژگی‌های بوم‌شناختی در نظریه‌پردازی و ارائه راهکارهای لازم جهت توسعه علم غفلت شده است. اینکه چه شده است که اندیشه‌های سکولاریستی بر علوم انسانی و علوم تربیتی ما سیطره یافته است به عوامل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عدیده مرتبط است که بررسی آن‌ها از حوصله این گفتار خارج است لکن سؤال اساسی این است که چرا در سال‌های پس از انقلاب اسلامی که تحویل عمیق در همه‌ی ابعاد به وقوع پیوسته است، همچنان دانشگاه‌های ما و متون آموزشی رایج عمدتاً از همان رویکردهای تحصیلی و پس تحصیلی پیروی می‌کنند؟ چند دلیل در این خصوص می‌توان ذکر کرد:

دلیل نخست: در دهه‌های اخیر توجه کافی به علوم انسانی به عمل نیامده و برخی افراد که مسئولیت برنامه‌ریزی آموزشی و درسی در حوزه علوم تربیتی را بر عهده داشتند از تحقیقات وسیع و عمیق علمی برخوردار نبودند. بدیهی است کسی که از توانایی علمی برخوردار نباشد نمی‌تواند مرزهای دانش را با رویکرد اصیل فرهنگی دیدبانی کند.

دلیل دوم عدم درک درست بومی‌سازی دانش است. عده‌ای این تصور غلط را داشتند و دارند که بومی‌سازی علم به معنای دور انداختن و مخالفت جدی با تجارب علمی موجود در غرب است. این تفکر غلط نیز از فهم غلط تلاش‌های اصیل علمی و تحقیقات بوم‌شناسانه در این عرصه ناشی می‌شود. افراد فهیم در بومی‌سازی دانش و تحول عمیق در علوم تربیتی به‌خوبی می‌دانند که

نظریه پردازی در این حوزه باید حرکت خود را از تحلیل همه‌جانبه و نقد اندیشه‌های موجود آغاز کند نه نفی اندیشه‌ها.

دلیل سوم آن‌که اغلب استادان روش تحقیق در علوم تربیتی در مراکز آموزش عالی ایران، اساساً دریافته‌های غربی از روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی را تنها روش مقبول به حساب می‌آورند و هرگونه حرکت غیر آن را، دور شدن از فضای علمی معرفی می‌نمایند که به نظر ما این طرز تلقی یک نوع کاپیتولاسیون علمی و موجب تحقیر ملی است. دلایل دیگری نیز می‌توان ذکر نمود که جهت رعایت اختصار به سه دلیل فوق اکتفا شد.

ضمن ابراز مسرت از انتشار فصلنامه پیام فرهیختگان امید است محتوا و مقالات آن به تحلیل و تبیین حقایق در حوزه علوم تربیتی کمک کند و با نگارش مقالات تحقیقی اصیل به تحول علوم تربیتی با رویکرد بومی یاری رساند. بی‌تردید نظرات، پیشنهادها و نقدهای عالمانه صاحب‌نظران محترم چراغ راه ما در این تلاش علمی خواهد بود.

حسن ملکی

سردبیر فصلنامه پیام فرهیختگان

فصلنامه پیام فرهیختگان (علوم تربیتی)

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

صفحات: ۱-۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۲۰؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۱۲/۱۵

مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه

حبیب‌الله رحیمی* / قاسم کشاورز گرامی**

چکیده

رشد اجتماعی، برقراری روابط اجتماعی و توانایی هم‌نوایی با معیارهای گروه، خلیات و سنت‌هاست. بعد از خانواده، مدرسه و کلاس درس مهم‌ترین عاملی است که در اجتماعی شدن کودکان نقش دارد. کلاس‌های درس از نظر حضور تعداد پایه‌های تحصیلی یکسان یا مختلف به دو گروه مجزای کلاس‌های درس تک‌پایه و کلاس‌های درس چندپایه تقسیم می‌شوند. هدف از انجام این پژوهش مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه است. برای دستیابی به این هدف ۱۲۰ نفر از دانش‌آموزان جامعه مورد نظر این پژوهش در شهرستان میامی انتخاب و با پرسشنامه معتبر رشد اجتماعی وایلد اندازه‌گیری شدند. در تحلیل داده‌ها از آزمون تی و مانوا استفاده شد. نتایج نشان داد تفاوت رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس چندپایه با نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس تک‌پایه در سطح $p < 0/001$ معنی‌دار می‌باشد. نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه بیشتر از نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه است. در مقایسه مؤلفه‌ها مشاهده شد بین ۳ مؤلفه از ۷ مؤلفه رشد اجتماعی (مشغولیات، ارتباطات و اجتماعی بودن) در این دو گروه دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری در سطح $p < 0/001$ وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: رشد اجتماعی، کلاس‌های چندپایه، کلاس‌های تک‌پایه

* کارشناسی ارشد، آموزش و پرورش ابتدایی دانشگاه آزاد اسلامی قانان
Rahimihabiballah@gmail.com
** کارشناسی ارشد سنجش و اندازه‌گیری علامه طباطبائی (نویسنده مسئول)
Ghaseem_keshavarz@yahoo.com

مقدمه

زندگی اجتماعی به سازگاری با دیگران، توافق با آنان و تا حدی کوشش برای انتظارات آن‌ها نیاز دارد. تعداد روزافزون افرادی که برای برقراری ارتباط با دیگران مشکل دارند یا افرادی که دستخوش ترس از برخوردهای اجتماعی‌اند و یا نوجوانانی که دچار اضطراب، افسردگی و انزوای اجتماعی هستند؛ مشکلات رشد اجتماعی و عامل‌های مرتبط با آن را به‌عنوان مسئله‌ای قابل توجه در جوامع مطرح می‌کند. رشد اجتماعی ۱ به زبان ساده یعنی اینکه فرد بتواند روابط اجتماعی برقرار کند؛ به عبارت دیگر وقتی فرد یاد گرفت که با معیارهای گروه، خلیقیات و سنت‌ها هم‌نوازی کند و به مرحله‌ای رسید که با جامعه‌اش ارتباط و تعاون داشته باشد گوییم که از لحاظ اجتماعی رشد و تکامل یافته است (شعاری نژاد، ۱۳۷۰).

داده‌های پژوهشی گوناگون حاکی از آن هستند که در بروز مواردی چون بزه‌کاری، افت تحصیلی و ناسازگاری مدرسه‌ای به همراه ضعف در رشد اجتماعی به چشم می‌خورند (لیبرمن^۱، ۱۹۸۹). فاتحی زاده (۱۳۸۰) گزارش نموده است که رشد اجتماعی پسران شامل سه مرحله‌ی تقلید، افتخار به شخصیت و تعادل اجتماعی و در دختران از چهار مرحله‌ی اطاعت، اضطراب، تقلید و تعادل اجتماعی گذر می‌کند. در فرایند گذر از مرحله‌های مذکور، عامل‌های خانواده، گروه اجتماعی و مدرسه اثرگذار هستند. معلمان و مربیان در رشد اجتماعی دانش‌آموزان نقش به‌سزایی ایفا می‌کنند. در این میان، مدرسه در انتقال هنجارها و ارزش‌های جامعه به دانش‌آموز نقش حیاتی برعهده دارد (شعاری نژاد، ۱۳۸۰). مدرسه می‌تواند با فراهم آوردن فرصت‌های گروهی برای آموزش مهارت‌های ارتباطی و رشد اجتماعی، به دانش‌آموزان کمک کند. کلاس‌های درس از نظر حضور تعداد پایه‌های تحصیلی یکسان یا مختلف به دو گروه مجزای کلاس‌های درس تک‌پایه و کلاس‌های درس چندپایه^۳ تقسیم می‌شوند. کلاس‌های چندپایه برای گام برداشتن در این مسیر امکانات بیشتری را به همراه دارند (آقازاده و فتحی، ۱۳۸۹). کلاس چندپایه از چندپایه تحصیلی (دو، سه پایه یا بیشتر) تشکیل می‌شود و به همه دانش‌آموزان آن، در تمام طول سال تحصیلی یک معلم آموزش می‌دهد. در کلاس‌های چندپایه، دانش‌آموزانی در سنین متفاوت و با توانایی‌ها و مهارت‌های متفاوت، شرکت می‌کنند (کیایی، ۱۳۸۲).

-
1. Social development
  2. liberman
  3. Multigrade classroom

نگاه‌های مختلفی به کلاس‌های درس چندپایه وجود دارد. برخی این کلاس‌ها را جزء معضلات نظام آموزشی می‌دانند که باید از میان برداشته شود؛ و بعضی دیگر، وجود این کلاس‌ها را به‌مثابه فرصتی برای یک عمل آموزش‌وپرورش بهینه به‌شمار می‌آورند. بررسی ادبیات کلاس‌های درس چندپایه، در سال‌های اخیر نشان می‌دهد در نظام‌های آموزش پیشرفته (نظیر ایالات متحده و کانادا و ...) کلاس‌های درس چندپایه به‌صورت عمده ایجاد می‌شوند. به‌دیگر سخن، در کشورهای پیشرفته با وجود امکان دسترسی به آموزش و تسهیلات برای برگزاری کلاس‌های درس تک‌پایه، در دوره ابتدایی نگاه‌ها به سمت ایجاد کلاس‌های درس چندپایه معطوف است.

مانسون و برنر (۱۹۹۶) معتقدند ماهیت تدریس در کلاس‌های چندپایه کیفیت آموزش را کاهش می‌دهد و یمن (۱۹۹۶) در مصاحبه با معلمان کلاس‌های چندپایه در هلند از استرس این معلمان خبر می‌دهند. توسعه کلاس‌های چندپایه در بسیاری از کشورها به‌عنوان یک ضرورت شناخته شده است (فضلی، ۱۳۸۲).

سیمون و یمن در تحقیقی که در سال ۱۹۹۵ منتشر کردند، ضمن بررسی ۶۵ تحقیق در زمینه کلاس‌های چندپایه که ۳۳ مورد آن در ایالات متحده انجام شده است، نتایج تست‌های استاندارد را در کلاس‌های تک‌پایه با چندپایه مقایسه کردند و نتیجه گرفتند که عموماً نتایج برابر هستند، درحالی‌که تحقیقات دیگر، تفاوت‌هایی را گزارش کرده‌اند. بررسی تأثیرات کلاس‌های چندپایه در کالیفرنیا نشان می‌دهد، این کلاس‌ها ضمن این‌که فرصت خوبی برای انجام کار گروهی و برقراری ارتباط دانش‌آموزان با یکدیگر فراهم می‌کنند، رشد اجتماعی و درک متقابل آنان را نیز بالا می‌برند و زمینه‌ساز دوستی با دانش‌آموزان پایه‌های دیگر هستند که خود این امر سبب می‌شود، دانش‌آموزان به نظرات همدیگر اهمیت بدهند. بررسی‌ها در مجموع نشان می‌دهند، در صورتی‌که کلاس‌های چندپایه از طرف مسئولان و والدین حمایت شوند، بسیار موفق خواهند بود (کیایی، ۱۳۸۲).

تأثیرات متفاوت مشاهده شده در کلاس‌های چندپایه بر کیفیت آموزش و رشد دانش‌آموزان در این کلاس‌ها برای کشورهای مختلف، این مسئله را بیان می‌کند که حضور در این کلاس‌ها چه تأثیری بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان می‌گذارد؟

مددی پایان‌نامه‌ای با موضوع «بررسی و مقایسه مهارت‌های اجتماعی، عزت نفس و پیشرفت درسی بین دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه و تک‌پایه» به انجام رسانده است. وی هدف از انجام این پژوهش را، مقایسه مهارت‌های اجتماعی، عزت نفس و پیشرفت درسی بین دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه و تک‌پایه بیان نموده است. گروه نمونه این تحقیق مشتمل بر دویست و شصت و یک نفر

(چهل و نه دختر و هشتاد و یک پسر تک پایه و پنجاه و شش دختر و هفتاد و پنج پسر چند پایه) است که در سال تحصیلی ۸۳-۸۲ در پایه پنجم ابتدایی به تحصیل اشتغال داشتند. در این تحقیق از سه ابزار: پرسشنامه عزت نفس پوپ، پرسشنامه رشد مهارت‌های اجتماعی و آزمون ریاضی معلم ساخته استفاده شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها، آمارهای توصیفی مناسب و آزمون t مستقل برای مقایسه دو گروه به کار گرفته شد. به استناد یافته‌های این پژوهش، بین دانش‌آموزان کلاس‌های چند پایه و تک پایه از نظر میزان مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت درسی تفاوت معناداری وجود دارد و دانش‌آموزان کلاس‌های چند پایه، مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت درسی بالاتری را نسبت به دانش‌آموزان کلاس‌های تک پایه نشان دادند. بین این دو گروه (کلاس‌های چند پایه و تک پایه) از نظر عزت نفس تفاوت معناداری مشاهده نشد و فقط در خرده آزمون‌های عزت نفس (عزت نفس تحصیلی)، میانگین نمره‌های دانش‌آموزان کلاس‌های چند پایه نسبت به تک پایه بالاتر بود (مددی، ۱۳۸۳).

در بسیاری از کشورها تحقیقات گسترده‌ای در رابطه با کلاس‌های چند پایه انجام شده است زیرا در این کشورها توسعه کلاس‌های چند پایه به عنوان یک ضرورت شناخته شده است. بررسی‌ها در ایالات مختلف آمریکا نشان می‌دهند که گرچه روش گروه‌بندی بر اساس سن هنوز در حال توسعه است و مخالفت‌هایی با کلاس‌های چند پایه می‌شود، اما در برخی از ایالت‌ها، این کلاس‌ها برای متخصصان آموزشی یک انتخاب برتر است. در بسیاری از مدرسه‌ها، معلمان پیشنهاد ادغام کلاس‌ها را کرده‌اند و حتی دیوار کلاس‌ها را برداشته‌اند؛ زیرا معتقدند، افرادی که در جامعه و خانواده زندگی می‌کنند، چند سنی هستند و آموزش باید نمونه‌ای از زندگی واقعی باشد؛ بنابراین، برای اینکه کلاس‌ها انعکاسی از زندگی واقعی باشند، دانش‌آموزانی با سنین متفاوت می‌توانند در یک کلاس حاضر شوند. ماریانو در تحقیقی با عنوان «اکتسابات دانش‌آموزان در کلاس‌های چند پایه» تأثیر ساختار کلاس بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دوره ابتدایی را مطالعه نموده است. در این تحقیق ۱۹۰۰ نفر دانش‌آموز پایه‌های سوم، چهارم و پنجم ابتدایی حضور داشتند. نتایج این تحقیق در درس ریاضی نشان داد که نمرات دانش‌آموزان کلاس‌های چند پایه ۰٫۱ انحراف استاندارد کمتر از دانش‌آموزان کلاس‌های تک پایه است. تفاوت‌های مشاهده شده در کلاس‌های بالاتر یعنی چهارم و پنجم بیشتر شد و از نظر آماری معنی‌دار نشان داد (ماریانو، ۲۰۰۹).

پاوان و میلر بروس در تحقیقات دیگری نشان دادند که برنامه‌های کلاس‌های چند پایه باعث ارتقای سطح آموزش در بسیاری از مدرسه‌ها شده و نتایج بهتری از آموزش سنتی داشته است. پاروان، ۶۴ مورد مطالعه در آمریکا و کانادا انجام داد و متوجه شد که اکثر کلاس‌های چند پایه (۵۸ درصد) در

پاسخ به تست‌ها، موفقیت بیش‌تری داشته‌اند و در مورد بهداشت روانی نیز ۵۲ درصد آن‌ها از وضعی بهتری برخوردار بوده‌اند. سیمون و یمن در تحقیقی که در سال ۱۹۹۵ منتشر کرد، ضمن بررسی ۶۵ تحقیق در زمینه کلاس‌های چندپایه که ۳۳ مورد آن در ایالات متحده انجام شده است، نتایج تست‌های استاندارد را در کلاس‌های تک‌پایه یا چندپایه مقایسه کرد و نتیجه گرفت که عموماً نتایج برابر هستند، درحالی‌که تحقیقات دیگر، تفاوت‌هایی را گزارش کرده‌اند. بررسی تأثیرات کلاس‌های چندپایه در کالیفرنیا نشان می‌دهد، این کلاس‌ها ضمن اینکه فرصت خوبی برای انجام کار گروهی و برقراری ارتباط دانش‌آموزان با یکدیگر فراهم می‌کنند، رشد اجتماعی و درک متقابل آنان را نیز بالا می‌برند و زمینه‌ساز دوستی با دانش‌آموزان پایه‌های دیگر هستند که خود این امر سبب می‌شود، دانش‌آموزان به نظرات همدیگر اهمیت بدهند. بررسی‌ها در مجموع نشان می‌دهند، در صورتی‌که کلاس‌های چندپایه از طرف مسئولان و والدین حمایت شوند، بسیار موفق خواهند بود.

روش

جامعه این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان کلاس پنجم کل دبستان‌های دولتی شهرستان میامی که در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰ اشتغال به تحصیل دارند، می‌باشد. بر اساس اطلاعات گرفته شده از آموزش پرورش مرکزی میامی این شهرستان دارای ۴۹ مدرسه دولتی است. ۳۹ مدرسه از این تعداد به صورت چندپایه و ۱۰ مدرسه به صورت تک‌پایه هستند. تعداد کل دانش‌آموزان که در این مدارس مشغول به تحصیل می‌باشند، ۳۹۱۲ نفر است. ۷۳۰ نفر از آن‌ها کلاس پنجمی هستند که حجم جامعه این پژوهش را تشکیل می‌دهند. ۳۵۰ نفر آن‌ها دختر و ۳۷۰ نفر آن‌ها پسر می‌باشند. ۴۸۰ نفر از این ۷۳۰ نفر در کلاس‌های چندپایه و ۲۳۰ نفر در کلاس‌های تک‌پایه اشتغال به تحصیل دارند. با توجه به مطالعات و زمینه‌یابی‌های انجام شده (برای روش علی مقایسه‌ای) و با توجه به حجم جامعه ۷۳۰ نفری تعداد نمونه ۱۲۰ نفری در دستور کار قرار داده شده است که با احتمال ریزش و وجود پرسشنامه‌های مشکل‌دار ۱۳۵ نفر مورد آزمون قرار گرفتند. در نهایت ۱۲۰ پرسشنامه سالم به دست آمد که برای بررسی فرضیه‌های تحقیق از نتایج تحلیل‌های اطلاعات آن‌ها استفاده شد. بعد از تعیین حجم نمونه در جامعه آماری مذکور روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی چندمرحله‌ای اعمال شد. در این نمونه‌گیری سعی شد توازن جنسیت کنترل شود.

طرح این پژوهش از نوع علی-مقایسه‌ای است.

برای سنجش متغیرها از پرسشنامه مقیاس بلوغ اجتماعی واینلند^۱ استفاده شد. این پرسشنامه یکی از مقیاس‌های تحولی است که با میزان توانایی فرد در برآوردن نیازهای عملی خود و قبول مسئولیت سروکار دارد. گرچه این مقیاس گستره سنی تولد تا بالاتر از ۲۵ سال را در برمی‌گیرد و تا ۱۲ سالگی برای هر سال، سؤال‌های مجزا دارد، اما از ۱۲ سالگی به بعد بین ۱۲ تا ۱۵ سالگی، ۱۵ تا ۱۸ سالگی، ۱۸ تا ۲۰ سالگی، ۲۰ تا ۲۵ سالگی و از ۲۵ سالگی به بالا سؤالات مشترک دارد، با این حال معلوم شده است که کارآمدی آن در سنین پایین‌تر و به‌ویژه در گروه‌های عقب‌مانده ذهنی به حداکثر می‌رسد. این مقیاس دارای ۱۱۷ ماده است که به گروه‌های یک‌ساله تقسیم شده‌اند. در هر ماده اطلاعات موردنیاز نه از طریق موقعیت‌های آزمون بلکه از راه مصاحبه با مطلعین یا خود شرکت‌کننده به دست می‌آید. اساس مقیاس بر این امر استوار است که فرد در زندگی روزمره توانایی چه‌کارهایی را دارد. ماده‌های مقیاس را می‌توان به هشت طبقه تقسیم کرد: خودیاری عمومی، خودیاری در غذا خوردن، خودیاری در لباس پوشیدن، خودفرمانی، اشتغال، ارتباط زبانی، جابه‌جایی و اجتماعی شدن^۲. با توجه به نمره‌های شخص روی مقیاس می‌توان سن اجتماعی (SA) و بهره اجتماعی (SQ) را محاسبه کرد.

روایی و اعتبار: مقیاس واینلند روی ۶۲۰ نفر (شامل ۱۰ مرد و ۱۰ زن) در هر یک از گروه‌های سنی از تولد تا ۳۰ سالگی، هنجاریابی شده است. لازم به ذکر است که در این نمونه تعداد افراد در هر یک از گروه‌های سنی بسیار کم بود و نیز با توجه به اینکه اکثر افراد مورد آزمایش از طبقه متوسط جامعه بودند نمی‌توان چنین نمونه‌ای را معرف کل جامعه تلقی کرد. ضریب پایایی با باز آزمایی ۱۲۳ نفر، ۰٫۹۲ گزارش شده است، با این توضیح که فاصله باز آزمایی از یک روز تا ۹ ماه بوده است.

بهره اجتماعی (SQ): برای به دست آوردن بهره اجتماعی، ابتدا نمره‌هایی را که کودک از هر سؤال می‌گیرد باهم جمع کرده، آنگاه به جدول پیوست مراجعه می‌کنیم و سن اجتماعی (SA) معادل نمره خام به‌دست‌آمده را پیدا می‌کنیم. سپس بهره اجتماعی (SQ) را با استفاده از فرمول مربوطه محاسبه می‌کنیم. SA و CA (سن تقویمی) به‌دست‌آمده به یک واحد تبدیل می‌شوند، یعنی هر دو یا به سال یا به ماه حساب شوند. نتیجه به‌دست‌آمده یعنی SQ نمره‌ای است که روانشناس بر اساس آن و با توجه به شناخت کودک و هنجارهای اجتماعی جامعه، قضاوت می‌کند که آیا نمره‌ای که کودک

گرفته نشانگر نقص در رفتار سازشی است یا خیر. رفتار سازشی یعنی سازگاری فرد با توجه به سن خود در مورد روابط اجتماعی و فرهنگی (شیوه‌نامه مقیاس رشد واینلند، ۱۳۸۵).

در مجموع اطلاعات مورد نیاز برای فرضیه آزمایشی این پژوهش با دو روش مطالعات کتابخانه‌ای و روش میدانی جمع‌آوری شد. بعد از مطالعات کتابخانه‌ای با استفاده از روش‌های میدانی اطلاعات توسط پرسشنامه‌ها جمع‌آوری گردید تا با بررسی و تحلیل هر چه دقیق‌تر آن‌ها فرضیه‌های این پژوهش به چالش گذاشته شوند و اهداف این پژوهش به نتیجه برسند.

در این راستا از پرسشنامه رشد اجتماعی واینلند نسخه‌های مجزا برای پدر، مادر و خود دانش‌آموز تهیه شد و قرار شد که والدین به صورت مجزا پرسشنامه‌ها را تکمیل کنند. ۲۷ نفر از والدین به دلیل کم‌سوادی توانایی تکمیل پرسشنامه‌ها را نداشتند که در این امر به آن‌ها کمک شد.

یافته‌ها

در این پژوهش به منظور مقایسه رشد اجتماعی در دانش‌آموزان دختر و پسر کلاس‌های چندپایه و کلاس‌های تک‌پایه تکالیف متفاوتی اجرا شد. رشد اجتماعی دانش‌آموزان با توجه به پاسخگویی آن‌ها و والدینشان به پرسشنامه رشد اجتماعی سنجیده شد.

در اولین مرحله ساختار کلاس که متغیر مستقل این پژوهش است به تفکیک جنسیت مورد بررسی قرار گرفت که خلاصه‌ای از یافته‌های این بررسی در جدول ۱ گزارش شده است.

جدول ۱. فراوانی ساختار کلاس دانش‌آموزان به تفکیک جنسیت

وضعیت ساختار کلاس	جنسیت		کل
	دختر	پسر	
تک‌پایه	28	32	60
درصد	23.3%	26.7%	50.0%
چندپایه	31	29	60
درصد	25.8%	24.2%	50.0%
کل	59	61	120
درصد	49.2%	50.8%	100.0%

در جدول ۱ مشاهده می‌شود گروه نمونه از نظر ساختار کلاس در دو طبقه مجزای کلاس‌های تک‌پایه و کلاس‌های چندپایه قرار گرفته‌اند. از گروه نمونه ۶۰ نفر در کلاس‌های تک‌پایه اشتغال به تحصیل دارند که ۲۸ نفر آن‌ها دختر و ۳۲ نفر آن‌ها پسر می‌باشند. همچنین ۶۰ نفر از گروه نمونه در کلاس‌های چندپایه درس می‌خوانند که ۳۱ نفر آن‌ها دختر و ۲۹ نفر آن‌ها پسر می‌باشند. در کل ۵۹ نفر از گروه نمونه معادل ۴۹٫۲ درصد دختر و ۵۱ نفر معادل ۵۰٫۸ درصد پسر هستند. به‌منظور مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه از آزمون تی مستقل استفاده شد. نتایج در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون تی مستقل برای مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان چندپایه با تک‌پایه

میزان رشد اجتماعی	N	M	Sd	t	df	p
دانش‌آموزان تک‌پایه	60	46.96	5.20	3.676	118	0.000
دانش‌آموزان چندپایه	60	49.98	3.69			

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود مقدار t به‌دست‌آمده برای مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس چندپایه با نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس تک‌پایه به مقدار 3.676 و با درجه آزادی ۱۱۸ در سطح ($p < 0/000$) معنادار می‌باشد؛ به‌عبارت‌دیگر رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه تفاوت معناداری مشاهده شد به‌گونه‌ای که نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه بیشتر از نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه می‌باشد. به‌منظور مقایسه مؤلفه‌های رشد اجتماعی شامل خودیاری در خوردن، خودیاری در پوشیدن، خود رهبری، مسائل شغلی و مشغولیات، جابجایی، ارتباط و اجتماعی بودن از تحلیل واریانس چند متغیری استفاده شد.

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس چند متغیری (مانوا) مقایسه مؤلفه‌های رشد اجتماعی

شاخص‌های چند متغیری	Value	F	Df ₁	Df ₂	P
اثر پیلابی	0.428	11.973	7	112	0.000
لامبدای ویلکز	0.572	11.973	7	112	0.000
اثر هوتلینگ	0.748	11.973	7	112	0.000
بزرگ‌ترین ریشه روی	0.748	11.973	7	112	0.000

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود شاخص لامبدای ویلکز مقایسه بین گروه‌ها معنی‌دار است ($F_{7,112}=0.572, p<0.001$) که نشان می‌دهد بین مؤلفه‌های مختلف رشد اجتماعی در دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه با چندپایه تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در ادامه به‌منظور بررسی جزئی‌تر تفاوت‌ها در بین دو گروه نتایج تحلیل واریانس یک راهه گزارش شده است.

جدول ۴. نتایج تحلیل واریانس یک راهه برای مؤلفه‌های رشد اجتماعی

منبع تغییر	مؤلفه‌ها	S S	df	MS	F	P
بین گروهی	مشغولیات	103.60	1	103.602	25.303	0.000
	ارتباطات	25.21	1	25.208	5.892	0.017
	خودپاری	0.35	1	0.352	1.468	0.228
	پوشیدن	4.41	1	4.408	2.783	0.098
	خود رهبری	0.05	1	0.052	0.728	0.395
	خوردن	73.63	1	73.633	56.472	0.000
	اجتماعی بودن	0.01	1	0.008	0.400	0.528
	جابجایی					
خطا	مشغولیات	483.15	118	4.094		
	ارتباطات	504.88	118	4.279		
	خودپاری	28.30	118	0.240		
	پوشیدن	186.92	118	1.584		
	خود رهبری	8.45	118	0.072		
	خوردن	153.86	118	1.304		
	اجتماعی بودن	2.46	118	0.021		
	جابجایی					

در جدول ۴ مشاهده می‌شود مؤلفه مشغولیات دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه تفاوت معنی‌داری دارد ($F_{1.118}=25.3, p<0.001$). بین ارتباطات دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه تفاوت معنی‌دار مشاهده شد ($F_{1.118}=5.89, p<0.017$). همچنین بین اجتماعی بودن این دو گروه تفاوت معنی‌داری مشاهده شد و در تمامی موارد بیان شده دانش‌آموزان گروه‌های چندپایه وضعیت مناسب‌تری داشتند.

نتیجه‌گیری

هدف از انجام پژوهش حاضر مقایسه رشد اجتماعی و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه است. نتایج مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس چندپایه با نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس تک‌پایه معنادار شد. با بررسی مقادیر میانگین‌ها مشخص شد که نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه (۴۹,۹) بیشتر از نمرات رشد اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های (۴۶,۹) تک‌پایه است.

این یافته با بسیاری از مبانی نظری هماهنگی دارد و به شکل مناسبی یافته‌ها و گفته‌های پژوهش‌های پیشین را تأیید می‌کند. از این میان می‌توان به یافته‌های مددی (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی و مقایسه عزت نفس و پیشرفت درسی بین دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه و تک‌پایه» اشاره نمود. نتایج این پژوهش نیز نشان داده بود بین دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه و تک‌پایه از نظر میزان عزت نفس و پیشرفت درسی تفاوت معناداری وجود دارد و دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه، عزت نفس و پیشرفت درسی بالاتری نسبت به دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه دارند. در این پژوهش متغیرهای دیگری مانند عزت نفس نیز سنجیده شده بودند که تفاوت‌ها در آن‌ها معنادار نبود (مددی، ۱۳۸۳).

در مطالعات ویلکسون (۲۰۰۳) عنوان شده است علاوه بر انجام فعالیت‌های گروهی، ارتباط دانش‌آموزان با معلم، در کلاس‌های چندپایه عمیق‌تر است. معمولاً دانش‌آموزان به مدت چند سال با یک معلم در ارتباط هستند و این فرصت مناسبی است تا دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر به افراد پایه‌های پایین‌تر در یادگیری کمک کنند و این امر باعث تقویت آموخته‌های خودشان هم می‌شود. همچنین، بر اساس تشخیص معلم، دانش‌آموزان این کلاس‌ها در بیش از یک امتحان دو نوبته ارزشیابی می‌شوند و

هر کودک می‌تواند به شیوه خودش یاد بگیرد و در مجموع استفاده از کلاس‌های چندپایه، از نظام مبتنی بر فرد یا پایه تحصیلی، مؤثرتر و ارزان‌تر است (ویلکسون، ۲۰۰۳).

در مطالعات پیشین پژوهشی یافت نشد که متغیر وابسته آن با متغیرهای این تحقیق یکسان باشد و نتایج آن متضاد یافته‌های این پژوهش باشد. ولی تحقیقاتی مشاهده شد که در آن‌ها کلاس‌های چندپایه و تک‌پایه تفاوت معناداری نداشتند. سیمون و یمن (۱۹۹۵) ضمن بررسی ۶۵ تحقیق در زمینه کلاس‌های چندپایه که ۳۳ مورد آن در ایالات متحده انجام شده است، نتایج تست‌های استاندارد را در کلاس‌های تک‌پایه یا چندپایه مقایسه کرد و نتیجه گرفت که عموماً نتایج برابر هستند. بررسی تأثیرات کلاس‌های چندپایه در کالیفرنیا نشان داد، این کلاس‌ها ضمن اینکه فرصت خوبی برای انجام کار گروهی و برقراری ارتباط دانش‌آموزان با یکدیگر فراهم می‌کنند، رشد اجتماعی و درک متقابل آنان را نیز بالا می‌برند و زمینه‌ساز دوستی با دانش‌آموزان پایه‌های دیگر هستند که خود این امر سبب می‌شود، دانش‌آموزان به نظرات همدیگر اهمیت بدهند. بر اساس نتایج این فرضیه و تأیید نتایج پژوهش‌های پیشین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که کلاس‌های چندپایه نسبت به کلاس‌های تک‌پایه تأثیر مناسب‌تری بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دارند.

فهرست منابع

- ۱- آقازاده، محرم و فضل‌ی، رخساره (۱۳۸۹). راهنمای آموزش در کلاس‌های درس چندپایه، چاپ هشتم، تهران: انتشارات آبیژ.
- ۲- امیرتاش، علی محمد و سبحانی نژاد، مهدی و عابدی، احمد (۱۳۸۵). «مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان پسر ورزشکار و غیر ورزشکار دوره راهنمایی تحصیلی»، مجله المپیک، شماره ۱۴ (پیاپی ۳۴)، صص ۵۳-۶۱.
- ۳- برج، ایان و لالی مایک (۱۳۷۹). تدریس چندپایه در مدارس ابتدایی، ترجمه پریش جعفری، تهران: وزارت آموزش و پرورش، دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی.
- ۴- حاجی اسحاق، سهیلا؛ حشمتی، فرخ لقا و مساعدمقدم، تقی (۱۳۸۳). فرایند یاددهی یادگیری در کلاس‌های چندپایه، تهران: موسسه کوروش چاپ.
- ۵- دمیرچی لو، محمد (۱۳۷۲). «سودمندی آموزش مهارت اجتماعی»، ماهنامه تربیت، شماره ۸.
- ۶- رهنما، اکبر و علیین، حمید (۱۳۸۴). «مقایسه رشد اجتماعی دانش‌آموزان شاهد و غیر شاهد شهر تهران»، مجله دانشور رفتار، (ویژه مقالات علوم تربیتی ۵)، صص ۳۳-۴۴.
- ۷- ریچارد مک هارد، وندی پرتیچارد (۱۳۸۲). مدیریت تحول و نوآوری، ترجمه مهدی ایران نژاد پاریزی، تهران: نشر مدیران.
- ۸- فاتحی زاده، مریم (۱۳۸۰). بررسی عملکرد مدارس در پرورش مهارت‌های اجتماعی، اصفهان: شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان اصفهان.
- ۹- میلر بروس (۱۹۹۰). «بررسی تحقیقات کمی در مورد تدریس چندپایه»، ترجمه پریش جعفری، مجله رشد معلم، دوره ۱۴، شماره ۱.

- 10- Barkley, R. A. (2003). issues in the diagnosis of attention- deficit/ hyperactivity disorder in children. **Brain and development**, 25, 77-83.
- 11- Hervey, A. S. Epstein, J. N. & Cury, J. F. (2004). Neuropsychology of adults with attention-deficit hyperactivity disorder: **A meta-analytic review. Neuropsychology**, 18(3), 485-503.
- 12- Hill, L. (2003). **Module MG.1 introduction to multigrade teaching.** Papua New Guinea: PASTEP.

- 13- L. T. MARIANO, SHEILA NATARAJ KIRBY. (2009). Achievement of Students in Multigrad Classrooms Evidence from the Los Angeles Unified School District. WR-685-IES.
- 14- Holden R. R. (1992). Association between the holden psychological screening inventories in a nonclinical sample. **Psychological Reports**, 1039-1042.
- 15- Stormshak, E. A, Bierman, K. L. McMahon, R. J, and Lengua, L. J. (2000). The over – scheduled child: avoiding the hyper – parenting trap. The brown university. **Child and adolescent behavior letter**.29, 17-29.

فصلنامه پیام فرهیختگان (علوم تربیتی)

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

صفحات: ۳۲-۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۱۵؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۱۲/۱۰

بررسی آسیب‌های فناوری‌های نوین ارتباطی در یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان
پایه پنجم و ششم ابتدایی پسرانه شهر مرند از نظر معلمان دوره،
در سال تحصیلی ۹۳-۹۴

اسماعیل دلیلی* / حیدر علی زارعی**

چکیده

مقاله حاضر به منظور بررسی آسیب‌های فناوری‌های نوین ارتباطی در یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان پسرانه شهر مرند در سال تحصیلی ۹۳-۹۴ انجام گردید. روش تحقیق این مطالعه از نظر شیوه گردآوری اطلاعات توصیفی (همبستگی) و از نظر هدف کاربردی بود و جامعه آماری این مقاله، کلیه معلمان پایه‌های پنجم و ششم ابتدایی شهر مرند به تعداد ۱۳۸ نفر که در سال جاری مشغول به خدمت بودند می‌باشد که به دلیل کم بودن جامعه آماری و بالا بردن روایی و اعتبار تحقیق نمونه‌گیری انجام نگردید لذا حجم نمونه برابر با جامعه آماری بود. گردآوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته با ۲۷ سؤال در ۵ بخش صورت گرفت که روایی سؤالات پرسشنامه، توسط اساتید راهنما و متخصصین گروه پژوهش علوم تربیتی آموزش و پرورش صورت گرفت و پایایی پرسشنامه هم با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت گرفت طوری که ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰,۷۶ به دست آمد که پایایی پرسشنامه را تأیید می‌کند. برای تجزیه و تحلیل آماری پژوهش حاضر از روش‌های توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و استنباطی (آزمون ویلکاکسون) در نرم‌افزار SPSS استفاده گردید. نتایج

* کارشناس ارشد علوم تربیتی (برنامه‌ریزی درسی)، گروه علوم تربیتی، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

** استادیار روان‌شناسی تربیتی، گروه علوم تربیتی، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران (نویسنده مسئول)

پژوهش حاضر بیانگر آن است که بین فناوری‌های نوین ارتباطی و یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: سبک مدیریت، رهبری فناوری، فناوری آموزشی، فناوری اطلاعات و ارتباطات.

مقدمه

جوامع بشری همواره با مشکلات و آسیب‌های بسیاری مواجه بوده‌اند، با توجه به اینکه آسیب‌های اجتماعی بخش قابل توجهی از امور و سرمایه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند و از آن جهت که توجه به آسیب‌ها منجر به پیشگیری و همچنین درمان آسیب‌ها می‌شود این امر همواره مورد توجه متخصصان در حوزه‌های مختلف واقع شده است و به آن‌ها نگاه معرفت‌شناختی و دانش مسلط عصر خویش نگریسته و در پی تبیین چرایی و چگونگی آن‌ها بوده‌اند (نقیب السادات، ۱۳۹۱). فناوری‌های نوین ارتباطی از جمله عواملی است که تأثیر بسیار زیادی بر ظهور انحرافات اجتماعی آسیب‌ها و وقوع بزهکاری دارد. استفاده از فناوری‌های نوین از جهات مختلف می‌تواند قابل بررسی باشد. به علاوه، بعضی از افرادی که به دلیل کمبود فضاهای تفریحی و آموزشی در جامعه، در منزل و با فضای مجازی مشغول می‌شوند، به تدریج نوعی انزوای را پیش می‌گیرند که در نهایت باعث منزوی شدن آنان از اجتماع می‌شود. منزوی شدن بهره‌برداران و ارتباط با افرادی که در دنیای واقعی وجود خارجی ندارند و وجود گروه‌های نابهنجار که در فضای مجازی فعالیت می‌کنند، ممکن است آثار نامطلوب در رفتارهای اجتماعی بهره‌برداران ایجاد کند (همان منبع). فناوری‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی با داشتن فواید زیاد، باید به صورت کنترل شده به کار برده شوند که در حال حاضر مهم‌ترین عامل برای افزایش کنترل و نظارت بر کاربران، شناخت رابطه استفاده از این فناوری و نوع آسیب‌های پدیدار شده در بهره‌برداران است. از آنجاکه آموزش دوره ابتدایی به عنوان مبنا و اصل همه آموزش‌ها مطرح می‌شود و در واقع سنگ زیربنای نظام آموزشی بشمار می‌آید لذا توجه اساسی به این دوره در ذهن دانش‌آموزان اولین نقش‌هایی هستند که بر لوحی سفید و سینه نقش می‌بندد (اعظمی، ۱۳۹۱)؛ بنابراین این مطالعه باهدف درک و شناخت کاربردهای مختلف رسانه‌های پرکاربرد از جمله اینترنت، تلفن همراه و بازی‌های رایانه‌ای و آموزشی در بین دانش‌آموزان و در نهایت دستیابی به این موضوع که آیا فناوری‌های نوین و اطلاعاتی، آسیب‌هایی در یادگیری و پیشرفت تحصیلی و رفتارهای اجتماعی، روانی دانش‌آموزان ایجاد می‌کند یا نه، صورت می‌گیرد. فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی با تمام خوبی‌ها و فوایدش، کاستی‌ها و آسیب‌هایی نیز دارد که همگان به‌ویژه سیاست‌گذاران، مسئولان آموزشی و والدین در هر جامعه‌ای باید از آن‌ها آگاه باشند. البته سخن گفتن از آسیب‌های اینترنت و رسانه‌ها به معنای نفی این پدیده و نگاه منفی به آن‌ها نیست، بلکه واقعیت این است که اینترنت دارای کارکردهای منفی و مثبت است. دسترسی آسان به این نوع پدیده‌ها و اطلاع‌رسانی آن در زمینه‌های مختلف، باعث

ایجاد معضلی به نام اعتیاد به اینترنت در این فناوری جهانی شده است (ملک احمدی، ۱۳۸۸). فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی دارای کارکردها و کاربردهای فراوانی می‌باشند که این حوزه‌ها و جنبه‌های مختلفی را در برمی‌گیرد و می‌تواند برای جامعه در حال توسعه‌ای چون ایران به منزله ابزاری برای توسعه قلمداد شده و پراهمیت به‌شمار آید؛ بنابراین بررسی اثرات منفی کاربردهای فناوری‌های نوین ارتباطی شایسته توجه و عنایت خاص پژوهشگران، متفکران و مسئولان است، لذا در جهت شناسایی ابعاد مختلف این پدیده، مطالعات و تحقیق‌های لازم باید انجام شود تا شناسایی وضع موجود و کاربردها و آثار این مسئله، در سطح کلان، برای آموزش و استفاده صحیح و علمی از این ابزارها، برنامه‌ریزی و سیاست‌های لازم اتخاذ شود؛ و همچنین در سطح خرد، هشدارها و آموزش‌های لازم از راه رسانه‌های جمعی و نهادهای آموزشی به خانواده‌ها و افراد داده شود (معیدفر، ۱۳۸۸).

تئوری و پیشینه تحقیق

فناوری‌های نوین ارتباطی

در دنیای امروز انقلاب فناوری‌های ارتباطی-اطلاعاتی (ماهواره و اینترنت) جنبه‌های مختلف زندگی انسان را تحت تأثیر قرار داده، استفاده از فناوری اطلاعات در بردارنده سخت‌افزار، نرم‌افزار، انسان‌افزار و شبکه‌افزار است که فرآیند پویای اطلاعات، در قالب اثربخشی این تکنولوژی امکان‌پذیر است (نقیب السادات، ۱۳۸۹). اینترنت انقلابی عظیم در دنیای ارتباطات است که مرز جغرافیایی نمی‌شناسد (لینر و دیگران^۱، ۲۰۰۱)، تعریف اینترنت به دلیل سیال بودن آن دشوار است. از نظر دیمگیو «اینترنت» شبکه‌ای الکترونیکی از شبکه‌هایی است که خانه‌ها و دفاتر کاری را به یکدیگر متصل می‌سازد و مردم از آن برای تبادل پست الکترونیک، مشارکت در فضاهای تعاملی گوناگون و مشاهده سایت‌های اطلاعاتی «شبکه گسترده جهانی» بهره می‌گیرند (دیمگیو^۲، ۲۰۰۳) و «مک کوایل^۳» آن را چنین تعریف می‌کند: «نظام گسترده جهانی شبکه‌های بهم‌پیوسته که با استفاده از زیرساخت ارتباطات دور در حال حاضر شمار زیادی از انواع مبادلات و ارتباطات کامپیوتری را پشتیبانی می‌کند و دربرگیرنده رایزنی بانک‌های اطلاعاتی، سایت‌ها و صفحه‌های وب، برهم‌کنش‌هایی به صورت گفتگو، پست الکترونیک و

1. Leiner, et al

2. Dimaggio

3. MaQuail

انواع مختلفی از معاملات مالی و تجاری الکترونیک است» (مک‌کوایل، ۲۰۰۵). در عصری که فرا ارتباطات نامیده می‌شود، به سختی می‌توان منکر متغیری چنین قدرتمند در عرصه زندگی بشر شد. اگر چه بنا به تعریفی فناوری سازماندهی دانش برای مقاصد علمی به کار می‌رود؛ اما نباید زوایای منفی و ناهنجار آن را نادیده گرفت (نقیب السادات، ۱۳۸۹). در اینجا با توجه به اهمیت بازی های رایانه‌ای که جامعه دانش‌آموزی بیشتر با آن درگیر هستند از بین آسیب‌های فناوری‌های نوین ارتباطی به بیان محاسن و معایب بازی‌ها اکتفا می‌کنیم.

آسیب‌شناسی^۱

پاتولوژی به معنی آسیب‌شناسی، بیماری‌شناسی و تشخیص علل آسیب‌های وارده بر سیستمی مشخص (مورد مطالعه) است. این علم که به‌طور گسترده در علوم زیستی کاربرد دارد در علوم انسانی نیز دارای کاربرد می‌باشد. البته تمام مطالعاتی که در جهت آشکارسازی عیوب و عوامل آسیب‌زای سیستم خاصی قدم بردارند، در حیطه علم آسیب‌شناسی قرار دارند. هدف از آسیب‌شناسی در این مقاله جنبه‌های منفی است که فناوری‌های نوین به صورت‌های مختلف جامعه و افراد آن خصوصاً دانش‌آموزان عزیز را با آن روبرو می‌کند و ارزشها، سنت‌ها، روابط و یادگیری تحصیلی را در داخل آن با چالش مواجه کرده و به سمت نابودی می‌کشاند و به‌طور کلی هر نوع چالش و آسیبی که از طریق فناوری‌های نوین امنیت اجتماعی و یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (جان‌پرور، ۱۳۹۰). از نگاه «دیوید بل^۲» یکی از صاحب‌نظران حوزه ارتباطات، فضای سایبر یک شبکه گسترده جهانی است که شبکه‌های مختلف رایانه‌ای در اندازه‌های متعدد و حتی رایانه‌های شخصی را با استفاده از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای گوناگون و با قراردادهای ارتباطی با یکدیگر وصل می‌کند. فناوری‌های ارتباط راه دور اساس فضای سایبر را تشکیل می‌دهند. هرچند برخی از این فناوری‌ها مانند تلگراف و تلفن، در اوایل قرن نوزدهم اختراع شده بودند اما همه‌گیر و ارزان شدن این فناوری‌ها و بالا رفتن توان فنی آن‌ها که شرط اصلی ظهور فناوری‌های نوین است در چند سال اخیر اتفاق افتاده است (نقل از شریفی هولاسو، ۱۳۸۷)؛ بنابراین فضای سایبر رایانه‌ای به مکانی الکترونیک که در آن گروهی از افراد با یکدیگر دیدار و مباحثه می‌کنند، اطلاق می‌گردد. از نظر

---

1. Pathology
2. David Bell

فنی نیز فضای سایبر به معنای فضای اطلاعاتی که به وسیله سیستم‌های رایانه‌ای شبکه‌های دیجیتالی که در نهایت با «مادر» همه شبکه‌ها یعنی «اینترنت» ارتباط پیدا می‌کند، می‌باشد. به عبارتی هر زمینه غیر فیزیکی که به وسیله سیستم‌های رایانه‌ای «آنلاین» به وجود می‌آید می‌تواند به عنوان فضای سایبر تلقی شود (خبرنامه حقوق فناوری، ۱۳۸۲). در این راستا، فضای سایبر دارای تأثیرهای گوناگونی بر جوامع در فضای واقعی است که در قالب مزایا و معایبی در جامعه، جلوه‌گر خواهد بود.

پیشینه پژوهش

یزدچی و نجفی در پژوهش‌های خود که برای بررسی میزان اثربخشی اجرای طرح تصویری در تدریس انجام داده‌اند به این نتیجه رسیدند که استفاده از نوارهای ویدیویی تأثیر مثبتی در یادگیری دانش‌آموزان دارد (نقل از حاجیان نیا، ۱۳۸۵). انصاری پژوهشی را با عنوان بررسی تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایه دوم و سوم راهنمایی انجام داد به این نتیجه رسید که بین استفاده از بازی‌های رایانه‌ای و افت تحصیلی و خیالبافی رابطه معناداری وجود ندارد ولی بین استفاده از بازی‌های رایانه‌ای و خلاقیت و عملکرد تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد (انصاری، ۱۳۹۰). احمدی در بررسی تأثیرات اجتماعی بازی‌های رایانه‌ای بر دانش‌آموزان پسر کلاس‌های سوم راهنمایی نشان داد که دانش‌آموزانی که بازی‌های رایانه‌ای انجام می‌دهند، در مقایسه با دانش‌آموزانی که به این بازی‌ها نمی‌پردازند، از لحاظ وضعیت تحصیلی یکسان و مشابه‌اند. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که استفاده از بازی‌های رایانه‌ای در بسیاری از پژوهش‌ها در زمینه پیشرفت تحصیلی و انگیزه پیشرفت تحصیلی نتیجه بخش می‌باشد و در برخی دیگر نقش چندانی ندارد (نقل از صالح‌صدق‌پور ۱۳۹۲). آیتی در پژوهشی با عنوان اثر استفاده از کتاب فیلم در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوره راهنمایی به این نتیجه رسید که کارایی تدریس معلم همراه با کتاب فیلم نسبت به تدریس تنها از طریق معلم یا کتاب فیلم بیشتر است (نقل از حاجیان نیا، ۱۳۸۵). مطالعه خزاعی و همکارانش با موضوع بررسی میزان وابستگی به رایانه و پیامدهای ناشی از آن در کودکان دبستانی شهر بیرجند در سال ۱۳۸۵ نشان داد که میزان وابستگی به رایانه در ۱/۳٪ کودکان شدید، در ۲۵/۵٪ متوسط و در ۷۳/۲٪ خفیف بود و همچنین میانگین نمره وابستگی به رایانه در پسران بیشتر از دختران بود؛ و نیز توصیه کرد که داشتن آگاهی نسبت به جنبه‌های مثبت و منفی کار با رایانه ما را در استفاده هر چه بهتر از آن یاری می‌کند و با افزایش دانش کودک و والدین می‌توان به آن‌ها کمک کرد تا از رایانه در جهت

افزایش رشد و تکامل کودک بهره‌گیر و مثل استفاده از بازی‌های خلاق به‌جای بازی‌های مخرب (خزاعی، ۱۳۸۴). پژوهش کسیری دولت‌آبادی و همکارانش با موضوع ارتباط بازی‌های رایانه‌ای بر کیفیت زندگی در نوجوانان ۱۲ الی ۱۹ ساله شهرستان برخوار در سال ۱۳۹۰ نشان داد که بین میانگین نمره کلی کیفیت زندگی در کاربران بازی‌های رایانه‌ای و گروهی که بازی‌های رایانه‌ای انجام نمی‌دادند تفاوت معنی‌داری وجود داشت و همچنین در حیطه‌های کیفیت زندگی بین دو گروه در ابعاد سلامت روانی و سلامت محیط نیز تفاوت معنی‌داری به دست آمد؛ و همچنین توصیه کردند که انجام بازی‌های رایانه‌ای در مدت زمان کم و کنترل شده تحت نظارت والدین می‌تواند اثرات مثبت بر کیفیت زندگی کاربران داشته باشد و در صورت پرداختن به آن در ساعات بیشتری از روز و درازمدت می‌تواند تأثیر معکوسی نظیر تأثیر منفی بر سلامت روان و یادگیری تحصیلی داشته باشد (کثیری دولت‌آبادی، ۱۳۹۰). بررسی آسیب‌های روانی اجتماعی و وابستگی به تلفن همراه در دانش‌آموزان که توسط پناهی و همکارانش در سال ۱۳۹۰ صورت گرفت نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین وابستگی به تلفن همراه با افزایش ارتباط ناسالم و افت تحصیلی رابطه وجود دارد و همچنین بیان کرد که استفاده از تلفن همراه باعث افت تحصیلی در دانش‌آموزان و نیز کاهش برقراری ارتباط عاطفی نوجوانان با خانواده‌هایشان می‌شود که در طولانی مدت اثرات مخرب روحی و فرهنگی ایجاد می‌نماید؛ بنابراین لازم است برنامه‌ریزی مناسب برای آموزش انجام شود تا فرهنگ صحیح استفاده از تلفن همراه در جامعه بوجود آید (پناهی، ۱۳۹۲).

تحقیقی که آتشک و همکارانش با موضوع تأثیر بازی‌های آموزشی رایانه‌ای بر مهارت اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در سال ۱۳۹۰ با پرسشنامه استاندارد مهارت اجتماعی گرشام و البوت انجام دادند مشخص شد که بازی آموزشی مورد نظر باعث افزایش پیشرفت تحصیلی آن‌ها شد (آتشک، ۱۳۹۲). در تحقیق صدق پور و همکارش با موضوع نقش بازی رایانه‌ای دایمنشن بر انگیزه پیشرفت و پیشرفت تحصیلی ریاضی با توجه به پیش دانسته‌های زبان و ریاضی دانش‌آموزان در سال ۱۳۹۲ مشخص شد که بازی مورد نظر باعث افزایش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان شد (صالح صدق پور، ۱۳۹۲).

نتایج مطالعه ببران و همکارش با موضوع بررسی نقش و تاثیرات استفاده از تلفن‌همراه بر دختران دانش‌آموز دبیرستانی با استفاده از جدول مورگان و فرمول کوکران در سال ۱۳۹۰ نشان داد که از

دیدگاه دانش‌آموزان تلفن همراه باعث افت تحصیلی در آن‌ها می‌شد (بیران، ۱۳۹۰). بررسی مطالعه عباسی و همکارانش با موضوع بررسی رابطه فن‌آوری ارتباطی جدید (بازی‌های رایانه‌ای) با سازگاری اجتماعی کودکان دبستانی در سال ۱۳۹۰-۱۳۹۱ در شهر بیرجند با پرسشنامه اجتماعی سینه‌ها و سینگ و پرسشنامه جمعیت شناختی صورت گرفت نشان داد که بین سازگاری اجتماعی در تمامی مؤلفه‌ها با میزان استفاده از رایانه برای بازی و سرگرمی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت (عباسی، ۱۳۹۲).

مطالعه نقی زاده و همکارانش با موضوع تأثیر اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای بر سلامت افراد که در دانشگاه علوم پزشکی اردبیل در سال ۱۳۹۰ صورت گرفت نشان داد که اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای باعث ایجاد اختلال در خواب می‌شد که در نهایت نیز باعث خواب‌آلودگی در کلاس و کاهش گیرایی و در نهایت باعث افت تحصیلی دانشجویان می‌شد (نقی زاده، ۱۳۹۰). محمد بیگی و همکارانش مطالعه‌ای که با موضوع تأثیر وابستگی به اینترنت بر وضعیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک در سال ۱۳۸۸ که با پرسشنامه استاندارد اعتیاد به اینترنت یانگ انجام دادند مشخص شد که به‌طور کلی اعتیاد به اینترنت باعث افزایش ساعات استفاده از رایانه و اینترنت شده و در نهایت نیز باعث افت تحصیلی دانشجویان می‌شد و نیز بیان کردند که می‌توان با ایجاد زمینه‌های فرهنگی و پر کردن اوقات فراغت دانشجویان، شرایطی را فراهم کنند که آن‌ها فقط برای جستجوی مقالات علمی و آموزشی به اینترنت رجوع کنند (محمد بیگی، ۱۳۸۸). مطالعه نجفی با موضوع تأثیر فناوری اطلاعات بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستان شهر اردبیل در سال ۸۴-۸۵ نشان داد که دانش‌آموزانی که همراه معلم از این فناوری‌ها استفاده می‌کردند نسبت به کسانی که از کلاس‌های سنتی بحث یک‌طرفه معلم استفاده می‌کردند پیشرفت تحصیلی بیشتری داشتند (نجفی، ۱۳۸۵). رایس در تحقیق خود درباره-ی تأثیر فیلم آموزشی دریافت که در یادگیری اگر در طرح و تهیه برنامه‌ها از متخصصان تعلیم و تربیت و روان‌شناسی کودک استفاده شود و این برنامه با توجه به نیازهای خاص بینندگان در رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده باشد موفقیت‌آمیز خواهد بود (نقل از حاجیان نیا، ۱۳۸۵). بر اساس

یافته‌های به‌دست‌آمده از تحقیقات کزما فن‌آوری‌های جدید به‌خودی‌خود تأثیر اندکی بر کیفیت تدریس و یادگیری دارد، اما فرصت‌های فراوان برای ایجاد محیط‌های یادگیری و تدریس فراهم می‌آورد (حاجیان نیا، ۱۳۸۵). در تحقیق دیگری که دولیندگر با عنوان طراحی بازی‌های رایانه‌ای و آموزش انجام داد نتایج نشان داد که بازی‌ها کاربران را برانگیخته می‌کند تا مدت زمانی را صرف کنند تا بر مهارت‌های مربوط به بازی مسلط شوند و از بازی بهره‌مند شوند. حال اگر شمار بیشتری از عناصر در طراحی بازی در نظر گرفته شود مانند قوانین، رعایت محتوا، هدف‌ها و نشانه‌های چندحسی، کسب یادگیری از بازی برای کاربران در سنین مختلف سریعتر و راحت‌تر می‌شود (روشنیان، ۱۳۹۲). پژوهش چیبی و همکارانش با موضوع بررسی برخی از اختلالات اعتیاد به اینترنت در سال ۲۰۰۱ نشان داد که استفاده بیش‌ازحد از اینترنت موجب استفاده نادرست از آن و ایجاد مشکلات تحصیلی در دانشجویان می‌شد (چیبی، ۲۰۰۱). مطالعه یانگ با موضوع اعتیاد به اینترنت: ظهور یک اختلال بالینی جدید که در سال ۲۰۰۹ انجام شد به این نتیجه رسید که دانش‌آموزانی که بیش‌ازحد از اینترنت استفاده می‌کردند دچار افت در مطالعه می‌شدند و نیز میزان غیبت‌هایشان نسبت به بقیه دانش‌آموزان بیشتر بود (یانگ، ۱۹۹۸).

در یک جمع‌بندی کلی از مطالعات، گفته می‌شود یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که امروزه دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت کشور را به خود مشغول کرده است، نحوه مواجهه‌شدن آموزش و پرورش با فرصت‌ها و تهدیدهای حاصل از گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و برنامه‌ریزی دقیق و اصولی برای بهره‌برداری و استفاده از آن است. به‌ویژه با توجه به تأثیر این فناوری‌های نوین در شیوه‌های یاددهی-یادگیری و تغییر نقش معلمان ضروری است، زمینه‌هایی فراهم شود تا هم وزارت آموزش و پرورش زمینه موجود در جامعه معلمان را شناسایی کند و هم معلمان به شناسایی و ارتقای مهارت‌های خود در کاربرد فناوری‌های نوین نظیر ICT و IT در آموزش بپردازند (عباسی، ۱۳۹۲).

مواد و روش‌ها

این تحقیق از لحاظ هدف تحقیق کاربردی و از لحاظ نوع تحقیق به‌عنوان توصیفی و مقطعی به شمار آورد. توصیفی به این دلیل که هدف محقق از انجام این پژوهش توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موقعیت یا یک موضوع است (استبصاری، ۱۳۹۲)؛ و مقطعی از این جهت که این مطالعه در یک بازه‌ی زمانی مشخص انجام پذیرفت. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه معلمان زن و مرد پایه‌های پنجم و ششم ابتدایی مدارس شهر مرند که در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ در حین تدریس بوده‌اند. طبق آمار اعلامی اداره آموزش و پرورش منطقه مرند تعداد معلمان زن و مرد شاغل در پایه‌های مذکور در سال جاری ۱۳۸ نفر می‌باشد که از این میان ۶۷ نفر آن‌ها مرد و ۷۱ نفر آن‌ها زن بوده‌اند که به دلیل کم بودن جامعه آماری و بالا بردن روایی و اعتبار تحقیق نمونه‌گیری انجام نگردید، حجم نمونه برابر با جامعه آماری بود (۱۳۸ نفر) که از این میان به تعداد ۱۲۳ نفر به سؤالات به‌صورت دقیق و کامل جواب داده بودند و بقیه که به تعداد ۱۵ نفر به دلیل عدم همکاری و یا جواب‌های شانسی و ناقص بودند از لیست جامعه آماری حذف گردید و جامعه آماری نهایی برابر ۱۲۳ نفر بود. ابزار اندازه‌گیری این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که ۲۷ سؤال که پس از مطالعه منابع جدید داخلی و خارجی درباره تأثیرات فناوری‌نویین ارتباطی در یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان تنظیم شد که ۵ سؤال اول، در مورد یادگیری تحصیلی و ۵ سؤال دوم، در مورد روابط اجتماعی و رفتاری دانش‌آموزان و ۵ سؤال سوم، در مورد آثار سوء جسمانی فراگیران و ۵ سؤال چهارم، در مورد عوامل تربیتی و روانی دانش‌آموزان و ۷ سؤال آخر، در مورد بازی‌های رایانه‌ای بود. برای سنجش روایی سؤالات پرسشنامه گویه‌های آن در چندین نوبت توسط اساتید راهنما و متخصصان گروه پژوهش علوم تربیتی آموزش و پرورش مورد بازنگری و بررسی قرار گرفت و همچنین برای اطمینان بیشتر، پرسشنامه در بین چند نفر از همکاران و معلمان که جزء جامعه آماری بوده‌اند پخش و نظرات آنان در مورد گویه‌ها از لحاظ داشتن ابهام و یا موارد دیگر مورد بررسی قرار گرفت. برای به دست آوردن پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که میزان آن برابر با ۰/۷۶ به دست آمد که پایایی پرسشنامه را تأیید می‌کند. برای تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از پرسشنامه در دو حالت توصیفی و استنباطی از نرم‌افزار spss22 استفاده شد؛ که در سطح آمار توصیفی اطلاعاتی نظیر فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و

انحراف معیار محاسبه گردید و در سطح آمار استنباطی نیز از آزمون ویلکاکسون تک متغیره در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ و برای نرمالیته از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌ها

فرضیه اول: فناوری‌های نوین ارتباطی در یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان تداخل ایجاد می‌کند. برای آزمودن فرضیه اول از آزمون ویلکاکسون به این ترتیب استفاده خواهیم کرد که اگر میانه به دست آمده بزرگ‌تر از مقدار فرضی ۳ باشد، به معنای موافقت معلمین با فرض تداخل فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در یادگیری تحصیلی است. فرض صفر و فرض مقابل این آزمون به صورت زیر است:

$$\begin{cases} H_0: \text{Median}(\bar{x}) = 3 \\ H_1: \text{Median}(\bar{x}) \neq 3 \end{cases}$$

متغیر	میانه	آماره استاندارد شده	سطح معناداری	تعداد
یادگیری	۴/۲	۹,۵۹۶	۰,۰۰	۱۲۳

جدول (۱): آزمون ویلکاکسون برای فرضیه اول

با توجه به نتایج جدول (۱)، اختلاف میانه به دست آمده از مقدار فرضی اختلاف مثبت است و با توجه به سطح معنی‌داری (کمتر از ۰,۰۵) فرض صفر را رد می‌کنیم بنابراین با اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت از نظر معلمان ابتدایی شهرستان مرنند، فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان تداخل ایجاد می‌کند.

فرضیه دوم: فناوری‌های نوین ارتباطی در روابط اجتماعی و رفتاری دانش‌آموزان تأثیر دارد. برای آزمودن این فرضیه از آزمون ویلکاکسون استفاده می‌کنیم. بدین ترتیب که اگر میانه بزرگ‌تر از ۳ باشد از نظر پاسخ‌دهندگان فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در روابط اجتماعی و رفتاری دانش‌آموزان تأثیر دارد، فرض صفر و فرض مقابل این آزمون به صورت زیر است:

متغیر	میانه	آماره استاندارد شده	سطح معناداری	تعداد
یادگیری	۴	۸,۶۱۹	۰,۰۰	۱۲۳

جدول (۲): آزمون ویلکاکسون برای فرضیه دوم

با توجه به نتایج جدول (۲)، سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده کمتر از ۰/۰۵ است بنابراین فرض صفر را رد می‌کنیم و با اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در روابط اجتماعی و رفتاری دانش‌آموزان تأثیر دارد.

فرضیه سوم: فناوری‌های نوین ارتباطی آثار سوء جسمانی در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند.

برای آزمودن این فرضیه میانه مؤلفه‌ی سوء جسمانی را با مقدار فرضی ۳ مقایسه می‌کنیم فرض صفر و فرض مقابل این آزمون به‌صورت زیر است:

متغیر	میانه	آماره شده	استاندارد	سطح معناداری	تعداد
یادگیری	۴/۴	۹/۴۰۳		۰,۰۰	۱۲۳

جدول (۳): آزمون ویلکاکسون برای فرضیه سوم

با توجه به نتایج جدول (۳)، سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده کمتر از ۰/۰۰۵ است و فرض صفر رد می‌شود بنابراین با اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت از نظر معلمان پاسخ‌دهنده فن‌آوری‌های نوین ارتباطی آثار سوء جسمانی در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند. نمودار ۴-۶ نمایانگر بهتر این مطلب است.

فرضیه چهارم: فناوری‌های نوین ارتباطی بر عوامل تربیتی و روانی دانش‌آموزان تأثیر دارد.

فرض صفر و فرض مقابل این آزمون به‌صورت زیر است:

متغیر	میانه	آماره استاندارد شده	سطح معناداری	تعداد
یادگیری	۴/۲	۹/۳۹۰	۰,۰۰	۱۲۳

جدول (۴): آزمون ویلکاکسون برای فرضیه چهارم

با توجه به نتایج جدول (۴)، سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده کمتر از ۰/۰۰۵ است و فرض صفر رد می‌شود بنابراین با اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت از نظر معلمان پاسخ‌دهنده فن‌آوری‌های نوین ارتباطی بر عوامل تربیتی و روانی دانش‌آموزان تأثیر دارد.

فرضیه پنجم: فناوری‌های نوین ارتباطی خصوصاً (بازی‌های رایانه‌ای) اعتیادآور است.

فرض صفر و فرض مقابل این آزمون به‌صورت زیر است:

متغیر	میانگین	آماره استاندارد شده	سطح معناداری	تعداد
یادگیری	۴,۲	۹,۵۹۶	۰,۰۰	۱۲۳

جدول (۵): آزمون ویلکاکسون برای فرضیه پنجم

با توجه به نتایج جدول (۵)، سطح معنی‌داری به دست آمده کمتر از $0/005$ است بنابراین فرض صفر رد می‌شود و با اطمینان $0/95$ می‌توان گفت فن‌آوری‌های نوین ارتباطی خصوصاً (بازی‌های رایانه‌ای) اعتیادآور است.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از مطالعات نشان می‌دهد که فناوری‌های نوین ارتباطی با داشتن مزایا و آسودگی و راحتی‌های که در زندگی عصر جدید ایجاد کرده‌اند دارای آسیب‌های زیادی نیز هستند که این آسیب‌ها در بین نوجوانان شایع‌تر می‌باشد بنابراین با توجه به مطالعات انجام‌یافته و تحقیقات پژوهشی، اگر این فناوری‌ها به صورت کنترل نشده بدون نظارت والدین و برنامه‌ریزی نشده در دسترس دانش‌آموزان قرار گیرد پیامدهای ناگواری نظیر افت تحصیلی، ترک تحصیل و آسیب‌های جسمانی و روانی و اجتماعی در بین جامعه دانش‌آموزی افزایش خواهد یافت که به تبع آن نیز عواقب جبران‌ناپذیری بر پیکره خانواده و جامعه وارد خواهد شد، لذا باید فناوری‌های نوین ارتباطی به صورت کنترل شده و با نظارت والدین و مسئولان آموزشی در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد و در نهایت محتوا به گونه‌ای انتخاب شود که اصل آموزش را تحت تأثیر قرار ندهد تا فناوری‌های نوین ارتباطی بتواند به عنوان ابزاری برای پیشرفت دانش‌آموزان در امور تحصیلی و تربیتی مؤثر باشد.

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهادهای زیر به مخاطبین ارائه می‌شود.

۱- والدین برای اینکه بتوانند در خصوص محاسن و عيوب فناوری‌ها، راهنمای خوب و مؤثری برای فرزندانشان باشند، باید در این زمینه، مطالعه و مشاوره کرده، اطلاعات و مهارت‌های خود را افزایش دهند و به روز کنند تا توصیه‌های آنان برای فرزندان قابل قبول و پذیرش و دارای دقت و اعتبار باشد.

۲- برای تماشای تلویزیون و بازی با رایانه در منزل، ضوابطی که قابلیت اجرا باشد، با نظر فرزندتان در نظر بگیرید و خود به آن عمل کنید. محدودیت‌هایی را متناسب با سن و دوره

- تحصیلی فرزندان اعمال کنید هرگز بدون زمان‌بندی و محدودیت، پلی‌استیشن، رایانه و تلویزیون را در اختیار آن‌ها، قرار ندهید تا به‌صورت یک عادت و اعتیاد غلط دربیابد.
- ۳- برای اینکه استفاده از رسانه‌ها به‌عنوان یک عادت مضر در نیاید، محیط زندگی خود و فرزندان را متنوع کنید؛ مثلاً از طریق کتاب‌خوانی، قصه‌گویی، نقاشی، کارهای دستی و امور هنری، رفتن به موزه‌ها، کتابخانه‌ها پارک‌ها و مساجد، تفریح، ورزش (شنا، راهپیمایی، کوهنوردی و ...) و همچنین برای اینکه فرزندان شما به مطالعه و سایر فعالیت‌های مثبت، علاقه‌مند شوند، خودتان نیز باید در عمل، مثلاً اهل مطالعه باشید. بدین منظور نباید خودتان درحالی‌که روبه‌روی تلویزیون می‌نشینید و مقابل آن به خواب می‌روید، از فرزندان بخواهید تلویزیون تماشا نکند و به مطالعه پردازد!
- ۴- در خرید بازی‌های رایانه‌ای دقت کنید تا بهترین بازی‌های موجود در بازار را که برای رشد ذهنی، خلاقیت، تجسم فضایی و سایر مهارت‌های فرزندان مفید است، با مشورت افراد خبره و مطلع، انتخاب کنید. از خرید بازی‌های خشن و مبتذل نیز جداً بپرهیزید.
- ۵- به خاطر داشته باشیم که استفاده بیش از حد رسانه‌ها توسط فرزندان، سبب بروز رفتارهای پرخاشگرانه، خشن و انتقام‌جویانه و بی‌اعتنایی به ارزش‌های خانواده و بی‌علاقگی به درس و مسئولیت‌پذیری می‌شود. بهتر است هنگام تماشای فیلم‌ها و بازی‌های ویدئویی و رایانه‌ای، برای فرزندان (از سنین پایین) توضیح دهید که این صحنه‌ها غیرواقعی و در قالب فیلم است و سخنان زشت و غیراخلاقی بازیگران را الگو قرار ندهند.
- ۶- پیشنهاد می‌شود در مطالعات بعدی به تأثیر فناوری‌های نوین ارتباطی در بلوغ فکری و ذهنی و جسمی دانش‌آموزان ابتدایی پرداخته شود.

فهرست منابع

- ۱- آتشک محمد، برادران، بدرالملوک، احمدوند، محمدعلی (۱۳۹۲). «تأثیر بازی‌های آموزشی رایانه‌ای بر مهارت اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان»، فصلنامه فناوری آموزش، دوره ۷، شماره ۴، ۳۰۵-۲۹۷.
- ۲- استبصاری، فرهاد (۱۳۹۲). بررسی رابطه مهارت‌های انسانی مدیران با بهره‌وری مدارس آنان از دیدگاه معلمان مقطع متوسطه منطقه صوفیان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مرند: دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند.
- ۳- اسمعیلی، بابک (۱۳۸۱). آسیب‌شناسی مدیریت منابع انسانی، تهران: انجمن مدیریت ایران.
- ۴- اعظمی، محمود، علیرضا جعفری، ناهید کریمی (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی در افزایش خلاقیت کودکان دبستان»، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره دوم، شماره ۳، ۴۳-۲۷.
- ۵- انصاری، مسعود (۱۳۹۰). بررسی تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایه دوم و سوم مقطع راهنمایی شهرستان نورآباد ممسنی در سال تحصیلی ۸۹-۹۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی، چاپ نشده، دانشگاه خوارزمی.
- ۶- ببران، صدیقه، سادات اخوان طباطبایی، مهرنوش (۱۳۹۰). «بررسی نقش و تأثیرات استفاده از تلفن همراه بر دختران دانش‌آموز دبیرستانی»، فصلنامه فرهنگ ارتباطات، دوره اول، شماره اول، ۹۵-۱۱۷.
- ۷- بیات، میترا (۱۳۸۱). «تأثیر فناوری‌های ارتباطی جدید بر زندگی فرهنگی اجتماعی»، فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره ۳۲.
- ۸- پناهی، یعقوب (۱۳۹۲). «آسیب‌های روانی-اجتماعی و وابستگی به تلفن همراه در دانش‌آموزان»، ششمین همایش بین‌المللی روان‌پزشکی کودکان و نوجوانان، دانشگاه علوم پزشکی تبریز.
- ۹- جان‌پرور، محسن (۱۳۹۰). «آسیب‌شناسی فضای سایبر بر امنیت اجتماعی»، فصلنامه نظم و امنیت انتظامی، دوره ۴، شماره ۳: ۱۷۲-۱۴۱.

- ۱۰- جعفری، مرجان (۱۳۸۹). نقش بازی‌های رایانه‌ای در شکل‌گیری تخفیف اجتماعی کودکان ۶-۱۱ سالم از دیدگاه مدیران ناحیه ۴ استان قم، پایان‌نامه کارشناسی علوم تربیتی، قم: دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم.
- ۱۱- حاجیان نیا، سودابه (۱۳۸۵). «تأثیر کتاب فیلم زیست‌شناسی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه»، دانش و پژوهش در علوم تربیتی، شماره ۴۰، صص ۱۲-۲۷.
- ۱۲- خزاعی، طیبه (۱۳۸۵). «بررسی میزان وابستگی به رایانه و پیامدهای ناشی از آن در کودکان دبستانی شهر بیرجند»، فصلنامه علمی دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، شماره (۲ و ۳ و ۴)، صص ۲۶-۳۱.
- ۱۳- خواجه موگهی، ناهید و علاسوند، مریم (۱۳۸۹). «بررسی متغیرهای شخصیتی پیش‌بینی کننده اعتیاد به اینترنت»، مجله علمی پزشکی، دوره ۹، شماره ۴، صص ۳۶۶، ۳۵۹.
- ۱۴- رحیمی، امین (۱۳۷۸). «آسیب‌شناسی پیامک و تأثیرات آن بر روابط اجتماعی افراد»، نشریه آرمان روابط عمومی، شماره ۱۸۵۹.
- ۱۵- رحیمی، حسین (۱۳۸۳). مفاهیم پایه‌ای فناوری اطلاعات، تهران: انتشارات جهان نو.
- ۱۶- رئیس‌دانا، فرخ‌لقا (۱۳۸۱). «کاربردها و سودمندی‌های فناوری اطلاعات»، ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی، شماره ۱۴۳.
- ۱۷- رزاقی، افشین (۱۳۸۱). نظریه‌های ارتباطات اجتماعی، تهران: نشر پیکان.
- ۱۸- عباسی، زهرا؛ کیوان کار، مهدی؛ فرازی، زهرا (۱۳۹۲). «بررسی رابطه فن‌آوری ارتباطی جدید (بازی‌های رایانه‌ای) با سازگاری اجتماعی کودکان دبستانی»، ششمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی کودکان و نوجوانان، دانشگاه علوم پزشکی تبریز.
- ۱۹- فرشید فر، زهرا؛ عطایی، نغمه؛ فرازی، زهرا (۱۳۹۲). «بررسی نگرش، کاربرد و تأثیر تلفن همراه و پیام کوتاه در نوجوانان»، ششمین کنفرانس بین‌المللی روانپزشکی کودکان و نوجوانان، دانشگاه علوم پزشکی تبریز.
- ۲۰- معید فر، سعید؛ گنجی، احمد (۱۳۸۸). «تحلیلی بر کاربردهای تلفن همراه در بین دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهر تهران»، مجله جهانی رسانه، دوره ۴، شماره ۲.

۳۱ ————— بررسی آسیب‌های فناوری‌های نوین ارتباطی در یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان ...

- ۲۱- نقیب السادات، سید رضا؛ قانع، مهسا (۱۳۹۱). «بررسی رابطه بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد در جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال»، فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، دوره دوم، شماره پنجم، ۱۲۸-۱۱۳.
- ۲۲- نقی زاده، محمدجواد، همکارانش (۱۳۹۰). «تأثیر اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای بر سلامت افراد»، پنجمین همایش سالیانه‌ی دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی اردبیل.

- 23- Tung, F.C. & Chang, S.C. (2008). Nursing Students' Behavioral Intention to Use Online Courses: A Questionnaire Survey. *Int. J. Nursing Studies*, 45. 1299-1309.
- 24- Tisknakis, M. & Kouroubali, A. (2009). Organizational Factors Affecting Successful Adoption of Innovative E-Health Services: A Case Study Employing the FITT Framework. *Int. J. Medical Informatics*, 78, 39-52.
- 25- Hauge MR, Gentile DA, editors(2003). Video game addiction among adolescents: Associations with academic performance and aggression. Society for Research in Child Development Conference.
- 26- Leiner, Barry M. et al. (2001). A Brief History of the Internet. URL: <http://www.isco.org/internet/history/brief.html>.
- 27- Lee, S. & Kim, B.G. (2009). Factors Affecting the Usage of Internet: A Confirmatory Study. *Computers in Human Behavior*, 25, 191-201.
- 28- Nigg, C.R. Lippke, S. & Maddock, J.E. (2009). Factorial Invariance of the Theory of Planned Behavior Applied to Physical Activity across Gender, Age, and Ethnic Groups. *Psychology of Sport and Exercise*, 10, 219-225.
- 29- Young KS. Internet addiction(1998). The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*;1(3):44-237.

فصلنامه پیام فرهیختگان (علوم تربیتی)

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

صفحات: ۵۰-۳۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۲۵؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۱۲/۱۸

تأثیر تجهیزات آموزشی به‌ویژه فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایجاد انگیزه برای فراگیران

آزاده سادات رحیمی* / اعظم السادات رحیمی** / مجتبی بهرامی***

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایجاد انگیزه برای فراگیران انجام شده است. در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی-پیمایشی استفاده شد و جامعه آماری آن شامل جامعه آماری آن شامل کلیه معلمان بود که در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ در مقطع تحصیلی ابتدایی در شهرستان فلاورجان به تدریس اشتغال داشتند که شامل ۵۱۳ نفر زن و ۱۳۷ نفر مرد بودند. سؤالات اصلی این تحقیق دیدگاه معلمان را درباره تأثیر تجهیزات آموزشی به‌ویژه فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایجاد انگیزه برای فراگیران در فرایند یاددهی-یادگیری دانش‌آموزان بررسی نمود. ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته شامل ۳۶ پرسش بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت تنظیم شد. ضریب اعتبار پرسشنامه با به‌کارگیری ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۰ به دست آمد. روایی پرسشنامه توسط صاحب‌نظران و مدرسین دانشگاه تأیید شد. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش از بسته نرم‌افزار آماری در علوم اجتماعی در دو سطح آمار توصیفی (درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (آزمون t تک متغیره، آزمون فرید منو تحلیل چند متغیری) استفاده به عمل آمد.

کلیدواژه‌ها: انگیزه، فراگیران، مدرسه، فناوری اطلاعات و ارتباطات.

---

* آموزگار پایه ششم، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی (نویسنده مسئول) rahimi.azade@yahoo.com

** مدیر مدرسه، فوق دیپلم آموزش ابتدایی

*** آموزگار پایه ششم، کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی

مقدمه

در هر جامعه‌ای بخش قابل توجهی از افراد انسانی را کودکان تشکیل داده و با توجه به اینکه آنان از لطافت روحی بالایی برخوردارند و همچنین بسیار آسیب‌پذیر و شکننده می‌باشند، روش‌های راهنمایی و هدایت آنان نیز از ویژگی و اهمیت خاصی برخوردار است. تحولات سریع اجتماعی و فرهنگی در جوامع امروز بر پیچیدگی روابط انسانی تأثیرگذار بوده و هراندازه که رشد و شکوفایی علمی و صنعتی بیشتر می‌شود نوع مشکلات فردی و اجتماعی نیز پیچیده‌تر و تخصصی‌تر می‌گردد. در این شرایط کشورهای موفق‌ترند که همواره با تلاش‌های علمی فراوان و پیش‌بینی‌های دقیق، آینده‌ای روشن را برای فرزندان خود ترسیم می‌نمایند. در این میان آشنایی هر چه بیشتر دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت و خانواده‌ها با دنیای کودکان، نیازها، تغییر و تحولات روحی - روانی و همچنین نظریه‌ها و تکنیک‌ها و کاربرت دست‌آوردهای علمی جدید به‌ویژه در روانشناسی و مشاوره بسیار مؤثر و مفید است و باید موردتوجه قرار گیرد. (حسین نژاد، ۱۳۸۱: ۱۱)

در روایات، انسان‌ها به معادن طلا و نقره تعبیر شده‌اند؛ اما طلا و نقره در هر معدنی مکنون و پوشیده است، باید کسی بیاید و این طلا و نقره را ابتدا کشف و سپس، استخراج کند. در جامعه به‌طور طبیعی، افرادی که در برخی زمینه‌ها نسبت به سایرین بااستعدادتر هستند، بیشتر مورد استقبال قرار می‌گیرند و بقیه افراد مورد غفلت واقع می‌شوند. لذا در ارتباطات اجتماعی، نمی‌توان از جامعه انتظار داشت که تمام این معادن را کشف کند؛ اما در خانواده، این انتظار، بجا و حتی ضروری است. باید بدانیم که فرزندان، معادن خانوادگی ما هستند و این ما هستیم که باید به این معادن بیندیشیم و برای آن برنامه‌ریزی کنیم؛ ولی اول باید وجود آن معادن طلا و نقره را باور داشته باشیم. برای آنکه به فرزندانمان کمک کنیم از زندگی خود نهایت بهره را ببرند، باید در مورد کودکان بیاموزیم و آن‌ها را درک کنیم و به آن‌ها نیز کمک کنیم که در مورد خود بیاموزند و خود را درک کنند. این دانش و درکی که آن‌ها به دست می‌آورند، می‌تواند تبدیل به ابزار نیرومندی شود و به آن‌ها کمک کند معنا و جهت زندگی خود را بیابند و بهترین انتخاب‌ها را داشته باشند. یکی از دلایل بنده در انتخاب این موضوع برای تحقیق نیز همین مطلب است که به دانش‌آموزان کمک کنیم معنا و جهت زندگی خود را بیابند و بهترین راه را انتخاب کنند.

راه‌های گوناگونی برای جذب فرزندانمان به سمت دانش وجود دارد که یکی از این راه‌ها استفاده از فناوری است. فناوری اطلاعات و ارتباطات به دلیل قدرت تحول‌پذیری و توانایی برقراری

ارتباط پویا که می‌تواند با دانش‌آموزان داشته باشد، از نقش مهمی در انتقال دانش برخوردار است. از جمله اینکه امکان بهره‌گیری از یک برنامه درسی تلفیقی را برای معلم و دانش‌آموزان فراهم می‌آورد. این نوع برنامه درسی، بیش از آنکه بخواهد دانش معینی را به دانش‌آموزان القاء کند، زمینه‌ای را فراهم می‌کند که از طریق آن امکان شکوفایی قابلیت‌های فردی دانش‌آموزان و گسترش تجربه‌های فردی و مستقل آن‌ها افزایش می‌یابد.

کودکان از طریق ارائه‌ی دانش به‌صورت کلامی از سوی معلم، آن مطالب را به‌راحتی جذب نمی‌کنند و یاد نمی‌گیرند؛ بلکه یادگیری به‌طور فعالانه زمانی رخ می‌دهد که آن‌ها معنی درس را برای خودشان مفهوم‌سازی کنند. (وگریف، ۱۳۸۷: ۹۵)

فناوری اطلاعات و ارتباطات همچنین می‌تواند به‌عنوان وسیله‌ای برای همکاری‌های خلاقانه در فواصل دور مورد استفاده قرار گیرد. همکاری بین کودکان و هنرمندان، نویسندگان یا شخصیت‌های داستان—تخیلی با استفاده از پست الکترونیکی انجام می‌گیرد، می‌تواند منجر به ایجاد و توسعه‌ی تفکر خلاق شود. این قبیل نمونه‌ها، بیان می‌کند که راه‌های بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات جهت توسعه‌ی خلاقیت خیلی زیاد است. یادگیری مشارکتی باعث افزایش اثربخشی بیشتر فعالیت‌ها می‌شود. (همان، ۱۱۹-۱۱۸) به همین دلیل در این پژوهش به بررسی تأثیر تجهیزات آموزشی به‌ویژه فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایجاد انگیزه برای فراگیران پرداخته‌ایم. البته در این زمینه تحقیقات زیادی در غالب پایان‌نامه و مقاله انجام شده است که بیش‌تر در مورد دانش‌آموزان متوسطه و دانشجویان است.

بیان مسئله

یادگیری حداقل از هنگام تولد آغاز می‌شود و تا پایان زندگی ادامه دارد اگر چه میزان، نوع و درجه آن فرق می‌کند. همچنین در هیچ مکتب و مذهبی به‌اندازه اسلام و قرآن به یادگیری و دانستن اهمیت داده نشده است. این اهمیت از آنجا بیشتر نمود پیدا می‌کند که اولین کلمه‌ای که بعد از نام خداوند بخشنده مهربان بر قلب پیامبر اعظم نازل می‌گردد کلمه «اقراء» به معنای «بخوان» است؛ و نیز در اولین سوره نازل شده، از آموختن به‌وسیله قلم یاد می‌شود «الذی علم بالقلم» (علق / ۴) و حتی در سوره قلم به خود قلم قسم یاد می‌شود و اصولاً بعثت انبیاء بر محور دانایی و یادگیری استوار است.

انسان در تمام دوران زندگی خویش در حال یادگیری است و این آموختن گاه به خانواده و اجتماع و زمانی به برخی از نهادها، سازمان‌ها سپرده می‌شود. از میان نظام‌های مختلف اجتماعی امروز،

نظام آموزش و پرورش به حق از بزرگ‌ترین و پیچیده‌ترین ابداعات بشری محسوب می‌گردد که بیشترین سهم را در آموختن بر عهده دارد. (صافی، ۱۳۸۵)

ترقی و تعالی تمام کشورها و جوامع در گرو تعلیم و تربیت دانش‌آموزان یک کشور است. بر اساس تربیت مناسب و مطلوب، سرنوشت یک جامعه و کشور و بلکه جهان تغییر می‌کند. البته تا پایه‌های آموزش و پرورش، قوی و استوار و از محتویات پربار برخوردار نباشد، راه‌های ترقی و توسعه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و ... گشوده نخواهد شد. این اصل مورد توافق همگان است که تفاوت میان آدمیان به تفاوت در میزان و چگونگی «یادگیری» آن‌ها برمی‌گردد. هنجارها، مشاغل، مهارت‌ها، ارزش‌ها، بینش‌ها، خلق و خوی‌های مختلف، همه و همه در گرو «یادگیری» است؛ و بدین‌سان می‌توان گفت که انسان، انسانیت خود را به مدد یادگیری بازمی‌یابد. (فریار و درخشان، ۱۳۸۶).

در تعلیم و تربیت کشور ما همیشه بین نظر و عمل شکافی وجود داشته است، در نتیجه تعلیم و تربیت ما از انسجام و یکپارچگی کافی برخوردار نبوده است. همچنین از کار آیی کیفی برخوردار نیست، زیرا روی هم‌رفته صوری تا حدودی سطحی و ابزاری است. صوری است از این‌رو که در آن امر مهم یاددهی - یادگیری بر محفوظات متکی است و هدف از یادگیری عمدتاً اخذ نمره و امتیاز و کسب مدرک است. سطحی است برای آنکه محتوا و روش‌ها با نیازها، علایق ذاتی فراگیران پیوند کافی ندارد و با خلاقیت و نوجویی همراه نیست. گزارش پژوهش تیمز (Timss) نشان می‌دهد که دانش‌آموزان مدارس ایران در آزمون مفاهیم ریاضی در بین حدود ۴۰ کشور رتبه سی و هفتم را حائز شده‌اند که رتبه قابل قبولی نیست. بالاخره آموزش و پرورش ما جنبه ابزاری دارد، زیرا به صورتی افراطی، وسیله کسب منزلت اجتماعی و امنیت شغلی است. بر تعلیم و تربیت جدید ایران همیشه این انتقاد وارد آمده است که از آن تقریباً منحصراً برای کار در بوروکراسی سنگین دولتی، بهره‌گیری شده است. چیزی که در این میان به دست فراموشی سپرده شده، توسعه و شکوفایی استعدادها و پرورش خلاقیت‌ها در افراد است، امری که باید سرلوحه فعالیت‌های هر نظام آموزش و پرورش پویایی باشد (پاک سرشت، ۱۳۸۸).

علی‌رغم گسترش دامنه علوم تربیتی و توسعه آن در بخش فناوری‌های آموزشی و تدریس، عمده‌ی روش‌های موجود در مدارس، از دیدگاه سنتی پیروی می‌کند. اکثر معلمان به‌رغم دریافت آموزش‌هایی در زمینه‌های روش تدریس در دوره‌های تربیت‌معلم و برخی دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت، هم‌چنان بر شیوه‌های یاددهی - یادگیری پیشینیان تأکید می‌ورزند؛ بنابراین، بازده آموزش

در بیشتر موارد چیزی به‌غیر از ارائه اطلاعاتی فهرست بندی شده به دانش‌آموزان در غالب سؤال‌ها، جزوات و تمرین‌ها نیست و تنها شیوه دستیابی به میزان بازده آموزشی حاصل شده، چیزی جز ارزشیابی‌های ناقص نمی‌باشد. «الگوهای تدریس و راهبردهای یاددهی - یادگیری مورد استفاده در مدارس کشور ما به سبب عدم انعطاف و تأکید بیش از اندازه بر معلم محوری، فرصت هرگونه ابداع و خلاقیت را از معلم و دانش‌آموز می‌ستاند.» (دانشگر، ۱۳۸۱: ۱۲)

با وجود تلاش‌هایی که در جهت بهبود کیفیت فرایند یاددهی - یادگیری صورت گرفته، واقعیت‌های آشکار و شواهد غیرقابل انکار در جامعه وجود دارد که حکایت از وجود مشکلات یا آسیب‌هایی در جریان یاددهی - یادگیری می‌باشد. وجود مسائلی مانند افت تحصیلی، ترک تحصیل، بیکاری فارغ‌التحصیلان، بزهکاری‌های اجتماعی و... همه نشان از وجود آسیب در جریان یاددهی - یادگیری است. لذا، مسئله اصلی پژوهش، دیدگاه معلمان درباره تأثیر تجهیزات آموزشی به‌ویژه فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایجاد انگیزه برای فراگیران در فرایند یاددهی - یادگیری دانش‌آموزان می‌باشد. در این زمینه تحقیقاتی انجام شده است که از جمله آن‌ها پژوهش سبحانی نیا (۱۳۸۲) را می‌توان نام برد. در بسیاری از کشورها این اعتقاد است که آنچه در جامعه می‌گذرد، اعم از رفتار مردم، تعاملات آن‌ها با یکدیگر و ... ناشی از کیفیت آموزش و پرورش است.

مدرسه، نخستین جامعه‌ای است که کودک در آن گام می‌نهد و اگر درست عمل کند عامل مهمی در پرورش مهارت‌های زندگی محسوب می‌شود. کودکان و نوجوانان در مدرسه زندگی می‌کنند، یاد می‌گیرند و ساخته می‌شوند. اولین تجربه‌های زندگی اجتماعی کودکان در محیط مدرسه فراهم می‌شود و بسیاری از برداشت‌های ذهنی، پیش‌فرض‌ها، باورها و بازخوردهای آنان نسبت به زندگی در مدرسه و در کلاس درس، مورد آزمون، سنجش و تجربه قرار می‌گیرد.

تأثیر فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایجاد انگیزه برای فراگیران در فرایند یاددهی-یادگیری

بدون تردید، بهترین و ضروری‌ترین حوزه برخورداری از مزایای تکنولوژی، حوزه آموزش و پرورش است که سال‌هاست تقریباً اکثر کشورهای جهان سوم به‌خوبی از آن در تسهیل، تسریع و تعمیق، تثبیت یادگیری و فعال‌سازی آموزشی استفاده می‌کنند. تکنولوژی برای این منظور، تکنولوژی آموزشی نامیده می‌شود. تکنولوژی آموزشی، هدفی جز این ندارد که به معلم کمک کند در کمترین زمان، بیشترین اثربخشی آموزشی را داشته باشند و به دانش‌آموزان، کمک کند که در کمترین زمان، بیشترین مطالب را به‌آسانی یاد بگیرند، از این جهت، می‌توان گفت مدرسه‌ی محروم از «تکنولوژی آموزشی» و استفاده‌ی درست و همه‌جانبه از آن، در حقیقت، مدرسه‌ای است محروم از حیات علمی، ارتباط با پژوهش‌های جدید علوم گوناگون، محروم از ارتباط با جهان و جهانیان و سرانجام، محروم از پیشرفت‌های موردنیاز.

شکی نیست که فضا و تجهیزات آموزشی مناسب در کیفیت تدریس بسیار مؤثر است. مواد و وسایل آموزشی، منابع و تجهیزاتی هستند که معلم در جریان تدریس از آن‌ها برای رسیدن سهل‌تر به هدف‌های آموزشی استفاده می‌کند، مانند: جداول، نمودارها، چارت‌ها، مدل‌ها، تصاویر، اجسام مجسم و نیمه مجسم، مواد نقاشی و ترسیمی، تلق شفافی، ماشین‌های آموزشی، ماشین حساب، ترمینال‌های رایانه، برنامه‌های رادیو و تلویزیون و غیره.

کثرت دانش‌آموزان، نداشتن میز و نیمکت مناسب و کافی، کیفیت نامطلوب تخته‌سیاه کلاس، عدم نور کافی، کلاس‌های سرد و تاریک، پنجره‌های مشرف به خیابان، غیربهداشتی بودن کلاس و نداشتن زمین بازی، کتابخانه، نمازخانه، آزمایشگاه و صدها مسئله دیگر، کیفیت فرایند یاددهی-یادگیری را کاهش می‌دهد. ادموندز^۱ (به نقل از مهرمحمدی، ۱۳۸۸) می‌نویسد: فضای فیزیکی مدارس باید عاری از هرگونه شواهد ملموس حاکی از بی‌توجهی و غفلت سازمانی باشد. اهمیت این عامل بدین جهت است که وجود چنین شواهدی، مثلاً اینکه شیشه‌ی پنجره‌ای برای مدت طولانی شکسته شده باشد و ... واحد پیام بی‌تفاوتی، سهل‌انگاری و عدم مسئولیت برای کسانی است که شاهد این وضعیت هستند. کلاس درس باید از هر لحاظ نشاط انگیز و محرک کنجکاوی و یادگیری باشد که

آرایش چنین کلاسی عمدتاً به قدرت خلاقیت مدیر و معلم بستگی دارد. مهندس معمار ساختمان مدرسه باید با روانشناسی رشد، یادگیری و روانشناسی ساختمان آشنا باشد تا بتواند ساختمان مساعد و مناسب برای آموزش و یادگیری طراحی کند. موقعیت و شرایط مدرسه و کلاس باید طوری باشد که کودک از بودن در آن لذت ببرد.

البته امروزه که شاهد رشد مدارس غیرانتفاعی در هر سه سطح هستیم، متأسفانه یکی از نارسائی‌های مهم این مدارس، فضای فیزیکی مدرسه است که اغلب برای صرفه‌جویی در هزینه، مؤسسين این مدارس اغلب از ساختمان‌هایی فرسوده و قدیمی با اتاق‌های نامناسب به‌عنوان کلاس و حیاط‌های کوچک که کمتر با استانداردهای فضاهای آموزشی مطابقت دارند، استفاده می‌کنند؛ که خود، باعث بروز مشکلاتی در زمینه‌ی آموزشی و پرورشی می‌گردد.

تحقیقات نشان می‌دهد که وسایل آموزشی مناسب در انتقال و تفهیم مفاهیم نقش مؤثر دارند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

- ۱- اساس قابل لمس را برای تفکر و ساختن مفاهیم فراهم می‌کنند و در نتیجه سبب می‌شوند شاگردان کمتر به مفاهیم انتزاعی متوسل شوند.
- ۲- سبب ایجاد علاقه در امر یادگیری شاگردان می‌شوند و توجه آن‌ها را به موضوع آموزشی معطوف می‌سازند.
- ۳- تجارب واقعی و حقیقی را در اختیار شاگردان قرار می‌دهند و در نتیجه موجب فعالیت بیشتری می‌شوند.
- ۴- معنا و مفهوم آموزشی را سریع‌تر و بهتر منتقل می‌کنند (شعبانی، ۱۳۸۱).

فناوری اطلاعات و فرایند یاددهی - یادگیری

در نگرش سنتی به آموزش و پرورش، وظیفه‌ی معلم انباشتن ذهن‌های دانش‌آموزان از اطلاعات و دانش بود. حتی اگر این نوع تفکر درست هم باشد، ذخیره‌ی دانش و اطلاعات جهانی با چنان سرعت شگفت‌آوری رو به افزایش است که هیچ معلمی نمی‌تواند امیدوار باشد که تمام اطلاعات مربوط به یک موضوع را به‌طور جامع به دانش‌آموزان انتقال دهد و یا حداقل دانش‌آموزان نمی‌توانند تمام آن اطلاعات را جذب کنند. فناوری اطلاعات، انتشار داده‌ها، اطلاعات و تولید دانش جدید را میسر می‌کند. با استفاده از این فناوری‌ها، متولیان آموزشی می‌توانند نقش خود را از معادل

بودن با ناطقان اطلاعات بر روی صحنه به مشاوران و راهنمایان دانش‌آموز تغییر دهند و در کسب مهارت‌ها و توانایی‌های موردنیاز برای جست‌وجوگری و دریافت و تحلیل اطلاعات و تبدیل آن به دانش، دانش‌آموزان را یاری دهند.

با استفاده از فناوری ارتباطات و اطلاعات پیشرفته می‌توان از فعالیت‌های همزمان و غیرهمزمان بهره‌مند شد. از فعالیت‌های هم‌زمان می‌توان به منطبق‌های زمان واقعی که به وسیله ابزارهای صوتی، نمایشی، تصویری و وب سایت‌ها پخش می‌شود، آزمون‌ها و مباحثه‌های گروهی اشاره کرد که همگی در یک زمان، اما با مکانی متفاوت یا مشابه رخ می‌دهند. در زمینه فعالیت غیرهمزمان نیز می‌توان از آرشیوهای صوتی یا تصویری و مواد آموزشی که در تمام زمان‌ها و مکان‌ها قابل استفاده‌اند، نام برد.

در مطالعه‌ای که درباره رایانه‌ها و آموزش در چندین کشور به عمل آمده است. اصلی‌ترین عامل تعیین‌کننده استفاده از فناوری اطلاعات در کلاس درس، مهارت معلم در استفاده از فناوری و نگرش مثبت او نسبت به فناوری بوده است.

روش گردآوری اطلاعات^۱

از آنجایی که پژوهش حاضر به توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موضوع پرداخته است توصیفی^۲ و از آنجایی که مستلزم تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌های جمع‌آوری شده است از نوع پیمایشی^۳ است. تحقیق پیمایشی بهترین روش موجود برای این پژوهش است چراکه با توجه به موضوع مستلزم جمع‌آوری داده‌ها برای توصیف از طریق جمعیت‌های بزرگی است که نمی‌توان به‌طور مستقیم آن‌ها را مشاهده کرد. تحقیق توصیفی نوعی روش تحقیق است که در آن محقق به توضیح سیستماتیک، عینی و دقیق وقایع و خصوصیات مورد نظر یا موضوع موردعلاقه می‌پردازد از آنجایی که در پژوهش حاضر با روش کتابخانه‌ای مبانی نظری گردآوری شده همچنین بر اساس چگونگی به دست آمدن داده‌های موردنیاز می‌توان تحقیق حاضر را در زمره تحقیقات توصیفی قرارداد. در تحقیقات توصیفی بدون توجه به علل قضا یا و رویدادها فقط چگونه بودن کیفیت و کمیت داده‌ها مورد نظر می‌باشد. سپس با روش پیمایشی برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات اقدام گردیده است. روش

-
1. Data collection method
  2. Descriptive
  3. Survey research

پیمایشی مستلزم تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌های جمع‌آوری شده است این تکنیک در مطالعات علوم اجتماعی کاربرد فراوان دارد. (پاشا شریفی و همکاران، ۱۳۸۶)

در پژوهش حاضر ابتدا معلمان مدارس ابتدایی در دو طبقه تفکیک گردیده و سپس به نسبت حجم هر طبقه تعدادی برای شرکت در پژوهش حاضر انتخاب شدند. حجم نمونه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران ۲۴۲ نفر برآورد گردید. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم انتخاب شد.

لازم به ذکر است که تعداد ۲۳۶ پرسشنامه بازگشت شد که نرخ بازگشت پرسشنامه‌ها ۹۸ درصد بوده است.

جمع‌آوری اطلاعات در بخش اول کتابخانه‌ای با مراجعه به منابع موجود مرتبط داخلی و خارجی صورت گرفت و از آنجایی که رایج‌ترین وسیله جمع‌آوری اطلاعات در تحقیقات پیمایشی پرسشنامه می‌باشد لذا در پژوهش حاضر نیز برای جمع‌آوری اطلاعات در بخش دوم از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسشنامه به صورت دستی اطلاعات جمع‌آوری گردید.

ابزار اندازه‌گیری

همان‌طور که ذکر شد ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش پرسشنامه بوده است. به منظور بررسی دیدگاه معلمان درباره دیدگاه معلمان را درباره تأثیر فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایجاد انگیزه برای فراگیران در فرایند یاددهی-یادگیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان فلاورجان، توسط محقق پرسشنامه‌ای تنظیم شد که شامل ویژگی فضا، تجهیزات و امکانات آموزشی می‌باشد در تهیه و تنظیم این پرسشنامه نظرات اساتید راهنما و مشاور نقش بسزایی دارند و بر اساس مقیاس ۵ درجه لیکرت (بسیار خوب، خوب، متوسط، ضعیف، بسیار ضعیف) تنظیم گردید.

پرسشنامه مذکور در دو بخش تهیه شد، بخش اول به اطلاعاتی راجع به ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان اختصاص دارد و بخش دوم شامل ۸ گویه است.

روایی و پایایی ابزار اندازه‌گیری

روایی پرسشنامه

در این پژوهش جهت سنجش روایی از روایی محتوایی و صوری و روایی سازه استفاده شد. روایی محتوایی این اطمینان را به وجود می‌آورد که مقیاس شامل یک سری موارد کافی و مناسب است. برای این منظور پرسشنامه در اختیار تعدادی از متخصصین و صاحب‌نظران قرار گرفت و پس از انجام اصلاحات پیشنهادی مورد تأیید قرار گرفت. روایی صوری به این مطلب اشاره دارد که سؤالات آزمون تا چه حد در ظاهر شبیه به موضوعی است که برای آن اندازه‌گیری شده است و روایی سازه نیز برای رسیدن به این پرسش که ابزار مورد استفاده آیا توان استفاده از مفهوم را دارا هست یا خیر استفاده می‌شود. روایی سازه پرسشنامه مذکور از طریق تحلیل عامل محاسبه گردید که نتایج در جدول (۱) آمده است.

– پایایی

در این پژوهش به منظور تعیین پایایی ابزار پژوهش از ضریب الفای کرونباخ^۱ استفاده شده است. شاخص پایایی کل مقیاس در این تحقیق $0/82$ به دست آمد.

روش اجرا و جمع‌آوری داده‌ها

ابتدا فرضیه‌های تحقیق تهیه و تنظیم گردید و پرسشنامه‌ای بر اساس اهداف و سؤالات پژوهش تهیه و تنظیم شد و روایی و اعتبار آن تأیید شد. پس از آن بر اساس جامعه آماری، نمونه آماری محاسبه گردید و برای تهیه تعداد معلمانی که به‌طور رسمی و یا آزاد در استخدام آموزش و پرورش و در مقطع تحصیلی ابتدایی در شهرستان فلاورجان در سال تحصیلی ۹۱-۹۲ بودند با آموزش و پرورش ناحیه فلاورجان صحبت گردید و پس از به دست آوردن اطلاعات فوق، تعداد ۲۴۲ پرسشنامه بین معلمان توزیع شد که تعداد ۵۱ پرسشنامه مربوط به مردان و تعداد ۱۹۱ پرسشنامه مربوط به زنان است پس از جمع‌آوری کل پرسشنامه‌ها، پاسخ‌های مربوطه طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل اطلاعات انجام گرفت.

---

1. Coronbachs alpha coefficient

روش تحلیل داده‌ها

در پژوهش حاضر به‌منظور بررسی و تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی شامل فراوانی، میانگین و انحراف معیار و آمار استنباطی به شرح زیر استفاده شده است:

تحلیل واریانس چند متغیری: از این آزمون برای مقایسه میانگین متغیرهای کمی (میانگین نظرات پاسخگویان به مؤلفه‌ها) در بین ۲ یا بیشتر از ۲ گروه با عوامل جمعیت شناختی (جنس، سن، مدرک تحصیلی و ...) استفاده شده است.

تی تک متغیره: در این پژوهش به‌منظور بررسی و مقایسه میانگین‌ها (میانگین نظرات پاسخگویان به مؤلفه‌ها) با میانگین فرضی ۳ از این آزمون استفاده شده است.

یافته‌ها پژوهش

۱- یافته‌های مربوط به تحلیل عامل

جهت اصلاح پرسشنامه و بررسی روایی سازه پرسشنامه محقق ساخته، ابتدا پژوهشگر به مطالعه گسترده ادبیات پژوهش پرداخته و با توجه به رویکردهای مختلف به ارائه چارچوب پیشنهادی در این زمینه اقدام نموده است. چارچوب پیشنهادی ارائه شده از فناوری، تجهیزات و امکانات آموزشی، شیوه ارزشیابی تشکیل یافته است. در ادامه تحلیل عامل مربوط به هر یک از قسمت‌های مختلف و چارچوب پیشنهادی و نهایی آورده شده است.

جدول (۱) تحلیل عوامل، فضا، تجهیزات و امکانات آموزشی

سؤال	فضا، تجهیزات و امکانات آموزشی	اندازه KMO	بار عاملی
۱	فاصله‌ی مناسب محل زندگی دانش‌آموزان تا مدرسه	۰/۹۳۳	۰/۳۰۹
۲	وجود فضای فیزیکی مناسب برای مطالعه، آزمایش و امتحان		۰/۸۷۷
۳	وجود مراکز مشاوره برای هدایت و راهنمایی دانش‌آموزان		۰/۸۶۷
۴	کیفیت فضای فیزیکی مدرسه و کلاس درس		۰/۸۵۵
۵	وجود فناوری در مدرسه جهت تفهیم مطالب درسی		۰/۹۱۸

۰/۸۹۱	۶	وجود بسته‌های آموزشی متناسب با محتوای دروس
۰/۸۶۹	۷	تناسب بین فضای کلاس و تعداد دانش‌آموزان
۰/۸۴۳	۸	غنی بودن محیط آموزشی و مدرسه در خصوص دسترسی معلمان به امکانات، تجهیزات و مواد آموزش ابتدایی

بر اساس یافته‌های جدول (۱) بیشترین ضریب عاملی در بعد تجهیزات و امکانات آموزشی به‌ویژه فناوری اطلاعات مربوط به گویه‌ی «شماره ۵» با بار عاملی ۰/۹۱۸ و کمترین ضریب عاملی مربوط به گویه‌ی «شماره ۱» با بار عاملی ۰/۳۰۹ بوده است مقدار KMO در باب کفایت نمونه‌گیری برابر ۰/۹۳۳ بوده که مقدار بالا و قابل قبولی است. همچنین بارهای عاملی هر یک از زیر مؤلفه‌های بر روی بعد فضا، تجهیزات و امکانات آموزشی همه بالاتر از ۰/۳ می‌باشد.

یافته‌های توصیفی تحقیق

با استفاده از آمار توصیفی ابتدا داده‌های جمعیت شناختی پرسشنامه و سپس داده‌های مربوط به سؤالات پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

داده‌های توصیفی سؤالات پرسشنامه

جدول (۲) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سؤالات مرتبط با فضا، تجهیزات و امکانات آموزشی

ردیف	پرسش	تأثیر آسانی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین
۱	فاصله‌ی مناسب محل زندگی دانش‌آموزان تا مدرسه	فراوانی ۷ درصد	۳	۱۶	۵۸	۸۴	۶۸	۳/۸۱
۲	وجود فضای فیزیکی مناسب برای مطالعه، آزمایش و امتحان	فراوانی ۸ درصد	۳/۴	۲۰	۳۲	۶۹	۱۰۶	۴/۰۴
۳	وجود مراکز مشاوره برای هدایت و راهنمایی دانش‌آموزان	فراوانی ۱۴ درصد	۵/۹	۱۷	۲۸	۸۳	۹۳	۳/۹۵
۴	کیفیت فضای فیزیکی مدرسه و کلاس درس	فراوانی ۱۰ درصد	۴/۲	۱۰	۳۸	۸۳	۹۳	۴/۰۲
۵	وجود فناوری در مدرسه جهت تفهیم مطالب درسی	فراوانی ۱۲ درصد	۵/۱	۱۶	۳۵	۷۳	۹۹	۳/۹۸
۶	وجود بسته‌های آموزشی متناسب با محتوای دروس	فراوانی ۹ درصد	۳/۸	۱۵	۳۶	۷۰	۱۰۴	۴/۰۴
۷	تناسب بین فضای کلاس و تعداد دانش‌آموزان	فراوانی ۹ درصد	۳/۸	۱۹	۲۵	۷۱	۱۱۰	۴/۰۸
۸	غنی بودن محیط آموزشی و مدرسه در خصوص دسترسی معلمان به	فراوانی ۵ درصد	۲/۱	۱۸	۳۴	۶۸	۱۱۰	۴/۱۰

امکانات، تجهیزات و مواد

آموزش ابتدایی

یافته‌های جدول (۲) حاکی از آن است که بیشترین میانگین نمره پاسخ در قسمت تجهیزات و امکانات آموزشی به‌ویژه فناوری با ۴/۱۰ مربوط به سؤال ۸ گویه «غنی بودن محیط آموزشی و مدرسه در خصوص دسترسی معلمان به امکانات، تجهیزات و مواد آموزش ابتدایی» و کمترین میانگین نمره پاسخ با ۳/۸۱ مربوط به سؤال ۱ گویه «فاصله‌ی مناسب محل زندگی دانش‌آموزان تا مدرسه» بوده است.

Error! Objects cannot be created from editing field codes. شکل (۱) مقایسه

میانگین نمره پاسخ‌های مرتبط با فضا، تجهیزات و امکانات آموزشی

یافته‌های استنباطی تحقیق

در این بخش، یافته‌های استنباطی تحقیق بر اساس سؤال تحقیق تنظیم و به آن پرداخته شده است. سؤال: نقش عامل مربوط به تجهیزات و امکانات آموزشی به‌ویژه فناوری در فرآیند یاددهی-یادگیری تا چه میزان است؟

جدول (۳) مقایسه میانگین نمره عامل مربوط به فناوری تجهیزات و امکانات آموزشی در فرآیند

یاددهی-یادگیری با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t محاسبه شده از t جدول بزرگ‌تر بوده	درجه آزادی	سطح معناداری
فناوری تجهیزات و امکانات آموزشی	۴/۰۲	۰/۸۷	۰/۰۵۷	۱۷/۷۱۶	۲۲۹	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول (۳) میانگین نمره نقش عامل مربوط به فناوری تجهیزات و امکانات آموزشی در فرآیند یاددهی-یادگیری ۴/۰۲ می‌باشد. t محاسبه شده از t جدول بزرگ‌تر بوده است؛ بنابراین نقش عامل مربوط به فناوری، تجهیزات و امکانات آموزشی در فرآیند یاددهی-یادگیری، بیشتر از سطح متوسط می‌باشد.

بحث و تفسیر یافته‌های تحقیق

تا چه میزان عامل مربوط به تجهیزات و امکانات آموزشی به‌ویژه فناوری اطلاعات در فرایند یاددهی - یادگیری نقش دارد؟

نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد که نظرات پاسخ‌دهندگان ۴/۰۲ می‌باشد و بیانگر آن است که نظرات آنان از میانگین فرضی بالاتر می‌باشد و پاسخگویان میزان عامل مربوط به تجهیزات و امکانات آموزشی به‌ویژه فناوری در فرایند یاددهی - یادگیری را مثبت ارزیابی نموده‌اند.

یافته‌های این سؤال بیانگر آن است که بیشترین میانگین نمره پاسخ در قسمت فناوری، تجهیزات و امکانات آموزشی با ۴/۱۰ مربوط به سؤال ۸ گویه «غنی بودن محیط آموزشی و مدرسه در خصوص دسترسی معلمان به امکانات، تجهیزات و مواد آموزش ابتدایی» و کمترین میانگین نمره پاسخ با ۳/۸۱ مربوط به سؤال ۱ گویه «فاصله‌ی مناسب محل زندگی دانش‌آموزان تا مدرسه» بوده است.

نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش سبحانی نیا (۱۳۸۲) همخوانی دارد. در پژوهشی که توسط سبحانی نیا (۱۳۸۲) انجام گرفت دریافت که رعایت استانداردهای فضاهای آموزشی و تجهیز مدارس به امکانات به‌ویژه فناوری ازجمله عوامل مؤثر در بهبود فرایند یاددهی - یادگیری می‌باشد.

اما نتایج این تحقیق با نتایج تحقیق: سازمان برنامه‌بودجه استان اصفهان (۱۳۷۹) و مدنی (۱۳۸۵) همخوانی ندارد.

مدنی (۱۳۸۵) در پژوهشی که انجام داد مهم‌ترین ضعف‌های برنامه‌ریزی آموزشی را متوجه عوامل ساختاری و امکاناتی نظام آموزش و پرورش و تهدیدهای برنامه‌ریزی آموزشی را به‌طور عمده مربوط به فضا و فرهنگ‌سازمانی مطلوب در نظام آموزش و پرورش می‌داند.

سازمان برنامه‌بودجه استان اصفهان (۱۳۷۹) معتقد است که عوامل آموزشی ۱۵٪ تا ۳۰٪ در افت تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر است و عوامل آموزشی را شامل آموزش در دوره‌های قبلی، فضای فیزیکی آموزشگاه، معلم و نقش آن در آموزش، امتحانات، تجهیزات آموزشی، مواد درسی، سبک مدیریت، ارتباط معلمان با دانش‌آموزان می‌داند.

در صورتی که نتایج پژوهش حاضر بیانگر این است که عوامل مربوط به تجهیزات و امکانات آموزشی به‌ویژه فناوری در فرایند یاددهی - یادگیری نقش مطلوبی داشته است.

پیشنهادها

- ۱- پژوهشی تحت همین عنوان در سایر استان‌ها و شهرستان‌های کشور.
- ۲- پژوهشی تحت همین عنوان در سایر مقاطع تحصیلی.
- ۳- بررسی سایر عوامل مؤثر در بر فرایند یاددهی-یادگیری از جمله عوامل خانوادگی، اقتصادی و ...
- ۴- بررسی روش‌های تدریس موجود در مدارس ابتدایی و مقایسه مزیت‌ها و محدودیت‌های آنان.
- ۵- بررسی روش‌های ارزشیابی موجود در مدارس ابتدایی و مقایسه مزیت‌ها و محدودیت‌های آنان.
- ۶- بررسی اثرات استفاده از انواع وسایل کمک آموزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان.
- ۷- بررسی موضوع تکلیف شب و تأثیر آن بر فرایند یاددهی-یادگیری و روش‌های اصلاح آن.
- ۸- بررسی اثرات تشویق و تنبیه دانش‌آموزان بر فرایند یاددهی-یادگیری و روش‌های اصلاح آن.
- ۹- بررسی تأثیر برقراری روابط عاطفی و انسانی میان مدیر با کارکنان و دانش‌آموزان، جهت افزایش.
- ۱۰- بررسی نقش ویژگی‌های شخصیتی معلمان و مدیران در فرایند یاددهی و یادگیری.

فهرست منابع

قرآن کریم

- ۱- بهرامی، مجتبی (۱۳۹۲). نقش عوامل آموزشی در فرایند یاددهی - یادگیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان فلاورجان از دیدگاه معلمان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارسگان اصفهان، دانشکده علوم تربیتی.
- ۲- پاک‌سرشت، محمدجعفر (۱۳۸۶). «نظریه‌های تربیتی و چالش‌های نظریه‌پردازی در آموزش و پرورش ایران»، فصلنامه‌ی نوآوری‌های آموزشی، شماره ۲۰، تابستان.
- ۳- دانشگر، سعید (۱۳۸۱). بررسی زمینه‌های آموزشی مؤثر در آسیب‌پذیری تربیت دینی دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی شهر شیراز. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- ۴- سازمان برنامه‌و بودجه (۱۳۷۹). «علت شکست تحصیلی دانش‌آموزان دوره اول دبیرستان»، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۱۳ و ۱۴.
- ۵- سبحانی نیا، محمدحسین (۱۳۸۲). نظرات مدرسان مراکز تربیت‌معلم استان اصفهان در رابطه با عوامل مؤثر در بهبود فرایند یاددهی و مقایسه‌ی آن با تئوری‌های جدید تدریس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- ۶- شعبانی، حسن (۱۳۸۵). مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روش‌ها و فنون تدریس)، تهران: انتشارات سمت.
- ۷- صافی، احمد (۱۳۸۵). مدیریت و برنامه‌ریزی در آموزش و پرورش، تهران: اداره کل آموزش‌های ضمن خدمت وزارت آموزش و پرورش.
- ۸- عصار زادگان، نرگس (۱۳۸۵). «ویژگی‌های جدید یاددهی و یادگیری»، ماهنامه تکنولوژی آموزشی، شماره ۶.
- ۹- فریار، اکبر، درخشان فریدون (۱۳۸۶). ناتوانی‌های یادگیری، تبریز: انتشارات نیما.
- ۱۰- مدنی، احمد (۱۳۸۵). بررسی قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای برنامه‌ریزی آموزشی مبتنی بر رویکرد مدرسه محوری در آموزش متوسطه‌ی استان اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- ۱۱- مهر محمدی، محمود (۱۳۸۱). بررسی تطبیقی نظام برنامه‌ریزی درسی در جمهوری اسلامی ایران و جمهوری فدرال آلمان. تهران: انتشارات به نشر.

فصلنامه پیام فرهیختگان (علوم تربیتی)

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

صفحات: ۶۸-۵۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۱۵؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۱۲/۱۹

تأثیر به کارگیری تکنیک تریز بر میزان خلاقیت فرآیند یاددهی و یادگیری مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات

زهرا جامه بزرگ* / فاطمه جعفرخانی** / مریم سلیمی***

چکیده

هدف این پژوهش تعیین تأثیر به کارگیری تکنیک تریز بر میزان خلاقیت فرآیند یاددهی و یادگیری مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات است. روش پژوهش، شبه آزمایشی با استفاده از طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با استفاده از گروه کنترل بود. تعداد ۷۵ نفر از اساتید، دانشجویان، طراحان آموزشی به روش در دسترس انتخاب و به روش تصادفی در دو گروه به آزمایش و کنترل جایگزین شدند. اندازه‌گیری متغیر وابسته (میزان خلاقیت) برای هر دو گروه در یک‌زمان و تحت یک شرایط صورت گرفت. سپس گروه آزمایش طی ۵ جلسه کارگاه آموزشی یک‌روزه در معرض متغیر مستقل قرار گرفت. نتایج تحلیل داده‌ها با روش تحلیل کوواریانس نشان داد بین میانگین گروه آزمایش و گروه کنترل تفاوت معنی‌داری وجود دارد و به کارگیری تکنیک خلاقیت تریز بر فرآیند یاددهی و یادگیری مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات تأثیر داشته است. نتیجه‌گیری، محیط یادگیری الکترونیکی، افراد را در برخورد با محرک‌های محیطی انعطاف‌پذیر می‌سازد و همچنین این توانایی را در افراد ایجاد می‌کند که برای پرسش‌ها، پاسخ‌های متنوع داشته باشند. همچنان‌که نشان داده شد، استفاده از فناوری اطلاعات در آموزش می‌تواند موجب افزایش خلاقیت یادگیرندگان شود.

کلیدواژه‌ها: یادگیری الکترونیکی، محیط یادگیری الکترونیکی، محیط سنتی، خلاقیت.

* استادیار تکنولوژی آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول)

** استادیار تکنولوژی آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی

*** دانشجوی کارشناسی پرستاری دانشگاه علوم پزشکی تهران

مقدمه

فرآیند یاددهی و یادگیری یکی از حوزه‌هایی که با ورود فناوری اطلاعات، دچار تحول اساسی شده است. محیط الکترونیکی از ابزارهای چندرسانه‌ای و ابررسانه‌ای تشکیل شده است. این ابزارها به تهیه‌کنندگان برنامه‌ی درسی الکترونیکی امکان می‌دهند، قطعه‌های یادگیری خاصی را در قالب‌های گوناگون متن، تصویر، صدا و پویانمایی و یا در قالب پیوندهای مرتبط به هم و متوالی، به یادگیرندگان ارائه کنند. در این محیط یادگیرنده به منابع اطلاعاتی گوناگونی مانند وب سایت‌ها، وبلاگ‌ها، گروه‌های خبری، پادکست‌ها و سایر منابع متنی، صوتی و تصویری دسترسی دارد. دسترسی به اطلاعات از جهتی به یادگیرنده کمک می‌کند تا ابعاد مختلف یک موضوع یا مسئله را بشناسد. لیکن یادگیرنده برای استفاده بهتر از این منابع اطلاعاتی باید نیازهای یادگیری و اطلاعاتی خود را تشخیص دهد، اطلاعات دریافتی را طبقه‌بندی، تحلیل و تفسیر کند تا بتواند از منابع قابل دسترس در محیط یادگیری الکترونیکی برای بهبود دانش و مهارت‌های خود استفاده کند (هوآنگ^۱، ۲۰۰۹). یادگیری الکترونیکی از منظر فلسفی بر اساس دیدگاه سازنده‌گرایی و یادگیری مشارکتی استوار است و فراگیران را وامی‌دارد تا از حالت انفعالی در یادگیری به فردی فعال، تلاش‌گر، خلاق و پیگیر تبدیل شوند (تقی زاده، ۱۳۸۷). بروکفیلد^۲ (۱۹۹۵) مدعی است که فرایند مشارکت می‌تواند ابتکار، خلاقیت، مهارت‌های تفکر انتقادی و گفت‌وگوی یادگیرندگان را افزایش دهد. بیش از یک قرن است که مسئله خلاقیت توجه نظام‌های آموزشی را به خود جلب کرده است و از نیمه‌ی دوم قرن بیستم مطالعات گسترده‌ای در این زمینه صورت گرفته است. خلاقیت^۳ فرایند تولید ایده‌های نو، کشف مفاهیم جدید، یافتن راه‌های جدید برای حل مسائل است. جامع‌ترین نظریه مربوط به خلاقیت توسط گیلفورد^۴ عرضه شده است. گیلفورد با تحقیقات فراوان سرانجام به این نتیجه رسید که توانایی‌های فکری انسان را نمی‌توان در یک بعد خلاصه کسی و آن را هوش یا چیزی شبیه آن نامید. وی با استفاده از روش‌های پیشرفته آماری و ماشین‌های کامپیوتر دریافت که قوای فکری انسان را می‌توان به ۱۵۰ عامل مجزا که هر یک به تنهایی قابل اندازه‌گیری است تقسیم کن به نظر او برخی از این خصیصه‌ها مستقیماً در ظهور خلاقیت مؤثرند. این خصیصه‌ها عبارت‌اند از روانی جریان فکر، انعطاف‌پذیری قوای فکری و اصالت اندیشه و

-
1. Huang
  2. Brookfield
  3. (Creativity)
  4. Guilford

تصمیم‌گیری، این سه خصیصه به نظر گیلفورد تشکیل تفکر واگرا یا تفکر غیرمتمعارف را می‌دهند. افرادی که تفکر واگرا دارند در فکر و عمل خود با دیگران فرق دارند و از عرف و عادت دور می‌شوند و روش‌های خلاق و جدید را بکار می‌برند. به‌عکس کسانی که از این خصوصیات برخوردار نیستند تفکر همگرا دارند و در فکر و عمل خود از عرف و عادت پیروی می‌کنند. گیلفورد تفکر واگرا یا به عبارتی تفکر خلاق را شامل سه مهارت زیر می‌داند.

سیالی^۱: توانایی ذهن در تولید ایده‌های فراوان در مورد یک موضوع.

- انعطاف‌پذیری^۲: قابلیت تفسیر برای فکر کردن از یک بعد موضوع به ابعاد دیگر آن و در نتیجه تولید ایده‌های گوناگون و متنوع.

- ابتکار^۳: قابلیت ذهن در نوآوری و ابداع یک ایده یا محصول نو و منحصر به فرد.

بر اساس نظریه‌ی گیلفورد، با ارائه‌ی فعالیت‌های واگرا و تمرینات و روش‌های ویژه به دانش‌آموزان می‌توان سه مهارت فوق را که از بارزترین ویژگی‌های تفکر خلاق می‌باشند، در آنان پرورش داد. نوآوری^۴، فرایند عملیاتی کردن ایده‌های نو، تحقق بخشیدن به مفاهیم جدید، اجرای راه‌حل‌های جدید، عملیاتی شدن خلاقیت است. تکنیک‌های خلاقیت سعی ایجاد تسهیل‌گری و هدایت فرد خلاق برای رسیدن به نوآوری را دارند. تکنیک‌های خلاقیت به‌عنوان ابزاری برای رشد خلاقیت و افزایش توان حل خلاق مسئله کمک شایانی به توان فرد در تمام مراحل خلاقیت و فرآیند حل خلاق مسئله می‌نماید؛ به‌عبارت‌دیگر هر یک از تکنیک‌های خلاقیت، مرحله یا مرحله‌ای از فرآیند خلاقیت را تقویت می‌کنند (رونکو و جیگر^۵، ۲۰۱۲). این تکنیک‌ها فردی و گروهی می‌باشند که تکنیک‌های فردی شامل: توهم خلاق و دویت^۶ و تکنیک پی. ام. آی^۷، نیلوفر آبی، تکنیک‌های گروهی شامل طوفان فکری، دلفی، سینکتیکس^۸ و تکنیک‌های مشترک شامل اسکمپر^۹، در هم شکستن مفروضات، چرا، مورفولوژیک است. محور اصلی تمام این روش‌ها و تکنیک‌ها، شکستن قالب‌های

---

1. Fluency

2. Flexibility

3. Originality

4. (Innovation)

5. Runco, M.A. & Jaeger, G.J

6. DOIT: Define Open Identify Transform شناسایی باز کردن Open تعریف کردن

7. PMI

8. synetikos

9. SCAMPER

ذهنی است. تکنیک دیگری که در جهان امروز بیشتر مورد توجه قرار گرفته، تریز است که معادل تیپس در واژه لاتین است. TIPS مخفف یا سرواژه Theory of Inventive Problem Solving به معنای تئوری حل مسئله به روش ابداعی و TRIZ نیز سرواژه عبارت Teoriya Resheniya Izobreatatelskikh Zadatch در زبان روسی است. توسعه TRIZ از سال ۱۹۴۶ توسط گنریش آلتشولر^۱ و همکارانش در شوروی سابق آغاز شد و در حال حاضر نیز در بسیاری از نقاط دنیا در حال فراگیری، به کارگیری و توسعه است. اگر چه تریز در دنیای تکنیکی و صنعتی متولد شده و با حل مسائل تکنیکی، شهرت جهانی پیدا کرده است، اما بیش از ۲۰ سال است که برای حل مشکلات سایر حوزه‌ها مانند، خدماتی - رفاهی، اجتماعی، بهداشت و سلامت، آموزشی و فرهنگی و... به کار می‌رود (ناکاگاوا^۲، ۲۰۱۱). یادگیری الکترونیکی اثربخش از طریق استفاده کردن از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی حاصل می‌شود. این فناوری‌ها باعث می‌شود تا فرصت‌های آموزشی توسعه یابند و به دانش-آموزان و دانشجویان کمک می‌کند تا مهارت‌های خودشان را توسعه دهند. بر اساس بررسی‌های طولی انجام شده، شواهدات نشان می‌دهد که یادگیری الکترونیکی می‌تواند تأثیر عمیق مثبتی بر روی درگیر کردن یادگیرندگان، شخصی کردن یادگیری و خلاقیت دانش‌آموزان داشته باشد (مگنوسون^۳، دال^۴ و چایلند^۵، ۲۰۱۰). با توجه به اینکه محیط اینترنت و وب شرایط مساعدی برای به کارگیری ایده‌های خلاق محیا می‌کند؛ اما مسئله این است اگر تکنیک‌های خلاقیت در فرآیند یاددهی و یادگیری به کارگرفته شود می‌توان به روش خلاقانه‌تری از این ظرفیت استفاده کرد. در این تحقیق تأثیر استفاده از به کارگیری تکنیک تریز در فرآیند یاددهی و یادگیری مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات سنجیده می‌شود؛ بنابراین فرضیه اصلی تحقیق «تکنیک تریز بر میزان خلاقیت فرآیند یاددهی و یادگیری مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات تأثیر دارد».

-
1. Genrish Altshuller
  2. Nakagawa, T.
  3. Magnoson
  4. Dall
  5. Chiland

ادبیات و پیشینه تحقیق

فناوری اطلاعات و ارتباطات^۱، بدون شک تحولات گسترده‌ای را در تمامی عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی بشریت به دنبال داشته و تأثیر آن بر جوامع بشری به‌گونه‌ای است که جهان امروز به‌سرعت در حال تبدیل شدن به یک جامعه اطلاعاتی است. فرآیند یاددهی و یادگیری الکترونیکی روشی مبتنی بر فناوری است که یک طرح آموزشی شامل مراحل: تحلیل، طراحی، توسعه و تولید، اجرا و ارزشیابی می‌تواند مبتنی بر آن شکل بگیرد. امروزه استفاده از فناوری در فرآیند یاددهی و یادگیری ظرفیت و قابلیت را ایجاد نموده که چهار بعد یادگیری شامل چستی، کجایی، کیستی و چه زمانی آن را پاسخگو است. تکیه بر سه بعد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و حل مسئله، با ارائه الگوهای مناسب در وب، می‌تواند فرآیند یادگیری را از مرحله شناسایی یادگیرندگان تا نهایی‌ترین مرحله آموزشی یعنی ایجاد تغییر در نگرش، رفتار و ایجاد یادگیری معنادار در فرد هدایت و کنترل می‌نماید. بهره‌گیری از توان وب و اینترنت برای استفاده از متن‌ها و فرامتن‌های دیداری- شنیداری، گرافیک، تصاویر ثابت و متحرک و غیره متخصص آموزش را قادر نموده، با طراحی و سازمان‌دهی محتوای الکترونیکی با رویکرد ارائه بازخورد و تعامل با فراگیر، الگوهایی را ارائه دهد تا اهداف یاددهی و یادگیری متناسب با نیاز فراگیران با قالب‌بندی محتوا و ارائه مناسب آن و ایجاد محیط جذاب در یادگیری، محقق نماید. با این ظرفیت‌ها و توانایی‌ها، یادگیری الکترونیکی یادگیرنده را از حالت انفعالی در یادگیری به فردی فعال، تلاش‌گر، خلاق و پیگیر تبدیل می‌کند. به‌کارگیری روش چندحسی، روش حل مسئله، روش پروژه‌ای، روش پرسش و پاسخ، روش بحث گروهی، روش آزمایشی، روش گردش علمی، روش ایفای نقش، روش کارگاهی، الگوی دریافت مفهوم، الگوی تفکر استقرایی، الگوی آموزش کاوشگری الگوی یادسپاری، الگوی تدریس غیرمستقیم، الگوی بدیعه پردازی (افزایش تفکر خلاق)، الگوی پژوهش گروهی (تفحص گروهی در فرآیند یاددهی و یادگیری که تطابق با فرآیند خلاقیت، فرآیند مسئله یابی و حل مسئله، درگیر نمودن احساسات و قدرت تخیل و ... به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم دارد، باعث بهبود و افزایش خلاقیت یادگیرندگان می‌شوند، فناوری اطلاعات و ارتباطات با فراهم آوردن بستر گفتگوی اینترنتی، کنفرانس‌های ویدئویی، شبیه‌سازی، بازی‌های رایانه‌ای تعاملی و ... زمینه‌ای مناسب برای اعمال این روش‌ها در وب فراهم نموده است. تورنس^۲ برجسته‌ترین

---

1. Information & Communication Technology

2. Torrance

متخصص خلاقیت و سازنده‌ی آزمون‌های تفکر خلاق که این آزمون‌ها را بر اساس دیدگاه گیلفورد در خصوص سه مهارت زیربنایی خلاقیت یعنی سیالیت، انعطاف‌پذیری و ابتکار ساخته است، در طی تحقیقات و مطالعات چندین ساله‌ی خود، علاوه بر مهارت‌های فوق، انواع دیگری، از مهارت‌های خلاقیت را شناسایی نموده است که برخی از مهم‌ترین‌ها عبارت‌اند از:

- ترکیب یا سنتز^۱: توانایی ایجاد ارتباط میان اجزا و عناصر غیر مرتبط و پدید آوردن چیزهای بدیع و تازه.

- شوخ‌طبعی^۲: خلق عناصر و موقعیت‌های طنزآمیز و خنده‌آور.

- تجسم درونی^۳: توانایی تجسم اجزای داخلی اشیا و پدیده‌ها.

- تجسم غیرمعمولی^۴: قابلیت دیدن اشیا و موضوعات از زوایای غیرعادی و متفاوت.

- خیال‌پردازی^۵: استفاده از قدرت تخیل در خلق اشیا و موقعیت‌های خیالی.

- بسط^۶: توانایی گسترش، به سازی و کامل کردن موضوع و افزودن جزئیات وابسته به آن.

تکنیک‌های خلاقیت به‌عنوان ابزاری برای رشد خلاقیت و افزایش توان حل خلاق مسئله کمک شایانی به توان فرد در تمام مراحل خلاقیت و فرآیند حل خلاق مسئله می‌نماید. به‌عبارت‌دیگر هریک از تکنیک‌های خلاقیت، مرحله یا مرحله‌ی از فرآیند خلاقیت را تقویت می‌کنند. محور اصلی این روش‌ها و تکنیک‌ها، شکستن قالب‌های ذهنی است.

تکنیک طوفان ذهنی: اجرای یک تکنیک گردهمایی که از طریق آن گروهی می‌کوشند راه‌حلی برای یک مسئله بخصوص یا انباشتن تمام ایده‌هایی که به‌طور خودبه‌خود و درجا به‌وسیله اعضا ارائه می‌شود بیابند.

تکنیک چرا؟ تکنیک چرا دقیقاً مثل چراهای مکرر کودک است. استفاده از این تکنیک به ما کمک می‌کند تا موقعیت و وضعیت را بهتر و روشن‌تر مشخص کنیم و در فرآیند آن به ایده‌های جدیدی دست‌یابیم.

-
1. Synthesis or combination
  2. humor
  3. internal visualization
  4. unusual visualization
  5. Fantasy
  6. elaboration

تکنیک توهم خلاق: خیلی اوقات آنچه را که فکر می‌کنیم واقعیت است، واقعیت نیست. منظور و هدف این تکنیک این است که شما بتوانید با قدرت توهم بعضی از اوقات با خطاهای عمدی طور دیگری به مسائل نگاه کرده تا بدین وسیله اصل و واقعیت موضوع را دریابید.

تکنیک پی. ام. آی: یکی از ارزش‌های این تکنیک آن است که انسان را مجبور می‌سازد تا دقایقی برخلاف قالب‌های ذهنی‌اش تفکر کند و به‌مرور نسبت به قالب‌های ذهنی خود آگاه‌تر و مسلط‌تر شود، لذا آمادگی ذهنی بیشتری برای خلاقیت پیدا می‌کند. نام این تکنیک برگرفته از حروف اول سه کلمه به معنی افزودن، کاستن و جالب می‌باشد. برای یافتن نکات جالب کافی است که جمله‌ی (چقدر جالب می‌شود اگر .....) را کامل کنیم.

تکنیک دویت: نام این تکنیک از حروف اول چهار کلمه Define به معنی تعریف کردن Open به معنی باز کردن Identify به معنی شناسایی Transform به معنی تبدیل کردن، تشکیل شده است. منظور از انتخاب این واژگان این است که برای حل مشکل لازم است ابتدا موضوع و مسئله را دقیق تعریف و مشخص نمود و سپس ذهن را برای راه‌حل‌های مختلف باز نگاه‌داشته تا بهترین راه‌حل شناسایی و در نهایت آن را به عمل تبدیل کرد.

تکنیک شکوفه‌ی نیلوفر آبی: طرح این ایده برگرفته از شکوفه نیلوفر آبی می‌باشد بدین‌صورت که گلبرگ‌های شکوفه نیلوفر آبی به دور یک هسته مرکزی خوشه می‌زنند و از آن نقطه گسترش می‌یابند. با ایجاد پنجره‌هایی مشابه با پنجره‌های مورد استفاده در برنامه کامپیوتری، بخش‌هایی از یک تابلوی ایده را می‌توان به‌صورتی تقسیم بندی کرد که یک موضوع اصلی برای استخراج ایده در پنجره‌های جانبی، مورد استفاده قرار گیرد به نوبه خود مراکز مجموعه‌های جدید پنجره را تشکیل می‌دهد.

تکنیک چه می‌شود اگر ...؟ این تکنیک کمک شایانی به آزاد سازی فکر برای جمع‌آوری ایده‌های جدید می‌کند. در این روش توصیه می‌شود برای یافتن ایده‌های جدید از سؤالات: چه می‌شود اگر...؟ استفاده کنید و آن را به‌قدری تکرار و تمرین کنید که برایتان یک عادت شود.

تکنیک اسکمپر: این تکنیک کاربرد اصلی آن بر پایه ایده یابی فردی طراحی شده است که می‌تواند به نحو بسیار اثر بخشی برای گروه‌ها نیز مفید باشد. هدف اصلی این تکنیک قدرت تصور است تا آن را در جهات و بعد مختلف و ضروری به حرکت درآورد. حرف S برگرفته از کلمه Substitution به معنی جانشین‌سازی است، حرف C برگرفته از کلمه Combine به معنی

ترکیب کردن است، حرف A برگرفته از کلمه Adapt به معنی رفا، سازگاری و تعدیل کردن است، حرف M برگرفته از کلمه Maginfy به معنی بزرگساز است، حرف P برگرفته از کلمه Put to other uses به معنی استفاده در سایر موارد است، حرف E برگرفته از کلمه Ellimination به معنی حذف کردن است، حرف R برگرفته از کلمه Reverse به معنی معکوس سازی است.

تکنیک در هم شکستن مفروضات: یکی از موانع مهم خلاقیت، مفروضات قبلی است که ناخودآگاه اجازه نمی‌دهد فکر در همه جهات به حرکت درآید بسیاری از مفروضات قبلی ممکن است در اصل همان زمانی که در ذهن ما ایجاد شده‌اند، غلط باشند، شناسایی مفروضات خود و دیگران، اولین قدم برای تغییر مفروضات است.

تکنیک تجزیه و تحلیل مورفولوژیک: تکنیک تجزیه و تحلیل مورفولوژیک یا ریخت شناسانه، بر اساس آن پدیده‌ی مورد نظر از جهت ساختار کلی و ابعاد مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. تکنیک دلفی: بسیار شبیه به تکنیک طوفان ذهنی است با این تفاوت که افراد هیچ‌گاه به صورت گروه در یک جلسه و دور یک میز جمع نمی‌شوند و در واقع رویارویی مستقیم رخ نمی‌دهد. تکنیک استخوان ماهی (علت و معلول): یکی از روش‌های بسیار سودمند برای شناسایی مسائل نمودار استخوان ماهی است. هدف آن، شناسایی و تهیه فهرستی از کلیه علل احتمالی مسئله مورد نظر است.

تکنیک بازگشت به مشتری: می‌توانیم باروی برگرداندن از مسائل مربوط به تولید و روی آوردن به مسائل مربوط به بازاریابی، رابطه بین فعالیت‌های خود و مشتریان را به لحاظ محصول، قیمت، تبلیغ، توزیع و بازار مورد نظر، بررسی می‌کنیم.

تکنیک گروه اسمی: فن گروه اسمی جنبه‌های رأی دادن بدون بحث‌های محدود ترکیب می‌کند که توافق به دست می‌آید و شما بتوانید به یک تصمیم گروهی برسید.

تکنیک سینکتیکس: خلاقیت نیز نوعی هماهنگ کردن چیزهای مختلف در یک قالب یا ساختار جدید است و هر اندیشه خلاق از تفکر سینکتیکس

بی‌بهره نمی‌باشد این تکنیک روشی است برای برانگیختن تفکر خلاق در میان گروهی از افراد که گرد هم می‌آیند.

تکنیک شش کلاه تفکر: اصل تکنیک خلاقیت شش کلاه تفکر ادوارد دبوونو پدر تفکر خلاق در کتاب ((شش کلاه تفکر)) یک روش خلاقانه ارائه می‌کند و از طریق آن می‌کوشد نشست افراد به دور یکدیگر را به اقدامی ثمربخش و کارا تبدیل کند. ((دبوونو)) سعی می‌کند به کسانی که به دورهم جمع می‌شوند، پیامزد که به تفکر خود نظم دهند و آنگاه در این میان؛ به راه‌های خلاقانه بیان‌دیشند و با یک هماهنگی مدیرانه نتایج را طبقه‌بندی و اولویت‌بندی کرده و در تصمیم‌گیری‌ها از آن استفاده کنند (رونکو و جیگر، ۲۰۱۲).

تریز: روشی نظام‌یافته برای پرورش خلاقیت است. این روش توسط آلتشولر که در اداره ثبت اختراعات روسیه کار می‌کرد، از مطالعه بیش از بیست هزار اختراع و دسته‌بندی نکات مشترک آن‌ها به‌دست آمده است.

اجزاء اصلی: سیستم ۹ مرحله‌ای حل مسئله شامل مراحل زیر می‌باشد: شناخت مسئله، فرم‌بندی مسئله، جستجوی مسائل قبلاً حل شده، استفاده از الگوهای راه‌حل‌های کشف شده
سطوح ۵ گانه حل مسئله و نوآوری شامل ۵ سطح زیر است: راه‌حل‌های مشخص، بهبودهای کوچک، بهبودهای بزرگ، کانسپت‌های جدید، کشف‌های بنیادی

ماتریس تناقض‌ها: در نظریه تریز از مسئله ابداعی تحت عنوان تناقض تعبیر می‌شود که معنی آن دو موقعیت متضاد یا دو کیفیت متعارض است، یعنی افزایش سطح کیفیت یکی موجب کاهش سطح کیفیت دیگری می‌شود و حل ابداعانه مسئله، کشف راه‌حل این تناقض می‌باشد..

نوع صورت مسئله‌ها در تریز: در تریز مسائل ممکن است باز بوده و یا بسته باشند. مسائل باز مسائلی هستند که هیچ‌گونه مسیر مشخصی برای حل آن‌ها وجود ندارد. درحالی‌که مسائل بسته نوعاً چندین مسیر مشخص را برای حل مسئله مورد نظر فراهم می‌آورند.

چهل اصل نوآوری: اصل ۱- جداسازی اصل ۲- استخراج اصل ۳- کیفیت موضعی اصل ۴- عدم تقارن اصل ۵- ترکیب کردن (ادغام کردن) اصل ۶- جامعیت اصل ۷- تودرتو بودن اصل ۸- عامل تعادل و توازن اصل ۹- مقابله پیشاپیش اصل ۱۰- کنش پیشاپیش اصل ۱۱- حفاظت پیشاپیش اصل ۱۲- هم پتانسیلی اصل ۱۳- معکوس کردن اصل ۱۴- کروی ساختن اصل ۱۵- پویایی اصل ۱۶- عملکرد ناقص، بیش‌ازحد یا مازاد اصل ۱۷- حرکت به بعدی جدید اصل ۱۸- ارتعاش مکانیکی اصل ۱۹- عملکرد دوره‌ای اصل ۲۰- تداوم کنش مفید اصل ۲۱- حمله سریع اصل ۲۲- تبدیل ضرر به سود اصل ۲۳- بازخورد اصل ۲۴- واسطه و میانجی اصل ۲۵- خدمت‌دهی به خود اصل ۲۶-

کپی کردن اصل ۲۷- استفاده از جسم ارزان قیمت با عمر کوتاه به جای جسم گران قیمت و بادوام اصل
 ۲۸- تعویض یک سیستم مکانیکی اصل ۲۹- استفاده از ساختار پنوماتیک یا هیدرولیک اصل ۳۰-
 پرده‌های انعطاف‌پذیر یا پوسته‌های نازک اصل ۳۱- استفاده از متخلخل اصل ۳۲- تعویض رنگ اصل
 ۳۳- هم جنس و همگن سازی اصل ۳۴- رد کردن و بازسازی قطعات اصل ۳۵- تغییر خواص فیزیکی و
 شیمیایی یک جسم اصل ۳۶- تغییر فاز اصل ۳۷- انبساط حرارتی اصل ۳۸- استفاده از اکسید
 کننده‌های قوی اصل ۳۹- محیط بی‌اثر اصل ۴۰- مواد مرکب (ایوبار، پروبرت و فال، ۲۰۱۳)!

پژوهش‌هایی که در این زمینه صورت گرفته است می‌توان به پژوهش زارع، کریم زادگان، محبوبی و
 باقرپور (۱۳۹۱) تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) بر خلاقیت و کارآفرینی دانشجویان
 دانشگاه پیام نور استان آذربایجان غربی بررسی نمودند و نتایج تحلیل واریانس تأثیر ICT بر
 خلاقیت و کارآفرینی در سطح ۰/۰۱ همچنین به تفکیک بر هر یک از متغیرهای خلاقیت و کارآفرینی
 در کل نمونه موردبررسی و در سطح ۰,۰۱ معنی‌دار بود، بنابراین از تجزیه و تحلیل داده‌ها، تأثیر ICT
 بر خلاقیت و کارآفرینی در دانشجویان تأیید گردید. از پژوهش دیگری که در این زمینه انجام شده،
 می‌توان به پژوهش دلاور و قربانی اشاره کرد که در رابطه با نقش آموزش مجازی در یادگیری خلاق
 دانشجویان از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی بود. نتیجه این پژوهش نشان داد که یادگیری مبتنی بر
 کامپیوتر و یادگیری مبتنی بر وب در افزایش خلاقیت دانشجویان نقش مؤثری دارد (دلاور، قربانی،
 ۱۳۹۰). احدی، رضایی، دلاور و پادروند (۱۳۹۲) آموزش خلاقیت به دانش‌آموزان و تأثیر آن بر
 افزایش سطح مؤلفه‌های سیالی، ابتکار، انعطاف، بسط. تعداد ۱۰۰ دانش‌آموز به تصادف انتخاب و باز
 به صورت تصادفی، به دو گروه ۵۰ نفری (۵۰ نفر گروه آزمایش و ۵۰ نفر گروه کنترل) تقسیم شدند.
 در این پژوهش از طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شد. از گروه‌های آزمایش و
 کنترل خواسته شد تا به آزمون خلاقیت تصویری تورنس (فرم ب) پیش از اجرای متغیر مستقل
 (آموزش خلاقیت) پاسخ دهند. بعد از ۱۰ جلسه یک‌ساعته آموزش مؤلفه‌های فراشناختی خلاقیت با
 استفاده از چهار دسته فعالیت‌های پیش‌بینی شده بر مبنای مفاهیم تصویرسازی، داستان‌پردازی، ایده
 پردازی و بازی که برای گروه آزمایش اجرا شده بود از گروه‌های آزمایش و کنترل خواسته شد بار
 دیگر به آزمون خلاقیت تصویری تورنس (فرم ب) پاسخ دادند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل

کوواریانس چند متغیری (مانکووا) استفاده شد. نتایج آزمون آنکووا نشان داد بین نمره پس‌آزمون مؤلفه‌های سیالی، ابتکار و بسط تفاوت معنی داری وجود دارد اما بین نمره پس‌آزمون مؤلفه انعطاف‌پذیری تفاوت معنی داری نیست. امان زاده و نعمان اف با عنوان «بررسی اثربخشی آموزش مبتنی بر وب، رایانه و یادگیری سیار بر مهارت تفکر انتقادی و تفکر خلاق دانشجویان دانشگاه‌های استان مازندران اشاره کرد که نتایج نشان داد که اثربخشی آموزش مبتنی بر وب، رایانه و یادگیری سیار بامهارت تفکر انتقادی و تفکر خلاق دانشجویان معنادار است. (امان زاده و نعمان اف، ۱۳۹۴). همچنین، از پژوهش دیگری که در این زمینه انجام شده است می‌توان به پژوهش پین فتی^۱ در سال ۲۰۰۰ اشاره کرد وی با انجام پژوهشی در این زمینه دریافت که اگر در انتخاب نرم‌افزارها و برنامه‌های اینترنت تدابیری اندیشه نشود استفاده از رایانه سبب سلب خلاقیت و ناتوانی در حل مسئله و یادگیری طولانی مدت می‌شود و چنانچه برنامه‌ها کاربردی باشد مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در فراگیران تقویت می‌شود. همچنین مارشال^۲ (۲۰۰۱) دریافت که استفاده از وب تخیل و خلاقیت بچه‌ها را افزایش می‌دهد و معتقد است که اینترنت افراد را در برخورد با محرک‌های محیطی انعطاف‌پذیر می‌سازد و همچنین این توانایی را در افراد ایجاد می‌کند که برای پرسش‌ها، پاسخ‌های متنوع داشته باشند، همچنین تنوع مطالب و گوناگونی اطلاعات می‌تواند به انعطاف‌پذیری آن‌ها کمک کند. هابریچ^۳ (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای که روی دانشجویان انجام داد، نقش فناوری و اینترنت را بر ظهور خلاقیت بررسی کرد، در پایان یافته‌ها نشان داد که استفاده از اینترنت بر خلاقیت تأثیر مثبت دارد. در تحقیقی توسط جان کوسکا و آتلی^۴ (۲۰۰۸) این نتیجه به دست آمد که تدریس در یک فضای باز و مبتنی بر خلاقیت بر درگیری دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری تأثیر مثبت می‌گذارد و باعث افزایش یادگیری آن‌ها می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق

نوع مطالعه از نوع کمی و کاربردی است روش پژوهش شبه آزمایشی با استفاده از دو گروه آزمایش و کنترل است. جامعه‌ی آماری این پژوهش را اساتید، طراحان آموزش و دانشجویان تشکیل می‌دهد.

-
1. pianfetti
  2. Marshal
  3. Habrych
  4. John Koska and Attlee

جامعه آماری تعداد ۷۵ نفر به صورت گروه در دسترس انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه کنترل و آزمایش جایگزین شدند. در این پژوهش گروه آزمایش در معرض متغیر مستقل مورد آزمایش (شرکت در کارگاه تریز) قرار گرفتند و گروه کنترل در کارگاه حضور نداشت. اندازه گیری متغیر وابسته (خلاقیت) برای هر دو گروه در یک زمان و تحت یک شرایط صورت گرفت. قبل از ورود متغیر مستقل (شرکت در کارگاه تریز) پیش آزمون در هر دو گروه انجام شد. سپس گروه آزمایش طی ۵ کارگاه آموزشی در معرض متغیر مستقل (کارگاه آموزشی تریز) قرار گرفت. در کارگاه اجزاء، سطوح، اصول و ماتریس تناقض در تکنیک تریز برای ایجاد تفکر خلاق آموزش داده شد. به منظور بررسی خلاقیت از پرسشنامه‌ی خلاقیت عابدی که بر اساس نظریه تورنس درباره‌ی خلاقیت در سال ۱۳۶۳ به وسیله‌ی عابدی (۱۳۷۲) در تهران ساخته شد، استفاده گردید. این پرسشنامه ۶۰ سؤال ۳ گزینه‌ای دارد که از ۴ خرده آزمون سیالی (سؤال‌های ۱ تا ۲۲)، بسط (سؤال‌های ۲۳ تا ۳۳)، ابتکار (سؤال‌های ۳۴ تا ۴۹) و انعطاف‌پذیری (سؤال‌های ۵۰ تا ۶۰) تشکیل شده است. نمره صفر برای خلاقیت پایین، نمره یک برای خلاقیت متوسط و نمره دو برای خلاقیت بالا در نظر گرفته شده است. مجموع نمرات آزمودنی در چهار خرده آزمون، نمره کلی خلاقیت او را نشان می‌دهد. دامنه‌ی نمره کل خلاقیت هر آزمودنی بین ۰ و ۱۲۰ است (عابدی، ۱۳۹۲). در پژوهش حاضر با استفاده از آلفای کرونباخ، ضریب پایایی بخش سیالی ۰/۷۴، بسط ۰/۷۴، ابتکار ۰/۶۹ و انعطاف‌پذیری ۰/۷۸ و پایایی کل ۰/۸۹ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار اسپ‌اس‌اس ۲۱ در سطح آمار توصیفی از میانگین، درصد و انحراف معیار و در سطح استنباطی از تحلیل آماری کواریانس استفاده گردید.

نتایج

فرضیه اصلی پژوهش: تکنیک خلاقیت تریز بر فرآیند یاددهی و یادگیری خلاقانه مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات تأثیر دارد. برای بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون آماری تحلیل کواریانس تک راهه (آنکوا^۱) استفاده گردید. دلیل استفاده از این آزمون به این امر برمی‌گردد که در طرح تحقیق حاضر محقق برای کنترل اثر مربوط به آمادگی قبلی و تعدیل اثر این متغیر از پیش آزمون به عنوان متغیر کنترل استفاده کرده است. جهت استفاده از آزمون تحلیل کواریانس بایستی چند مفروضه برقرار باشد چراکه عدم رعایت این مفروضه‌ها ممکن است نتایج تحقیق را با سوگیری همراه سازد این مفروضه‌ها عبارت‌اند از: نرمال بودن توزیع پراکندگی داده‌ها، شرط برابری واریانس‌های خطا (آزمون لون^۲)، شرط همگن بودن خطوط رگرسیون. جهت حصول اطمینان، این مفروضه‌ها مورد بررسی قرار گرفت که نتایج نشان داد استفاده از این آزمون بلامانع می‌باشد.

جدول (۱) میانگین، انحراف معیار نمرات پیش آزمون و پس آزمون خلاقیت گروه آزمایش و کنترل را نشان می‌دهد.

متغیر	مرحله	گروه کنترل		گروه آزمایش	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
سیالی تفکر	پیش آزمون	۲۱/۱۳	۳/۳۵	۲۵	۳/۷۰
	پس آزمون	۲۳/۸۱	۳/۷۵	۳۲/۵۰	۴/۶
بسط تفکر	پیش آزمون	۱۱/۸۱	۲/۳۴	۹/۶۹	۲/۶۵
	پس آزمون	۱۱/۶۹	۳/۰۳	۱۳/۰۶	۲/۶۷
ابتکار	پیش آزمون	۱۶/۶۹	۲/۸۹	۱۶/۸۱	۳/۷۳
	پس آزمون	۱۷/۱۹	۳/۵۸	۲۲/۳۸	۲/۲۵
انعطاف پذیری	پیش آزمون	۱۳/۱۹	۲/۰۷	۱۳	۲/۲۵

1. ancova

2. Levene's Test

تفکر				
۲/۴۴	۱۶/۳۱	۲/۰۸	۱۳/۲۵	پس آزمون
۶/۹۰	۶۴/۵۶	۶/۴۳	۶۵/۴۴	پیش آزمون
(نمره کل)				
۶/۴۸	۸۸/۰۱	۸/۱۰	۶۶/۰۶	پس آزمون

جدول ۱. آمار توصیفی نمرات آزمون خلاقیت به تفکیک گروه‌ها

میانگین پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیر خلاقیت به ترتیب در گروه آزمایشی ۶۴/۵۶ و ۸۸/۶۳ است و در گروه کنترل به ترتیب ۶۵/۴۴ و ۶۶/۸۸ است. انحراف استاندارد این متغیر در پیش‌آزمون و پس‌آزمون به ترتیب در گروه آزمایشی ۶/۹۰ و ۹/۷۲ و در گروه کنترل به ترتیب در پیش‌آزمون و پس‌آزمون ۶/۴۳ و ۸/۲۲ است. همان‌طور که دیده می‌شود میانگین متغیر گروه آزمایشی در پس‌آزمون بیشتر از پیش‌آزمون است. پس‌ازاینکه سه مفروضه (بررسی نرمال بودن متغیر، همگنی شیب رگرسیون و همگنی واریانس‌ها) بررسی و مورد تأیید قرار گرفتند می‌توان آزمون کوواریانس را برای تحلیل فرضیه انجام داد. نتایج در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل کواریانس بین دو گروه در متغیر خلاقیت

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون	۰/۰۲۹	۱	۰/۰۰۱	۰/۹۸۲	۰/۰۰۰	۰/۰۵۰
گروه	۲۳۵/۳۴۸	۱	۴۰/۱۳۱	۰/۰۰۱	۰/۵۸۱	۱/۰۰۰
خطا	۱۶۱۵/۳۴۶	۷۳				
کل	۱۸۱۱۷۰/۰۰۰	۷۵				

با توجه به جدول ۲ نتایج تحلیل کواریانس بین دو گروه در متغیر خلاقیت بعد از حذف اثر پیش‌آزمون $F=40/131$ و سطح معناداری (۰/۰۰۱) تأیید می‌شود. اندازه‌ی اثر نشان می‌دهد متغیر مستقل تقریباً ۶۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند.

نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده، فرضیه تحقیق را ثابت نمود و نشان داد، به کارگیری تکنیک تریز بر فرآیند یاددهی و یادگیری خلاق مبتنی بر وب تأثیر دارد. با نتایج تحقیق جان کوسکا و آتلی، ۲۰۰۸، امان زاده و نعمان اف ۱۳۹۴، پین فتی، ۲۰۰۰، از جهت این که تکنیک‌های خلاقیت در فرآیند یاددهی و یادگیری میزان خلاقیت افراد را افزایش می‌دهد همسو است همچنین با تحقیق زارع و همکاران ۱۳۹۱، دلاور، قربانی، ۱۳۹۰، احدی و همکاران ۱۳۹۲، مارشال ۲۰۰۱؛ هابریچ ۲۰۰۳ که فناوری بستری برای خلاقیت ایجاد می‌کند همسو است نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد میانگین پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیر خلاقیت به ترتیب در گروه آزمایش ۶۴/۵۶ و ۸۸/۶۳ است و در گروه کنترل به ترتیب ۶۵/۴۴ و ۶۶/۸۸ است. در واقع به کارگیری تکنیک خلاقیت تریز در محیط یادگیری الکترونیکی برویژگی‌های خلاقیت شامل قابلیت سیالی تفکر، قابلیت بسط تفکر، قابلیت ابتکار، قابلیت انعطاف‌پذیری تفکر تأثیر مثبت دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد به کارگیری تکنیک خلاقیت تریز بر خلاقیت در فرآیند یاددهی و یادگیری مبتنی بر محیط یادگیری الکترونیکی تأثیر مثبت دارد بنابراین ابعاد و مؤلفه‌های خلاقیت شامل سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف‌پذیری افزایش می‌دهد و از طرفی جوامع کنونی نیازمند افراد خلاق است که با بهره‌گیری از قوه‌ی تخیل و انعطاف‌پذیری مسائل و مشکلات روزمره‌ی زندگی خود را حل کنند و در برخورد با آن‌ها به صورت مبتکرانه عمل نمایند، لذا پیشنهاد می‌شود تکنیک‌های خلاقیت به معلمان، طراحان آموزشی، دانشجویان و دانش‌آموزان آموزش داده شود و این مهارت در آنان تقویت گردد.

فهرست منابع

- ۱- احدی، مریم؛ رضایی، نورمحمد؛ دلاور، علی و پادروند، نادر (۱۳۹۲). «آموزش خلاقیت به دانش‌آموزان و تأثیر آن بر افزایش سطح مؤلفه‌های سیالی، ابتکار، انعطاف، بسط»، فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره ۳، شماره ۱، تابستان، صص ۱-۱۷.
- ۲- امان زاده، آمنه؛ نعمان اف، منصور (۱۳۹۴). «بررسی اثربخشی آموزش مبتنی بر وب، رایانه و یادگیری سیار بر مهارت تفکر انتقادی و تفکر خلاق دانشجویان دانشگاه‌های استان مازندران»، فصلنامه پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، دوره ۳، شماره ۹، تابستان.
- ۳- تقی زاده، محمد احسان (۱۳۸۷). مقایسه آموزش الکترونیکی و غیر الکترونیکی در پیش‌بینی تغییرات خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانشجویان پیام نور، رساله‌ی دکتری چاپ نشده، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۴- دلاور، سمیرا؛ قربانی، مریم (۱۳۹۰). «نقش آموزش مجازی در یادگیری خلاق دانشجویان از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های شهر بجنورد»، نشر مدیا، شماره ۳، صص ۱۷-۲۶.
- ۵- زارع حسین، کریم؛ زادگان، داوود؛ محبوبی، طاهر و باقرپور، معصومه (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) بر خلاقیت و کارآفرینی دانشجویان دانشگاه پیام نور استان آذربایجان غربی»، نوآوری‌های مدیریت آموزشی (اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی)، دوره ۷، شماره ۳ (مسلسل ۲۷)، تابستان، صص ۸۳-۹۶.
- 6- Brookfield, S.D. (1995). *Becoming a critically reflective teacher*. San Francisco: Jossey Bass.
- 7- Guilford j.p. (1967). *the nature of human intelligence*. New York: Basic Book.
- 8- Huang.R.T(2009). *Factors that influence online learners intent to continue in an online graduate program*.Un published dissertation. Louisiana State University.
- 9- Ilevbare, I. & Probert, D. & Phaal, R. (۲۰۱۳). A review of TRIZ, and its benefits and challenges in practice. *Technovation*. (۳۳), ۲۷-۳۰
- 10- Jankowska, M. & Atlay, M. (2008). Use of creative space in enhancing student's engagement. *Innovations in Education and Teaching International*, 45, 271-288.
- 11- Magnoson T, Dall A, Chiland AT. *Compact Set of National and International Documents in the Field of Education*. Inclusive Education Coordination Working Group [Internet]. 2010 [cited 2010 Jun 23; updated

- 2011 May 21]. Available from:
http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.pdf
- 12- Marshall, G. (2001). creativity, imaginatio and the world. wide web. educational technology & society, 4.
  - 13- Nakagawa, T. (2011). TRIZ future conference 2007 education and training of creativeproblem solving thinking with TRIZ/USIT. Procedia Engineering, 9, 582–595.
  - 14- Pianfetti, E. & Pianfetti, B. (2000). Tools for the 21 st Century Classroom: How digital Video and he Internet can Engage Learners in Math and Science. In Proceedings of Societ for Information Technology and Teacher Education International Conference 2000 (pp.1027.1033).
  - 15- Robinson, J.R. (2008). Webeates Dictionary Definitions Of Creativity, OnlineJournal of Workforce Education and Development, Volume III, Issue 2 – Summer.
  - 16- Runco, M.A. & Jaeger, G.J. (2012). The standard definition of creativity. Creativity Research Journal, 24(1), 92–96.
  - 17- Torrance, E, Paul. (۱۹۶۹). Guiding creativity talent. United States:Published by prenice Hall of India

فصلنامه پیام فرهیختگان (علوم تربیتی)

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

صفحات: ۶۹-۸۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۲۱؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۱۲/۱۹

بررسی رابطه بین مدیریت منابع انسانی الکترونیکی و نوآوری سازمانی در اداره آموزش و پرورش گرگان

فاطمه نامنی* / دکتر کامبیز اسماعیل نیا**

چکیده

با توجه به اینکه استفاده از روش‌های نوین مدیریتی و ارتقاء عملکرد و نوآوری سازمانی با یکدیگر مرتبط هستند، لذا مدیریت منابع انسانی الکترونیکی می‌تواند بر افزایش خلاقیت کارکنان بیانجامد و به واسطه آن موجب ارتقاء عملکرد شغلی کارکنان گردد. به عبارتی نوآوری و خلاقیت در هر موقعیتی برای فرد نیروی کمکی و مشکل‌گشاست. با در نظر گرفتن این عامل که نتایج و پیامدهای مدیریت الکترونیک منابع انسانی را می‌توان به اثرات عملیاتی، اثرات ارتباطی و اثرات تحول‌گرا، تجزیه کرد. نتایج آن به کارایی و اثربخشی خروجی‌های مدیریت الکترونیک منابع انسانی از قبیل کاهش هزینه‌ها یا کاهش فشار اجرایی مدیریت مربوط می‌شوند. به همین منظور در مقاله حاضر پس از مروری بر تعاریف، طبقه‌بندی‌ها و کارکردها به بررسی رابطه مدیریت منابع انسانی الکترونیکی با نوآوری سازمانی در آموزش و پرورش پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: مدیریت منابع انسانی الکترونیکی، نوآوری سازمانی، آموزش و پرورش.

* دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان، ایران

** استادیار گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

امروزه دغدغه‌ی بسیاری از سازمان‌ها بحث منابع انسانی می‌باشد و این‌که چگونه می‌توانند از فناوری اطلاعات در مدیریت منابع انسانی استفاده کنند (حسینی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲). افزایش کارایی اداری و استفاده از ابعاد گوناگون فناوری به مدیران این اجازه را می‌دهد تا از پرسنل کم‌تری استفاده و سهم ارزش‌زایی بیشتری در سازمانشان ایفا کنند. مدیریت منابع انسانی الکترونیکی در واقع با بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته و به همراه داشتن مطلوبیت‌های بسیار، حامی و پشتیبان مدیریت منابع انسانی است (استراح میبیر، ۲۰۰۷: ۲۱). به عبارت گسترده‌تر کسب‌وکارها با چالش‌های بسیاری از قبیل جهانی‌شدن، زنجیره ارزش برای رقابتی شدن کسب‌وکار، تغییرات فناوری و غیره مواجه شده‌اند (الریچ، ۱۳۸۸). تمامی سازمان‌ها و نهادها صرف‌نظر از اهداف و نوع فعالیت‌هایی که انجام می‌دهند دارای سه منبع اصلی هستند: سرمایه، تکنولوژی، نیروی انسانی؛ با توسعه تکنولوژی اطلاعات و نزدیکی هرچه بیشتر جوامع و سازمان‌ها به یکدیگر، دسترسی به تکنولوژی و سرمایه، دیگر در انحصار کشورها و سازمان‌های معدود نبوده و تنها نیروی انسانی است که می‌تواند به‌عنوان برگ برنده مطرح باشد (رایت، ۲۰۰۳). در حال حاضر، محققان پیشنهاد می‌کنند که سیستم‌های مدیریت منابع انسانی الکترونیکی^۴ به‌طور چشمگیری کارایی فرآیندهای مدیریت منابع انسانی را افزایش و هزینه‌های اجرایی و زمان معامله و تجارت را کاهش داده‌اند (گویتال و استون، ۲۰۰۵). از طرفی یکی از زمینه‌های بنیادی رشد و توسعه، سرمایه‌گذاری در بخش آموزش و پرورش کشورها است، در واقع رشد و توسعه نظام آموزشی یکی از وجوه مشخصه عصر ماست، از میان سازمان‌های مختلفی که در آموزش و پرورش به‌طور رسمی فعال هستند، مدارس عموماً به‌عنوان یک سازمان اجتماعی حساس، نقش مهمی در تحقق اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه بر عهده دارند (طهماسبی، ۱۳۸۲: ۱۲) خیلی‌ها عقیده دارند آموزش و پرورش یک وزارت خانه نیست بلکه یک واحد انسان‌ساز است (میلان. تی. می‌ستری، ۲۰۱۰) در همین راستا در این مقاله بر شناسایی رابطه مدیریت منابع انسانی الکترونیک با نوآوری سازمانی مد نظر می‌باشد.

1- Strah meier

2- Elrich

3 - Right

4- E-Human Resources Management

5- Gueutal&Stone

مفهوم‌شناسی مدیریت منابع انسانی الکترونیکی

واژه مدیریت الکترونیکی منابع انسانی که برای اولین بار در دهه ۱۹۹۰ استفاده شد به انجام فعالیت‌های مدیریت منابع انسانی با استفاده از فناوری‌های وب اشاره دارد و درصدد است اطلاعات را در هر زمان و مکانی در اختیار مدیران، مشاوران و کارکنان قرار دهد (سانچز و آگوايو^۱، ۲۰۰۷). مسلم است که اهداف اولیه‌ی مدیریت منابع انسانی الکترونیکی، جمع‌آوری، ذخیره و پخش اطلاعات درباره کارکنان است، بر این اساس باید مدیریتی را برنامه‌ریزی کنیم که درکمان را از عوامل مؤثر بر پذیرش و کار آیی مدیریت افزایش دهد (استون، استون رومرو و لوکاسزویسکی^۲، ۲۰۰۶). مدیریت الکترونیکی منابع انسانی عبارت است از برنامه‌ریزی، اجرا و کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در جهت شبکه‌سازی و پشتیبانی حداقل دو نفر یا تعدادی از افراد بر اساس انجام فعالیت‌های مشترک منابع انسانی (استروهمئیر^۳، ۲۰۰۷). به عبارتی مدیریت الکترونیکی منابع انسانی را می‌توان به‌طور محدود، پشتیبانی اداری (اجرایی) وظایف منابع انسانی با استفاده از فناوری اینترنت تعریف کرد (ورمنز و همکاران، ۲۰۰۷). مدیریت الکترونیکی منابع انسانی شیوه‌ای برای پیاده‌سازی استراتژی‌ها و سیاست‌ها و اقدامات در سازمان‌ها از طریق پشتیبانی آگاهانه و هدایت‌شده کانال‌های مبتنی بر فناوری وب می‌باشد. عوامل متنوعی در پذیرش و به‌کارگیری مدیریت الکترونیکی منابع انسانی مؤثر می‌باشند، مثلاً تضمین امنیت و محرمانه بودن اطلاعات ورودی و وجود یک استراتژی خوب مدیریت الکترونیکی منابع انسانی؛ اهداف خوب و روشن و برنامه خوب برای چگونگی دستیابی به آن‌ها؛ قالب ذهنی مدیران صفی و کارکنان نسبت به استفاده از فناوری (روئل و همکارانش^۴، ۲۰۰۴).

تفاوت بین مدیریت الکترونیک و سیستم اطلاعات (منابع انسانی)

به نقل از دولبون و مارلر^۵ (۲۰۰۵) تفاوت اصلی این سیستم‌های اطلاعاتی منابع انسانی با مدیریت الکترونیکی منابع انسانی در این مطلب است که این سیستم‌ها نمی‌توانند داده‌ها و اطلاعات تحلیلی تلفیقی که برای برنامه‌ریزی‌های پیچیده مانند کارکردهای مدیریت منابع انسانی خاص (مانند جبران

---

1 - Suncher & Agonau

2- Ston-Romero&Lukaszewski

3- Strihameir

4 -Roeal & Partners

5- Dulebohn & Marler

خدمات و آموزش از راه دور) و حمایت از تصمیم‌گیری موردنیاز است را فراهم آورند. در عوض، کارکرد فراهم آورده شده توسط چنین سیستم‌هایی بر اداره پایگاه‌های داده و حفظ سوابق و پیشینه متمرکز است. تمایز بین مدیریت منابع انسانی الکترونیکی و سیستم‌های اطلاعات منابع انسانی در اینجا بهتر روشن می‌شود که سیستم‌های اطلاعات منابع انسانی تمایل به محدود شدن دارند و تنها روی آن دسته از افرادی اثر می‌گذارد که در بخش منابع انسانی سازمان کار می‌کنند. به علاوه سیستم‌های اطلاعات منابع انسانی یک مفهوم قدیمی‌تر است که سابقه آن به قبل از ظهور شبکه و فناوری‌های ارتباطات اینترنتی برمی‌گردد. در عوض مدیریت منابع انسانی الکترونیکی بیانگر یک فناوری اطلاعات مبتنی بر اینترنت است که به تمامی کارکنان در تمامی سطوح سازمان می‌رسد؛ بنابراین ما سیستم‌های اطلاعات منابع انسانی را بخشی از مدیریت منابع انسانی الکترونیکی می‌دانیم تا اندازه‌ای که فناوری اطلاعات اینترنت محور را در برگیرد اما مدیریت منابع انسانی الکترونیکی انگاره وسیع‌تر است به افراد و فرایندهای متعلق به بخش منابع انسانی در سازمان محدود نمی‌شود (زارعی، ۱۳۹۳).

افزایش و بهبود کار آیی اداری و استفاده از ابعاد گوناگون فناوری به مدیران منابع انسانی این اجازه را می‌دهد تا از پرسنل کم‌تری استفاده کنند و سهم بیشتری در سازمانشان ایفا کنند. تکامل سریع نظام‌های ارائه خدمات الکترونیک منابع انسانی سبب شده تا اطلاعات، بیشتر در راستای منابع سازمان بهره بگیرند. فناوری اطلاعات در واقع با بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته و به همراه داشتن مطلوبیت‌های بسیار، حامی و پشتیبان منابع انسانی است (استرومیر^۱، ۲۰۰۷). کوهو و همکاران^۲ (۲۰۰۵) متذکر می‌شوند که فرهنگ کلی سازمان و استراتژی منابع انسانی تعیین‌کننده روش و سبک استفاده‌ی سازمان‌ها از سیستم‌های منابع انسانی الکترونیک است. برنامه‌های الکترونیکی هم می‌تواند به عنوان بخشی از برنامه‌های وسیع از فرایندهای و سیستم‌های منابع انسانی بکار گرفته شوند و هم به عنوان یک سیستم مستقل منابع انسانی.

کارکردهای مدیریت الکترونیک منابع انسانی

مدیریت الکترونیک منابع انسانی از طریق سامانه ارتباط نزدیک (سلف سرویس) باعث افزایش مشارکت کارکنان و مدیران در اقدامات منابع انسانی می‌شود. انتشار دانش باعث می‌شود متخصصان

1- Strohmeier

2- Kehoe, Dickter, Russell And Sacco

منابع انسانی برای حفظ نقش مشاوره‌ای- توصیه‌ای خود با چالش به‌روزرسانی مستمر دانش در حوزه تخصصی روبه‌رو شوند (نصیرزاده و همکاران، ۱۳۸۹). آمار و ارقام نشان می‌دهد که روبه‌روز اقبال افراد به استفاده از اینترنت برای انجام امور خود به دلیل برخورداری از مزایای بسیار زیاد بیشتر می‌شود. یکی از خدماتی که می‌تواند از طریق محیط دیجیتال انجام گیرد، فرایند کارمند یابی است. امروزه طی چند دقیقه به کمک فناوری‌های الکترونیکی، یک فرد می‌تواند رزومه و اطلاعات استخدامی خود را از دورترین نقاط کشور برای مراکز استخدام ارسال کرده و با این کار بسیاری از مراحل اداری از جمله تهیه و تکثیر برگه‌های اطلاعات اولیه متقاضیان را حذف کند و همچنین استخراج و تطبیق مشخصات افراد با شرایط سازمانی و شرایط احراز شغل می‌تواند با استفاده از سیستم اتوماتیک تطبیق شرایط شغل با شاغل انجام گیرد و با این کار می‌توان ارسال اطلاعات استخدامی از مراکز فرعی مختلف به مراکز اصلی را که خود نیازمند هزینه و وقت زیادی است، حذف کرد (لیپاک و اسنل،^۱ ۱۹۹۸). از طرفی امروزه وقت و هزینه زیادی برای نگهداری و طبقه‌بندی مدارک و اسناد، در سازمان‌های مختلف مخصوصاً سازمان‌های بزرگ صرف می‌شود و کاملاً مشخص است در این فرایند پرهزینه احتمال اشتباه، به‌طور مثال مفقود و یا مخدوش شدن مدارک نگهداری شده در مرکز بایگانی وجود دارد. همچنین دسترسی به مدارک بایگانی‌شده با دشواری‌های زیادی همراه است. همان‌طور که گفته شد هر چه تعداد و حجم مدارک بایگانی‌شده به نسبت اندازه سازمان و تعداد کارمندان و تراکنش‌های انجام‌شده در سازمان بیشتر باشد انجام فرایندهای بایگانی مانند نگهداری و دسترسی به مدارک با دشواری‌های بیشتری همراه است. با استفاده از سیستم الکترونیکی می‌توان تمام مدارک را پس از اسکن شدن در فایل‌های کامپیوتری نگهداری کرد (گالانکی و پانایوتوپولو،^۲ ۲۰۰۹).

مفهوم‌شناسی نوآوری سازمانی

منابع انسانی، یک نظام بسیار مهم در سازمان‌هاست و رشد هر سازمانی در گرو توسعه و تعالی منابع انسانی آن سازمان می‌باشد (دایچتود^۳ و همکاران، ۲۰۰۶). امروزه نوآوری به‌عنوان یکی از ابزارهای توسعه‌ی سازمان‌ها شناخته می‌شود. در واقع نوآوری را می‌توان فرایندی دانست که اختراعات با استفاده از آن به محصولات، فرایندها، خدمات یا تغییرات سازمانی دارای ارزش‌افزوده یا قابل‌عرضه

1- Lipak & Senel

2 - Galanki & Panautopolo

3 -Daychetod

در بازار تبدیل می‌شود (گوت و گینسبرگ^۱، ۱۹۹۰). از دید مایکل تاشمن^۲ نوآوری را بستر پیروزی در کسب‌وکار دانسته تا مدیران در پی شناسایی سازوکار چرخه فناوری و جویبار نوآوری بتوانند به کمک انجام دگرگونی‌های ناپیوسته در سازمان به امتیازهای ناشی از آن‌ها برسند نوآوری پدیده‌ای نیست که فقط یک‌بار رخ دهد، بلکه فرایندی مستمر و متشکل از فرایند تصمیم‌گیری سازمانی در تمام مراحل، از توسعه ایده جدید تا کاربردی شدن آن می‌باشد. ایده جدید اشاره به درک نیاز جدید مشتری یا روش جدید تولید دارد و از طریق جمع‌آوری اطلاعات با دیدگاه کارآفرینانه توسعه می‌یابد. در فرایند کاربردی شدن ایده جدید، به صورت محصول، فرایند یا خدمت، به کاهش هزینه و افزایش بهره‌وری باید توجه شود (رضایی، ۱۳۹۱).

رابطه فرهنگ سازمانی و نوآوری

در وهله‌ی اول سازمان، مستلزم وجود روابط اجتماعی است؛ یعنی فرد با سازمان رابطه متقابل (تعامل) دارد. سازمان دربرگیرنده‌ی بخش‌هایی از جمعیت بوده وعده‌ای را مستثنی می‌کند. پس می‌توان گفت سازمان به‌خودی‌خود، یک مرز دارد (عارف، ۱۳۹۳) از این رو چون سازمان‌ها پدیده‌های اجتماعی هستند لذا الگوهای تعاملی اعضای آن‌ها بایستی موزون و هماهنگ باشد تا ابهام و سردرگمی به حداقل برسد و در نتیجه اطمینان حاصل گردد که وظایف مهم سازمانی انجام می‌پذیرند (رضایی ابیانه، ۱۳۹۰). در این میان ادگار شاین^۳ (۱۹۸۰) فرهنگ سازمانی را این‌گونه تعریف می‌کند، یک الگویی از مفروضات بنیادی است که اعضای گروه برای حل مسائل مربوط به تطابق با محیط خارجی و تکامل داخلی آن را یاد می‌گیرند و چنان خوب عمل می‌کند که معتبر شناخته‌شده، سپس به صورت یک روش صحیح برای درک، اندیشه و احساس کردن در رابطه با حل مسائل سازمان به اعضای جدید آموخته می‌شود (احیائیان، ۱۳۷۸). در این میان نوآوری، تنها ایده‌ی زیربنایی مشترک در همه‌ی اشکال کارآفرینی سازمانی است، باینکه نوآوری یک شرط کافی در کارآفرینی تلقی نمی‌شود؛ اما برخی مدعی هستند که بدون نوآوری، کارآفرینی سازمانی هم وجود نخواهد داشت (کوون و میلز^۴، ۱۹۹۹). نوآوری زمانی رخ می‌دهد که ایده به صورت محصول، فرآیند یا خدمتی توسعه یابد.

1 - Guth & Ginsberg

2 - Michael L. Tushman

3 -Edgar H.Schein

4- Covin&Miles

ملزومات نوآوری سازمانی

کانوا، (۲۰۰۱) معتقد است که عوامل مؤثر در نوآوری چهار دسته‌اند: ۱. به‌کارگیری و جذب نیروهای خلاق و نوآور در سازمان ۲. تأمین امکانات مناسب تحقیقاتی و مالی برای فعالیت‌های نوآورانه ۳. آزادی عمل کافی در انجام فعالیت‌ها و تلاش‌های خلاق ۴. استفاده از نتایج به‌دست‌آمده از فعالیت‌های خلاقه و دادن پاداش مناسب به افراد خلاق (به نقل از عزیزی، ۱۳۹۱). سازمان‌ها برای ایجاد نوآوری به قهرمانان خلاق نیاز دارند؛ اما قهرمان مدیریت کسی است که در سازمان مراحل به ثمر رسانیدن یک نظر یا عقیده جدید را سرپرستی می‌کند و آن را تأیید و تقویت می‌نماید (احمدیان، ۱۳۹۰). از سویی، منابع انسانی، امروزه به‌عنوان سرمایه سازمان‌ها محسوب می‌شوند و مشخص شده است که انسان‌ها، عامل بقای سازمان‌ها در رقابت هستند. با پیچیده شدن محیط و تنوع فرهنگ‌ها و مشاغل در سازمان‌ها، ترجیحاً نقش منابع انسانی هم‌تغییر کرده است (دبیری، ۱۳۸۸). متون مدیریت راهبردی، نوآوری را به‌عنوان عامل مهم و حیاتی برای سازمان‌ها به‌منظور ایجاد ارزش و مزیت رقابتی پایدار در محیط پیچیده و متغیر امروزی می‌بینند. سازمان‌ها با نوآوری بیشتر، در پاسخ به محیط‌های متغیر و ایجاد و توسعه قابلیت‌های جدیدی که به آن‌ها اجازه دهد به عملکرد بهتری برسند موفق‌تر خواهند بود (مونتس^۲ و همکاران، ۲۰۰۴، به نقل از برومند و رنجبری، ۱۳۸۸). در سال‌های اخیر با تغییر ماهیت رقابت بین‌المللی، بنگاه‌های با هزینه پایین و فناوری قدیمی نمی‌توانند در خصوص موفقیت‌های بازار و مالی خود مطمئن باشند (بایلس^۳، ۱۹۹۶، به نقل از معطوفی و همکاران، ۱۳۸۹). بسیاری از صاحب‌نظران، نوآوری و ایجاد تمایز را به‌عنوان یک ضرورت انکارناپذیر معرفی کرده (سینکولا^۴ و همکاران، ۱۹۹۷، به نقل از معطوفی و همکاران، ۱۳۸۹)؛ و معتقدند نوآوری موجب مزیت رقابتی بنگاه در بازارهای داخلی و خارجی شده (دیکسون^۵، ۱۹۹۶، به نقل از معطوفی و همکاران، ۱۳۸۹) و یک عنصر ضروری به‌منظور بقای سازمان در بلندمدت (کوک، ۱۹۹۸، به نقل از معطوفی و همکاران، ۱۳۸۹) و بخش مکمل راهبرد سازمان می‌باشد (گالر و هیجدن، ۱۹۹۲، به نقل از معطوفی و همکاران، ۱۳۸۹).

---

1 - Kono
 2 - Montes
 3 - Bays
 4- Sin Cola
 5 - Dixon

رابطه مدیریت منابع الکترونیک و نوآوری سازمانی

نفوذ فناوری اطلاعات در فرایندها و نظام‌های منابع انسانی رویکرد جدیدی را با عنوان مدیریت منابع انسانی الکترونیکی ایجاد کرده است. از سوی دیگر سازمان‌ها باید شرایطی را فراهم کنند تا خلاقیت کارکنان بارور شده و بتوانند به راحتی، به صورت مداوم و فردی یا گروهی فعالیت‌های نوآورانه‌ی خود را به اجرا درآورند. در این میان نقش مدیریت الکترونیک منابع انسانی، نقشی محوری است. متخصصان نیز معتقدند مدیریت الکترونیک منابع انسانی پتانسیل کاهش هزینه‌های مدیریتی، افزایش بهره‌وری، تسریع در زمان پاسخ‌گویی، بهبود فرایند تصمیم‌گیری و توسعه خدمات مشتری را داراست و به همین دلیل به مدیریت منابع انسانی کمک می‌کند تا استراتژیک تر، منعطف‌تر و از نظر هزینه مقرون‌به‌صرفه تر باشد (محمدیان، ۱۳۹۳). از این رو در بسیاری از سازمان‌ها هدف از معرفی و پیاده کردن مدیریت منابع انسانی الکترونیک، استانداردسازی و هماهنگی فعالیت‌ها و سیاست‌های منابع انسانی در بین همه بخش‌های سازمان و تصویر سازمان به عنوان یک هویت جهانی است نه یک بخش مجزای بین‌المللی (هوب و همکاران، ۲۰۰۶، نقل از الفت و زنجیرچی، ۱۳۸۸).

با توجه به تعاریف فوق این‌گونه اثبات شده است که مدیریت منابع انسانی الکترونیکی با توسل بر نوآوری سازمانی می‌تواند موجب تسهیل در امور مدیریتی شده و باعث افزایش عملکرد شغلی در سازمان‌ها گردد (احمدیان، ۱۳۹۰). استفاده از روش‌های مدیریتی به صورت الکترونیک در سازمان‌ها علاوه بر تسهیل در انجام فعالیت‌های سازمانی باعث بهبود عملکرد کارکنان می‌شود و می‌تواند موجب استفاده از خلاقیت و نوآوری افراد در امور محوله به آن‌ها باشد. هوب و همکاران در پژوهشی نشان دادند که میزان ارتقای فعالیت‌های نوآورانه در سازمان با شیوه مدیریت به روش الکترونیک در ارتباط است آن‌ها با بررسی عواملی از جمله میزان درآمد و حقوق ماهیانه پرسنل، ساعات استفاده از مرخصی و استراحت، احترام به حقوق هم نوع، استفاده از شیوه‌های مدیریتی پرداخته و متوجه شدند که استفاده از تکنولوژی و شیوه‌های مدیریت الکترونیکی، به شکل معناداری باعث ایجاد نوآوری در سازمان می‌گردد (هوب و همکاران، به نقل از الفت و زنجیرچی، ۱۳۸۸).

سازمان آموزش و پرورش و استفاده از مدیریت الکترونیک

سوابق تعلیم و تربیت آدمی نشان می‌دهد که به علت ناچیز بودن مجموعه‌ی میراث اجتماعی و ساده بودن ارتباطات انسانی آموزش و پرورش به وسیله خانواده‌ها و بیشتر به صورت غیر عمدی انجام گردیده

است. با گسترده شدن دامنه دانش‌ها و مهارت‌های بشری و توسعه فرهنگ و تمدن‌های مختلف افزایش جمعیت تراکم نفوس در شهرها و روستاها رفته‌رفته نوعی دخالت آگاهانه در جریان انتقال فرهنگ و تمدن به کودک و نوجوانان ضروری شمرده‌شده و ضمن توجه به تربیت غیرعمدی پدید آمد و سالمندان با توجه به مقاصد معین به پرورش خردسالان پرداختند و برای انجام دادن وظایف تعلیم و تربیت به صورت رسمی و عمدی طبق ضوابطی به تدریج سازمان‌های متعددی را ایجاد کردند (خسروآبادی، ۱۳۹۳: ۷۸). ژان ژاک روسو، آموزش و پرورش را به یک کشتی تشبیه کرده است که نجات بشر را از طوفان ممکن می‌سازد. او آموزش و پرورش را اساس ساخت جامعه سالم قلمداد می‌کند که می‌تواند زمینه دستیابی هر فرد را به آزادی مستقل فراهم آورد آموزش و پرورش یکی از پدیده‌ها و نهادهاست که با ماهیت انسانی، تکوین شخصیت فرد و زندگی اجتماعی او رابطه مستقیم دارد و با هرگونه تحرک اجتماعی و تغییر اجتماعی در تعامل است. همچنین آموزش و پرورش نهادی است که در ارتباط با سایر نهادهای اجتماعی عمل می‌کند.

مدیریت منابع انسانی در نظام آموزش و پرورش نیز مانند هر سازمان دیگری با انقلاب صنعتی کلید خورده و گام به گام با تکنولوژی پیشرفت نموده است. این سازمان از طریق استفاده از شیوه‌های مدیریتی خاص از جمله مدیریت منابع انسانی در جذب، به‌کارگیری، ارزشیابی و... کارکنان نیازمند استفاده از امکانات الکترونیک بوده و در این زمینه فناوری اطلاعات کمک شایان توجهی به این سازمان نموده است. از آن زمان که مدیریت بر پایه الکترونیک در نظام آموزش و پرورش با ارتقای سیستم فناوری اطلاعات رونق گرفت کلاس‌های درسی دانش‌آموزان نیز با الهام از الگوهای تدریس الکترونیکی وارد مرحله جدیدی از نوآوری شدند. مدیریت الکترونیک می‌تواند در به‌کارگیری و کارکنان سازمان در خصوص ارتقای شیوه‌های عملکرد شغلی و همچنین نوآوری در سازمان گردد (محمدیان، ۱۳۹۳).

نتیجه‌گیری

محمدیان، (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان نقش سیستم مدیریت الکترونیک در نوآوری و خلاقیت شغلی کارکنان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی مشهد نشان دادند بین استفاده از روش‌های

مدیریت منابع انسانی الکترونیک و ارتقای خلاقیت و نوآوری کارکنان رابطه مثبت معناداری وجود دارد.

احمدی (۱۳۹۳) در پژوهش خود با عنوان بررسی رابطه بین بهره‌وری سازمانی با به‌کارگیری فناوری اطلاعات در ادارات آموزش و پرورش شهر تهران، نشان دادند که بین استفاده از روش‌های فناوری اطلاعات و بهره‌وری سازمانی رابطه مثبت و وجود دارد و هر چه میزان استفاده از فناوری اطلاعات ارتقاء یابد به همان نسبت بهره‌وری سازمان افزایش می‌یابد.

زارعی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان نقش مدیریت منابع انسانی الکترونیک بر افزایش عملکرد و نوآوری سازمانی که روی تعداد ۱۱۳ نفر از کارکنان شرکت نساجی مشهد انجام گرفت به این نتیجه رسید که مدیریت منابع انسانی الکترونیک می‌تواند باعث افزایش عملکرد کارکنان و ایجاد نوآوری در سازمان گردد.

نریمانی (۱۳۹۲) در پژوهش خود با عنوان اثربخشی مدیریت منابع انسانی الکترونیک بر خلاقیت و نوآوری در سازمان و افزایش عملکرد شغلی کارکنان اداره مخابرات شهرستان اهر که روی ۲۵ نفر از کارکنان در دو بخش از مخابرات شهرستان اهر انجام گرفت به این نتیجه رسید که مدیریت منابع انسانی الکترونیک می‌تواند بر افزایش خلاقیت کارکنان بیانجامد و به واسطه آن موجب ارتقاء عملکرد شغلی کارکنان گردد.

بالکین^۱ و همکاران (۲۰۰۰) در پژوهشی با عنوان بررسی ارتباط بین مدیریت سازمانی با نوآوری و ارتقاء عملکرد کارکنان نشان دادند بین استفاده از روش‌های نوین مدیریتی و ارتقاء عملکرد و نوآوری سازمانی رابطه مثبت معناداری وجود دارد.

شکی نیست اهمیت مدیریت منابع انسانی الکترونیکی در مدیران مدارس نسبت به اهمیت بحث آموزش و یادگیری در دانش‌آموزان قابل توجه است؛ که این مورد در اکثر پژوهش‌ها وجود نداشته است. با توجه به پژوهش‌ها اثر مدیریت منابع انسانی الکترونیکی در سازمان‌های متفاوتی بررسی شده است که نشان از اهمیت فراوان آن دارد. به‌طور کلی، رشد سریع، هم‌درزمینه‌ی مدیریت منابع انسانی و هم در مورد فناوری اطلاعات منجر به این امر شده است که امروزه بیشتر سازمان‌ها، به به‌کارگیری فناوری اطلاعات در بخش منابع انسانی روی آوردند و این امر به‌نوبه خود منجر به تقویت،

پیاده‌سازی و اجرای مدیریت منابع انسانی الکترونیک شده است. از طرفی نوآوری، مفهومی کلیدی است که امروزه از آن به‌عنوان محور دستاوردهای جدید در قرن بیست و یکم یاد می‌شود. سازمان‌های، اقدام به ارزیابی مجدد خود می‌کنند تا فرهنگ نوآوری را به وجود آورند.

فهرست منابع

- ۱- احمدیان، سید علی اکبر، شکاری، حمیده، افشاری، محمدعلی. (۱۳۹۰). بررسی رابطه رکود دانش، یادگیری سازمانی و نوآوری سازمانی در دانشگاه آموزش عالی یزد. نشریه مدیریت و فرهنگ سازمانی. شماره دوم. ص ۴۸.
- ۲- آقائی فیشانی، تیمور. (۱۳۷۷). خلاقیت و نوآوری در انسان‌ها و سازمان‌ها. چاپ اول. انتشارات ترمه.
- ۳- برومند، مجتبی و رنجبری، مریم. (۱۳۸۸). اقدامات راهبردی مدیریت منابع انسانی و عملکرد نوآوری: با تأکید بر نقش مدیریت دانش. دوماهنامه توسعه انسانی پلیس. شماره ۲۴. صفحه ۴۱-۵۴.
- ۴- بسینه، اعظم. (۱۳۹۰). رابطه خلاقیت و نوآوری سازمانی بر عملکرد شغلی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد گرگان.
- ۵- ربانی، مائده، دلویی، محمدرضا، نعمت الهی، محمدجواد. (۱۳۹۱). مدیریت منابع انسانی، مفاهیم، موضوعات، کاربردها، انتشارات امام عصر عج. اصفهان.
- ۶- رضایی ایبانه، ندا، سلطانی، سیده مانلی، رضیدی، ناصر. (۱۳۹۰). مقاله بررسی رابطه میان مدیریت دانش، یادگیری سازمانی و نوآوری در شرکت‌های بیمه. هجدهمین همایش ملی و چهارمین سمینار بین‌المللی بیمه و توسعه. تهران: پژوهشکده بیمه.
- ۷- رضایی کلیدبری، حمیدرضا. (۱۳۹۲). تأثیر ساختار سازمانی بر عملکرد سازمانی با توجه به نقش میانجی قابلیت نوآوری. اولین کنفرانس بین‌المللی حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی.
- ۸- زارعی، محمد. (۱۳۹۳). نقش مدیریت منابع انسانی الکترونیک بر افزایش عملکرد و نوآوری سازمانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد مشهد.
- ۹- سلطانی، ایرج. (۱۳۸۲). نقش تکنولوژی اطلاعات در توسعه منابع، مجله تدبیر. شماره ۱۳۸.
- ۱۰- صافی، احمد. (۱۳۸۳). سازمان و مدیریت در آموزش و پرورش. تهران: ارسباران.

- ۱۱- عارف، معصومه، قریب پور، مهشید. (۱۳۹۳). رابطه بین بلوغ سازمانی و سبک رهبری با جانشین پروری و کسب و کارهای خانوادگی. فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت منابع سازمانی. شماره ۳. ص ۴۲-۵۵.
- ۱۲- عزیزی، حمیده، پورشافعی، هادی، علیجان نوده پشنگی، مجید. (۱۳۹۱). مقاله مدیریت تعارض و ارتقای خلاقیت و نوآوری سازمانی، اولین کنفرانس مدیریت، نوآوری و تولید ملی. قم: دانشگاه پیام نور.
- ۱۳- علیزاده، محمد، محمدیان، بهاره، ابراهیمی، خدیجه. (۱۳۹۳). مقاله بررسی رابطه بین توانمندسازی منابع انسانی و توسعه سرمایه انسانی در دانشگاه لرستان، همایش بین‌المللی مدیریت. مبین. تهران: موسسه سفیران فرهنگی.
- ۱۴- غفاری، عباس. (۱۳۸۸). منابع انسانی سبد خلق دارایی سازمان. تهران: میزگرد مجله تدبیر. شماره ۲۰۵.
- ۱۵- کاتلر، فیلیپ. (۱۳۸۵). دایره‌المعارف بازاریابی از A تا Z. مترجم: عبدالحمید ابراهیمی. هرمز مهرانی. احمد درخشان. تهران: انتشارات همای دانش.
- ۱۶- کاظمی، فاطمه، قلی زاده، حسن، سعیدی پور، بهمن. (۱۳۹۰). بررسی نقش مدیریت منابع انسانی بر محیط کسب و کار. کنفرانس بین‌المللی جهاد اقتصادی. مرکز بین‌المللی علوم و تکنولوژی پیشرفته و علوم محیطی. کرمان.
- ۱۷- کاظمی، فاطمه، قلی زاده، حسن، سعیدی پور، بهمن. (۱۳۹۰). بررسی نقش مدیریت منابع انسانی بر محیط کسب و کار، کنفرانس بین‌المللی جهاد اقتصادی. مرکز بین‌المللی علوم و تکنولوژی پیشرفته و علوم محیطی. کرمان.
- ۱۸- کرمی، میلاد. (۱۳۹۱). تأثیر اقدامات استراتژیک مدیریت منابع انسانی و ظرفیت مدیریت دانش بر نوآوری سازمان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۱۹- محمدی راد، مهران. (۱۳۹۳). رابطه هوش هیجانی و خلاقیت با مدیریت استعداد کارکنان لوله گستر اسفراین. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی بیرجند.
- ۲۰- محمدی، ابوالفضل، ورزشکار، احمد. (۱۳۸۷). معرفی الگوی مدیریت منابع انسانی تحقیقات دریکی از سازمان‌های نظامی. فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی. شماره ۷.

- ۲۱- معروفی، آزاده. (۱۳۹۳). تأثیر مدیریت استعداد و ویژگی‌های ساختار بر نوآوری سازمانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۲۲- معطوفی، علیرضا، تاجدینی، کیهان، آقاجانی، حسنعلی و تاجدینی، کیوان. (۱۳۸۹). نقش گرایش به یادگیری بر نوآوری و عملکرد سازمانی. چشم‌انداز مدیریت بازرگانی. شماره ۴. پیاپی ۳۷. ۷۱-۵۷.
- ۲۳- نریمانی، محمد. (۱۳۹۲). اثربخشی مدیریت منابع انسانی الکترونیک بر خلاقیت و نوآوری در سازمان و افزایش عملکرد شغلی کارکنان اداره مخابرات شهرستان اهر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی شیراز.
- ۲۴- نیکنامی، مصطفی، پورظهیر، علی تقی، دلاور، علی و غفاری مجلج، محمد. (۱۳۸۸). طراحی و ارزیابی مدل علی خلاقیت و نوآوری مدیران آموزشی شهر تهران. رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. سال دوم. شماره ۵. ۲۸-۱.
- ۲۵- یدالهی، یوسف، احمدی پور، مهدی، احسان پور، علی، محمد پور، حشمت الله. (۱۳۹۲). منابع انسانی با استفاده از تکنولوژی فناوری اطلاعات. کنفرانس بین‌المللی مدیریت چالش‌ها و راهکارها، شیراز.

- 26- Boxall ،P. and Purcell ،J. (2003) ،‘Strategy and Human Resource Management ،Palgrave Macmillan ،New York ،NY.
- 27- Cedar and Crestone (2005). The workforce technologies and service delivery approaches survey ،8th Annual Edition.
- 28- Chand ،M. and Katou ،A. (2007) ،‘‘The impact of HRM practices on organisational performance in the Indian hotel industry’’ ،Employee Relations ،Vol. 29 ،pp. 576-94.
- 29- Covin ،J. G. & Miles ،M. P. (1999). Corporate entrepreneurship and the pursuit of competitive advantage. Entrepreneurship Theory and Practice ، 23(3) ،47-63.
- 30- Dychtwald ،K. Erickson ،T.J. and Morison ،R. (2006) ،‘Workforce Crisis: How to Beat the Coming Shortage of Skills and Talent ،Harvard Business School Publishing ،Boston ،MA.
- 31- Emelie Baedeker Yllner & Alexander Brunila (2013). Talent management Retaining and managing technical specialists in a technical career. Master of Science Thesis ME200X 2013:31KTH Industrial Engineering and Management Industrial Management SE-100 44 STOCKHOLM.

- 32- Kacmar K. Michele ،Ferris 14 Gerald (1993). “ Politics at Work: Sharpening the focus of political behavior in organization “ ،Business Horizon ،July-August.
- 33- Guth ،W. D. & Ginsberg ،A. (1990). Guest editors’ introduction: Corporate entrepreneurship. Strategic Management Journal،11 ،5-15.
- 34- Kehoe ،J. F. Dickter ،D.N. Russell ،D. P. & Sacco ،J.M. (2005). e-Selection. In Greutal and Stone (Eds.) ،The Brave New World of eHR (pp. 54-103). San Francisco ،CA: Jossey-Bass.
- 35- Laursen ،K. & Foss ،N.J. (2003); New HRM practices ،complementarities ، and the impact on innovative performance ،Cambridge Journal of Economics ،27(2): 243-263.
- 36- Lujan ،R and Ramirez ،J and Cantu ،L. (2007) “e-HRM in Mexico: adapting innovations for global competitiveness” ،International Journal of Manpower 28(5): 418-434
- 37- Shine ،Edgar H. "Comming to a new awarehess of organizational culture" ، Sloan Management Review 25 (1980) ،pp. 3-16
- 38- Simon ،H. (1991) ،Bounded rationality and organizational learning ، Organization Science ،2(5): 125-134.
- 39- Smith ،Audrey B. Wellins ،Richard S. and Paese ،Matthew J. (2010). Grow your own leaders. How to identify ،develop ،and retain leadership talent? DDI Publication. available at: http://www.ddiworld.com/ddiworld/media/booklets/ceoguidetotalentmanagement_bk_ddi.pdf
- 40- Soutaris ،V. (2002); Firm-specific competencies determining technological innovation: A survey in Greece ،R & D Management ،32(1): 61-77

فصلنامه پیام فرهیختگان (علوم تربیتی)

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵

صفحات: ۸۵-۱۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۹/۲۵؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۱۲/۱۱

بررسی وضعیت سلامت روان معلمان و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

اعظم ملکی* / کبری علیزاده دوین** / عاطفه چاهی***

چکیده

سلامت روان به عنوان یکی از عوامل اساسی در کاهش کارایی و ایجاد عوارض جسمی و روانی در حرفه معلمی عنوان شده است. بررسی اجمالی در طول این سالها، پژوهشگران آموزشی عوامل بسیاری را در جهت تأثیر بر یادگیری دانش آموزان در نظر گرفته اند، در قلب این عوامل معلمان جایگاه مهمی داشته اند؛ که به شناسایی ویژگی های معلمان اثربخش پرداخته اند. تحقیقی که در مورد ویژگی های معلمان، توسط اسمیت و همکاران او (۱۹۹۴) انجام گرفت نشان داد دانش آموزان حساسیت بیشتری نسبت به ویژگی های فردی و اجتماعی معلمان خود دارند. روش تحقیق مناسب برای این پژوهش، مطالعه توصیفی- تحلیلی و از نوع طرح همبستگی بود، در راستای هدف پژوهش حاضر تعداد ۱۱۰ نفر معلم (زن و مرد)، از طریق نمونه گیری تصادفی طبقه ای با انتساب متناسب انتخاب شدند و پرسشنامه عوامل فردی (۱۰ سؤال) و سلامت روان (GHQ12) در بین معلمان به اجرا درآمد و نمرات پیشرفت تحصیلی دانش آموزان نیز تهیه گردید (با مراجعه به اداره آموزش و پرورش). معلمان (نمونه) از سلامت روان خوبی برخوردار می باشند، از طرفی معلمان زن و معلمینی که در شهر خدمت کرده اند از سلامت روان بهتری برخوردار بوده اند.

واژه های کلیدی: معلمان، دانش آموزان، سلامت روان، پیشرفت تحصیلی.

* کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران

** دانشجوی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران

*** کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

مقدمه

مشکلات سلامت روانی معلمان برای تمامی افرادی که در طول ساعات کاری با آن‌ها درگیر هستند اثرگذار است و بر روی شاگردان پیامدهایی در بردارد این مشکلات علت ایجاد پریشانی است و می‌تواند بر بسیاری یا حتی تمامی جنبه‌های زندگی دانش‌آموزان اثرگذار باشد (اتکینسون، ۲۰۰۴) این مشکلات می‌تواند در حیطه درسی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان باشد. با توجه به اینکه معلمان نقش و جایگاه منحصربه‌فردی در تأثیرگذاری بر رفتار کودکان و نوجوانان دارند و می‌توانند سبب افزایش رشد هیجانی و اجتماعی آن‌ها گردند، در واقع ثابت شده است واکنش دبیران هنگام ناکامی دانش‌آموز بر میزان انگیزش پیشرفت تحصیلی مؤثر است. بررسی اجمالی در طول این سال‌ها، پژوهشگران آموزشی عوامل بسیاری رادرجهت تأثیر بر یادگیری دانش‌آموزان در نظر گرفته‌اند، در قلب این عوامل معلمان جایگاه مهمی داشته‌اند. (به‌عنوان مثال بروفی^۱، ۱۹۸۶؛ پورتر و بروفی، ۱۹۸۸) که به شناسایی ویژگی‌های معلمان اثر بخش پرداخته‌اند، علی‌رغم بحث‌های مداوم در مورد اینکه تا چه حد معلمان باعث تفاوت در یادگیری دانش‌آموز نسبت به عوامل مؤثر دیگر بر یادگیری دانش‌آموز می‌شوند.

نتایج تحقیقی که توسط اسکریون^۲ در سال ۱۹۹۰ انجام شد بیان کرد که مهم‌ترین عامل مؤثر بر یادگیری دانش‌آموزان (معلم) است. علاوه بر این، نتایج نشان می‌دهد تنوع گسترده‌ای در اثر معلمان است؛ دلایل نشان می‌دهد بهبود آموزش و پرورش از طریق بهبود کارایی معلمان نسبت به هر عامل دیگر بیشترین بازده را داراست. اگر معلم اثرگذار نباشد، دانش‌آموزان تحت تعلیم آن معلم، به پیشرفت تحصیلی ناکافی، (صرف نظر از مشابه یا متفاوت بودن آن‌ها در مورد پیشرفت تحصیلی) دست خواهند یافت (ساندرز^۳، ۱۹۹۶)؛ مطالعات اخیر نشان می‌دهد که اثر معلم در یادگیری دانش‌آموزان از نمرات آزمون‌های استاندارد شده استنباط می‌شود. استدلال این است که نگرش دانش‌آموزان نسبت به یادگیری به کیفیت حرفه‌ای بودن معلم به‌عنوان یک فرد در سرکلاس برمی‌گردد، تحقیقی که در مورد ویژگی‌های معلمان، توسط اسمیت و همکاران او (۱۹۹۴) انجام گرفت نشان داد دانش‌آموزان حساسیت بیشتری نسبت به ویژگی‌های فردی و اجتماعی معلمان خوددارند.

1- Brophy

2 - Scrivun

3 - sanders

باید اذعان داشت در ایران تاکنون چنین تحقیقی انجام نشده است اگرچه در مورد بسیاری از ویژگی‌های معلمان و تاثیرات آن بر عملکرد دانش‌آموزان کار شده، اما روی متغیر سلامت روان معلمان (با توجه به اهمیتی که دارد) به‌عنوان یک متغیر مستقل کار نشده بود؛ با توجه به این مطالب هدف تحقیق فوق بررسی اثر سلامت روان معلمان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد. در ادبیات پژوهش روانشناسی به تحقیقات متعددی که باهدف شناسایی عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی صورت گرفته‌اند، برمی‌خوریم، با بررسی نتایج حاصل از این تحقیقات می‌توان عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی را این‌گونه برشمرد:

۱- عوامل فردی: برخی از پژوهشگران به بررسی عوامل درون فردی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی از قبیل مفهوم خود تحصیلی (به‌عنوان مثال مارش، ۱۹۸۴، به نقل از فوری‌تر و همکاران، ۱۹۹۵) راهبردهای یادگیری (پتتریج و دی گروث، ۱۹۹۰، به نقل از محسن پور، ۱۳۸۴)، اهداف پیشرفت (به‌عنوان مثال؛ کوکیس و همکاران ۲۰۰۷؛ محسن پور ۱۳۸۴) خودکارآمدی (بندورا، ۱۹۹۷، به نقل از محسن پور ۱۳۸۴) و انگیزش تحصیلی (به‌عنوان مثال فوری‌تر و هم کاران، ۱۹۹۵) پرداخته‌اند.

۲- عوامل بافتی: برخی دیگر از پژوهشگران به بررسی تأثیر سبک‌های والدین (به‌عنوان مثال بامریند ۱۹۹۱، به نقل از فوری‌تر، ۱۹۹۵)، معلمان و مدیران آموزشی (گروی و فرلرند، ۱۹۹۷) و... بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌اند؛ در پژوهش حاضر سلامت روان معلمان از عوامل بافتی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

زندگی سالم درون مدرسه متشکل از سلامت عاطفی، روابط میان فردی سالم و ارائه یک محیط امن است؛ نیمی از عمر دانش‌آموزان در مدرسه است، بنابراین، شناسایی و مدیریت رفتار عاطفی کودکان برای معلمان که به‌طور مستقیم در مدارس با آن‌ها در تماس هستند مهم است (اکیتند^۱، ۲۰۱۱) بااین‌حال، درک درستی از سلامت روان معلم در سطح کلان جامعه در تبدیل از تجربه‌های عجیب و غریب در مرحله اولیه به عظمت و مسئولیت در زندگی آینده دانش‌آموز مفید خواهد بود، انتظار می‌رود معلمان تأثیرگذار بر انگیزه دانش‌آموزان خود باشند و معلمان باید نقش حیاتی در مدیریت استرس دانش‌آموزان بازی کنند (النپیکن^۲ ۲۰۰۶).

1- Akintunde

2 - Olanipekun

جو کلاس درس که توسط معلم اداره می‌شود تأثیر عمده‌ای در انگیزه و نگرش دانش‌آموزان نسبت به یادگیری دارد؛ که گفته می‌شود برای برقراری رابطه مثبت، یادگرفتنی، قابل‌تعلیم در جو کلاس درس برای دانش‌آموزان تنها مجهز شدن معلمان به فن‌تعلیم حرفه‌ای کافی نخواهد بود. به‌طور خاص، عواملی که به بهترین وجه یادگیری دانش‌آموز را تسهیل می‌کنند، شرایط جوی هستند که هدف‌دار، وظیفه‌گرا، آرام، گرم، حمایتگر و از نظم و حس شوخ‌طبعی برخوردار باشند (کومارا و دیولو، 1992)، او همچنین از عوامل مثبت دیگری برای تسهیل یادگیری دانش‌آموزان به شیوه‌ای مثبت از قبیل، احترام متقابل و تفاهم بحث می‌کند که همه آن‌ها از انتقال این حس به دانش‌آموزان که می‌فهمند و از ارزش آن‌ها به‌عنوان افراد در طیف وسیعی از مسائل و تجارب، علمی، اجتماعی و شخصی می‌باشد، صحبت می‌کند. چنین جوی پرورش یادگیری و انگیزه دانش‌آموزان نسبت به فرایند یادگیری را ایجاد می‌کند. علاوه بر این، تحقیقات نشان می‌دهد که شخصیت خاص و ویژگی‌های نفوذی معیارهایی به‌منظور ارزیابی دانش‌آموز از معلم می‌باشد. از این حیث در بین دانشجویان از این جهت، ویژگی‌های معلم رسا مانند گرم بودن، شور و شوق و برون‌گرایی است که ظاهراً جداکننده معلمان مؤثر از معلمان غیرمؤثر می‌باشد. (باسو^۲، 2000؛ و سیلبرگ^۳، 1987؛ بست و ادیسون، 2000؛ بوسفالد^۴، 1940؛ کراونز^۵، 1996؛ فلدمن، ۱۹۸۶؛ گیروور^۶ و میلر، ۱۹۹۸؛ راد ماچر^۷ و مارتین، 2001) (نقل قول از فیرات اکیگوس^۸، 2005)؛ همچنین که از این مطالعات مشخص است سعی شده برخی از ویژگی‌های معلم براساس تاثیرگذاری بر یادگیرندگان مشخص گردد، پرواضح است نمی‌توان از تأثیرگذاری سلامت روان مناسب یا نامناسب بر این ویژگی‌ها غافل شد. بحث‌های فراوانی در مورد اینکه آیا معلمان می‌توانند تفاوتی در میزان یادگیری دانش‌آموزان به همان میزان که سایر عوامل مؤثر بر یادگیری آن‌ها تفاوت ایجاد می‌کند همچون هوش و انگیزه، ایجاد کنند، بوده است (وانگ و والبرگ^۹، ۱۹۹۳).

-
- 1 - Kumara and divelu
  - 2 - Basow
  - 3 - Silberg
  - 4 - Bousfield
  - 5 - Cravens
  - 6 - Guerrero
  - 7 - Radmacher
  - 8 - FiratAcikgoz
  - 9 - Walberg

در تحقیقی با عنوان بررسی شیوه‌های مختلف تعامل بین دانش‌آموز و معلم و ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی نتایج زیر به دست آمده:

۱- روابط خوب بین معلم و دانش‌آموز بر پیشرفت تحصیلی فراگیران نقش بسیار مهمی دارد. (پیشرفت و انگیزش پیشرفت باهم ارتباط نزدیک دارند)

۲- میزان ارتباط (تعامل) دانش‌آموز با معلم با توجه به جنسیت آن‌ها متفاوت می‌باشد. (رضایی، ۱۳۷۲)؛ در این پژوهش نیز روشن است محقق سعی در ارتباط انواع روابط و ویژگی‌های فردی معلم با فراگیران را دارد که گویی این مبحث جزئی از بحث سلامت روان معلمان است.

به هر حال با توجه به مطالب فوق این نکته مشخص می‌شود که خصایص معلم و اولیاء مدرسه با دانش‌آموز، در پیشرفت تحصیلی آن‌ها مؤثر است، لازم به تذکر است که پیشرفت تحصیلی و انگیزش در ارتباط تنگاتنگ هم هستند.

هدف کلی:

بررسی رابطه سلامت روان معلمان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان.

اهداف ویژه:

بررسی ارتباط عوامل فردی با سلامت روان معلمان.

بررسی ارتباط سلامت روان معلمان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان شهر بجنورد.

طرح

روش تحقیق مناسب برای این پژوهش، مطالعه توصیفی-تحلیلی و از نوع طرح همبستگی چون هدف آن بررسی ارتباط بین دو متغیری است (خاکی، ۱۳۸۲).

جامعه و نمونه پژوهش

جامعه این پژوهش تمامی معلمان دوره ابتدایی (پایه‌های سوم، چهارم، پنجم) شهر بجنورد می‌باشند؛ که با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب به علت وجود مناطق گوناگون (روستایی و شهری) و متناسب با هر دو جنس (مؤنث و مذکر) افراد به صورتی که نسبت فراوانی هر طبقه از نمونه، با نسبت آن طبقه در جامعه آماری یکسان باشد برابر با ۱۱۰ نفر انتخاب شدند.

جدول ۱-۱ نمونه آماری

جنس	منطقه	ابتدایی
زن	روستایی	22
	شهری	28
مرد	روستایی	30
	شهری	30

ابزار

الف) پرسشنامه اطلاعات فردی:

این پرسشنامه شامل ۱۰ سؤال و محقق ساخته است که اطلاعات دموگرافیکی معلمان سن، جنس، وضعیت تأهل، مدرک تحصیلی، مقطع تدریس، منطقه، سابقه خدمت، وضعیت اقتصادی و فاصله منزل-محل کار را می‌سنجد.

ب) پرسشنامه (GHQ ۱۲):

این پرسشنامه سلامت عمومی ابتدا ۶۰ سؤال بوده است، بعدها به تناسب شرایط و فرهنگ‌های مختلف فرم‌های متنوع از آن استخراج شده است. شکل‌های ۱۲، ۲۰ و ۲۸، ۳۰ سؤالی از

این پرسشنامه در فرهنگ‌های مختلف از نظر پایایی و اعتبار ارزیابی شده‌اند (گورچ، ایکیویا، ۱۹۹۰) پرسشنامه ۱۲ سؤالی سلامت عمومی یک ابزار کوتاه، باهدف غربالگری افراد سالم و بیمار تهیه شده است. در ایران فرم کوتاه ۱۲ سؤالی توسط پژوهشکده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی ایران به سرپرستی دکتر علی منتظری و همکارانش اعتبار یابی شده است، میانگین نمره به دست آمده و انحراف معیار آن به ترتیب ۳/۷ و ۳/۵ می‌باشد، ضریب اعتبار پرسشنامه سلامت عمومی نیز برابر با ۰.۸۳.

پ-پیشرفت تحصیلی دانش آموزان:

همان‌طور که بیان شد تنها نمره پایان‌ترم دانش‌آموزان مقطع ابتدایی (سوم، چهارم، پنجم) برای پی بردن به چگونگی رابطه بین سلامت روان معلمان و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در نظر گرفته شد، برای به دست آوردن نمره پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان یک کلاس معدل پایان‌ترم دانش‌آموزان برای یک کلاس بر تعداد دانش‌آموزان آن کلاس تقسیم (میانگین) شده که از اداره آموزش و پرورش این نمره گرفته شده است.

فرایند: استفاده از ضریب همبستگی (ماتریس همبستگی) پیرسون برای محاسبه رابطه سلامت روان معلمان با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، آزمون تی **t** برای مقایسه دو گروه مستقل و تحلیل واریانس یک‌راهه و دوراهه برای پی بردن به تفاوت بین میانگین‌های هر یک از عوامل و همچنین رگرسیون سلسله مراتبی برای ارزش رابطه.

یافته‌ها:

طبق جدول ۱-۱ بین سلامت روان معلمان و پیشرفت تحصیلی رابطه منفی و معناداری (۰.۲۹) وجود دارد یعنی هرچه سلامت روان معلمان نامناسب‌تر باشد دانش‌آموزان نمرات پیشرفت تحصیلی پایین‌تری خواهند داشت.

ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهشی (جدول ۱-۱)

	۱	۲
۱ سلامت روان	۱	-.۲۹**
۲ پیشرفت تحصیلی (نمره)	-.۲۹**	۱

0.01 < ** P

0.05 < * P

طبق جدول ۱-۲ نتایج نشان می‌دهد که در مدل پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی، متغیر سلامت روان ($\beta = -0.28$) می‌تواند تنها ۷ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی نمایند، هرچند که قدرت پیش‌بینی کنندگی سلامت روان بر پیشرفت تحصیلی پایین است اما این مقدار معنادار می‌باشد.

جدول ۱-۲ خلاصه مدل‌های رگرسیون، تحلیل واریانس و مشخصه‌های آماری رگرسیون پیشرفت

تحصیلی برحسب سلامت روان

مدل	متغیر	B	SEB	β	t	sig	F	R	R ²	Adj R ²
1	سلامت روان	-.09	.03	-.28	-3.09	.003	9.55	.29	.08	.07

** تمامی مقادیر معنادار هستند P در سطح ۰/۰۱ F=

بر طبق جدول ۱-۳ نتایج آزمون **t** مستقل نشان می‌دهد که بین سلامت روان معلمان زن و مرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد تفاوت معناداری وجود دارد به نحوی که معلمان زن سلامت روان بهتر (نمرات پایین‌تر) برخوردار می‌باشند. ($t: 1,99$; $P: 0,047$) و بین سلامت روان معلمان شهر و روستا نیز تفاوت معناداری یافت شد و معلمان شهر نسبت به معلمان روستا سلامت روان بهتری برخوردار بودند ($t: 3,06$; $P: 0,002$) همچنین بین سلامت روان معلمان مجرد و متأهل تفاوت معناداری یافت نشد ($t: -1,2$; $P: 0,23$) (در سطح اطمینان ۹۵ درصد).

جدول ۱-۳ سلامت روان معلمان با توجه به جنس، وضعیت تأهل، نوع منطقه

شاخص‌ها	گروه	میانگین	انحراف استاندارد	t مشاهده شده	درجات آزادی	سطح معناداری
جنس	زن	2.83	3.32	1.99	395	.047
	مرد	3.46	2.95			
وضعیت تأهل	مجرد	2.72	2.81	-1.20	395	.23
	متأهل	3.20	3.20			
نوع منطقه	روستایی	3.69	3.16	3.06	395	.002
	شهری	2.72	3.07			

- بر طبق جدول ۱-۴ نتایج آزمون **f** فیشر نیز نشان می‌دهد که بین سلامت روان معلمان با توجه به سن ($F: (3,393)$; $P: 0,15$)، مدرک تحصیلی ($F: (3,393)$; $P: 0,42$)، نوع استخدام ($F: (1,13)$; $P: 0,33$)، مقطع تدریس ($F: (2,394)$; $P: 0,15$) در سطح آلفای ۹۵ درصد تفاوت معناداری وجود نداشت، از طرفی نتایج این آزمون نشان می‌دهد که بین سلامت روان معلمان با توجه به سابقه خدمت آن‌ها تفاوت معناداری وجود دارد ($F: (3,393)$; $P: 0,01$). به طوری که معلمانی که ۲۵-۳۵ سال سن دارند نسبت به معلمان با سنوات کمتر بهتر بوده و با معلمان با سنوات ۵-۱۵ سال این تفاوت معنادار می‌باشد و بین سلامت روان معلمان با توجه به فاصله محل خدمت از محل سکونت آن‌ها این تفاوت نیز معناداری بود ($F: (3,393)$; $P: 0,01$) به طوری که معلمانی که مسافت زیر ۵ کیلومتر طی می‌کنند نسبت به سایر معلمان از سلامت روان بهتر برخوردار می‌باشند و با معلمانی که بالای ۲۵ کیلومتر را طی می‌کنند این تفاوت معنادار است (در سطح آلفای ۵ درصد)

همچنین با توجه به وضعیت اقتصادی معلمان در سطح آلفای ۹۵ درصد تفاوت معناداری وجود دارد (۱۲,۶۴): f:(۳,۳۹۲)، P: ۰/۰۰. به طوری که معلمان با وضعیت اقتصادی خیلی خوب از سلامت روان بالا برخوردار می‌باشند و این گروه از معلمان با سایر معلمان تفاوت معناداری از جهت سلامت روان دارند.

جدول ۱-۴ نتایج تحلیل واریانس یکراهه (سلامت روان)

سطح معناداری	نسبت F	میانگین مجزورات	درجات آزادی	مجموع مجزورات		
.15	1.73	17.10	3	51.30	بین گروهی	سن
		9.85	393	3873.14	درون گروهی	
			396	3924.44	کل	
.42	.927	9.19	3	27.58	بین گروهی	مدرک تحصیلی
		9.۲9	393	3896.86	درون گروهی	
			396	3924.44	کل	
.33	1.13	11.25	3	33.77	بین گروهی	نوع استخدام
		9.90	393	3890.67	درون گروهی	
			396	3924.44	کل	
.01	3.79	36.81	3	110.43	بین گروهی	سابقه خدمت
		9.70	393	3814.01	درون گروهی	
			396	3924.44	کل	
.15	1.87	18.45	2	36.90	بین گروهی	مقطع تدریس
		9.86	394	3887.54	درون گروهی	

			396	3924.44	کل	
						فاصله کار- منزل
.01	3.53	34.32	3	102.97	بین گروهی	
		9.724	393	3821.47	درون گروهی	
			396	3924.44	کل	
						وضعیت اقتصادی
.00	12.64	112.11	4	448.47	بین گروهی	
		8.86	392	3475.97	درون گروهی	
			396	3924.44	کل	

بحث:

همانگونه که در مقدمه بیان شد هدف تحقیق بررسی اثر سلامت روان معلمان بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بود که معلمین (نمونه) از سلامت روان خوبی برخوردار می باشند، از طرفی میان سلامت روان با پیشرفت تحصیلی (۰/۲۹-) همبستگی معناداری وجود دارد (آلفای ۱ درصد)؛ این همبستگی نسبتاً ضعیف و منفی می باشد یعنی معلمانی که سلامت روان بدتر و نامناسب تری دارند پیشرفت تحصیلی دانش آموزان آن ها (نمرات) کمتر است. مشکلات سلامت روانی معلمان برای تمامی افرادی که در طول ساعات کاری با آن ها درگیر هستند اثرگذار است و بر روی شاگردان پیامدهایی در بردارد این مشکلات علت ایجاد پریشانی است و می تواند بر بسیاری یا حتی تمامی جنبه های زندگی دانش آموزان اثرگذار باشد (اتکینسون، ۲۰۰۴) این مشکلات می تواند در حیطه درسی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان باشد. با توجه به اینکه معلمان نقش و جایگاه منحصر به فردی در تأثیرگذاری بر رفتار کودکان و نوجوانان دارند و می توانند سبب افزایش رشد هیجانی و اجتماعی آن ها گردند در واقع واکنش دبیران هنگام ناکامی دانش آموز بر میزان انگیزش پیشرفت تحصیلی مؤثر است.

استدلال این است که نگرش دانش آموزان نسبت به یادگیری به کیفیت حرفه ای بودن معلم به عنوان یک فرد در سر کلاس برمی گردد (هانوم و پارک، ۲۰۰۳)؛ تحقیقی که در مورد ویژگی های معلمان، توسط اسمیت و همکاران او (۱۹۹۴) انجام گرفته نشان داد دانش آموزان حساسیت بیشتری

نسبت به ویژگی‌های فردی و اجتماعی معلمان خوددارند، این‌گونه می‌توان بیان کرد که سلامت روان بهنجار با تأثیرگذاری بر عامل‌هایی مانند کنترل بیشتر بر رفتار توسط معلم، افزایش اعتمادبه‌نفس و رشد صمیمیت و محبت بین معلم و دانش‌آموز جو کلاس درس را لذت‌آور ساخته و همچنین معلم از روش‌های مطلوب‌تر تربیتی و تدریسی بهره می‌گیرد تحقیقات بیشتری لازم است تا تعیین شود این تفاوت‌های تا چه اندازه مهم هستند.

کلارک (۲۰۰۰) بیان می‌کند که ویژگی‌های معلم، به‌طور خاص نگرش معلم، تأثیر مهمی در دستیابی به یادگیری، دارد؛ این‌گونه می‌توان بیان کرد که ویژگی‌های معلمان (اعم از اخلاقی یا رفتاری) می‌تواند توسط سلامت روان آن‌ها تحت تأثیر قرار گیرد به‌گونه‌ای که این امر به میزان قابل‌توجهی بر روند تعلیم و تربیت دانش‌آموزان تأثیرگذار باشد. در مدل پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی متغیر سلامت روان $(\beta = -0.28)$ می‌تواند تنها ۷ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی نمایند. هرچند که قدرت پیش‌بینی کنندگی سلامت روان بر پیشرفت تحصیلی پایین است اما این مقدار معنادار می‌باشد. این امر را این‌گونه می‌توان توجیه کرد که، سطح بالایی از استرس می‌تواند برای معلمان مضر باشد و این ممکن است اثر منفی بر تدریس آن‌ها، زندگی شخصی و مهم‌تر از همه، دانش‌آموزان خود بگذارند؛ هرچند بیشتر معلمان معتقدند که تدریس برای آن‌ها پاداش است، مشکلات دیگری همچون کاغذبازی بیش‌ازحد، کلاس درس شلوغ، مشکلات عاطفی دانش‌آموزان، حقوق و دستمزد پایین را می‌توان نام برد (اشتراوس، ۲۰۰۲).

همچنین از یافته‌های دیگر پژوهش، نتایج آزمون t مستقل نشان می‌دهد که در متغیرهای جنس ($t: 1.99, P: 0.047$) و نوع منطقه ($t: 3.06, P: 0.002$) در سطح آلفای ۵٪ تفاوت معناداری میان دو گروه معلمان (زن و مرد) و (شهری و روستایی) وجود دارد این بدان معناست که معلمان زن از سلامت روان بهتر (نمرات پایین‌تر) برخوردار می‌باشند همچنین معلمین شهر نیز نسبت به معلمین روستا از سلامت روان بهتری برخوردار هستند. این امر با یافته‌های (میچالو، ۲۰۰۲) و (محمد‌هادی عبدالله، ۲۰۰۰) هماهنگی دارد و مخالف یافته‌های (هلمسترام، ۲۰۰۸) و (سارجنت، ۲۰۰۳) است درحالت کلی نمی‌شود بیان کرد جنسیت یک معلم بر سلامت روان او اثرگذار است؛ همچنین می‌توان گفت که برخلاف باور عامه که فکرمی‌کنند «هرچه قدرت و اختیار فرد بیشتر باشد فشار روانی زیادتری نیز بر او وارد می‌شود و بنابراین سلامت او بیشتر درخطر خواهد بود» به نظر می‌آید که هرچه اختیار و خودمختاری زن در کارش بیشتر باشد احساس سلامت و خشنودی بیشتری خواهد داشت

(باروچ و دیگران، ۱۹۸۷). در مورد اثر عوامل فردی (دموگرافیکی) همچون جنس و تأهل معلمان بر سلامت روان نیز بررسی‌های انجام گرفته است اما به‌طور دقیق و موشکافانه نبوده است و در این بررسی‌ها باید مشکل سوگیری احتمالی محقق را نیز، باید در نظر داشت و پژوهش‌ها نشان می‌دهد که عامل جنسیت در تصمیم‌گیری شغلی گاهی مؤثر و گاهی بدون اثر بوده است (ساعتچی، ۱۳۸۹، ۴۸).

نتایج آزمون **f** فیشر نیز نشان داد که بین سلامت روان معلمان با توجه به سن (۱،۷۳): **f**: (۳،۳۹۳)؛ **P**: ۰/۱۵، مدرک تحصیلی (۹۲): **f**: (۳،۳۹۳)؛ **P**: ۰/۴۲، نوع استخدام (۱،۱۳): **f**: (۳،۳۹۳)؛ **P**: ۰/۳۳، مقطع تدریس (۱،۸۷): **f**: (۲،۳۹۴)؛ **P**: ۰/۱۵ در سطح آلفای ۵ درصد تفاوت معناداری وجود ندارد، از طرفی نتایج این آزمون نشان می‌دهد که بین سلامت روان معلمان با توجه به سابقه خدمت آن‌ها تفاوت معناداری وجود دارد (۳،۷۹): **f**: (۳،۳۹۳)؛ **P**: ۰/۰۱. به‌طوری‌که معلمانی که ۲۵-۳۵ سال سن دارند نسبت به معلمان با سنوات کمتر بهتر بوده و با معلمان با سنوات ۵-۱۵ سال این تفاوت معنادار می‌باشد علت این امر شاید وجود تجربه بالا و برخوردار بودن از حقوق و مزایای بیشتر به خاطر سنوات بالاتر بوده از طرفی این گروه افراد از تجربه بالایی برای سازش و سازگاری با بخشنامه‌های سازمان برخوردار می‌باشند. همسو با یافته مطالعه‌ای در ایالات متحده، به‌عنوان مثال معلمان جوان علاقه بیشتری برای ترک کار نسبت به معلمان مسن‌تر دارند (اینگرسول، ۲۰۰۱. مونین، ۱۹۸۷؛ پیرو همکاران، ۱۹۹۷)، یکی از دلایل این امر می‌تواند حقوق و مزایای بالای معلمان باتجربه نسبت به معلمان جوان، هماهنگ بودن محیط با نیازهای معلمان مسن‌تر نسبت به معلمان جوان، همکاری بیشتر مدیران به معلمان باتجربه و درواقع تسلط بیشتر بر محیط پیرامونشان و همچنین نزدیکی به سن بازنشستگی از دلایل دیگر این امر می‌تواند باشد.

بین سلامت روان معلمان با توجه به فاصله محل خدمت از محل سکونت آن‌ها این تفاوت نیز در سطح آلفای ۵ درصد معنادار بود (۳،۵۳): **f**: (۳،۳۹۳)؛ **P**: ۰/۰۱ به‌طوری‌که معلمانی که مسافت زیر ۵ کیلومتر طی می‌کنند نسبت به سایر معلمان از سلامت روان بهتر برخوردار می‌باشند و با معلمانی که بالای ۲۵ کیلومتر را طی می‌کنند این تفاوت معنادار است (در سطح آلفای ۹۵ درصد) یکی از مسائل مهم دیگری که معلمان درگیر آن هستند، بعد مسافت رفت و برگشت به مدرسه است که در طول روز باعث اتلاف وقت آن‌ها می‌شود. حمل کتاب‌ها و لوازم زیاد بدون داشتن وسیله ایاب و ذهاب بسیار خسته‌کننده است. معلمانی که هر روز صبح در ساعتی معین و بدون تأخیر باید در مدرسه حاضر شوند، درحالی‌که راه آن‌ها بسیار دور و مستلزم تعویض چند وسیله نقلیه است و دغدغه خاطر دارند

که آیا به موقع خواهند رسید یا باید منتظر برخورد مدیر باشند، همواره در معرض کم‌خوابی، خستگی و ترس و اضطراب ناشی از تأخیر خود هستند (نیکنامی، ۱۳۷۷). شکی نیست که مسافت بین محل کار تا منزل بر کیفیت کار یک معلم تأثیرگذار می‌باشد (محمدهادی عبدالله، ۲۰۰۰) دلیل روشنی بر این موضوع بوده است به طوری که مطالعات نشان می‌دهد پرداخت و مبالغ مالی همیشه یکی از رکن‌های اساسی برای سلامت روان بهنجار و رضایت بالا بوده است. فقر باعث می‌شود فشار قابل‌ملاحظه‌ای بر افراد و خانواده‌ها وارد آید (هوف-گینزبرگ، ۱۹۹۵). شرایط وخیم مثل نداشتن محل اقامت و زندگی در محل‌های خطرناک و بی‌ثباتی اقتصادی، فشارهای مهم زندگی افراد فقیر است، ضمناً فقر باعث می‌شود منابع حمایت اجتماعی که نقش یک سپر را در مقابل آثار منفی فشار روانی دارد، سست شوند. (ساعتچی، ۱۳۸۹)

نتیجه گیری

معلمین (نمونه) از سلامت روان خوبی برخوردار می باشند، از طرفی معلمین زن و معلمینی که در شهر خدمت کرده اند از سلامت روان بهتری برخوردار بوده اند، همچنین رابطه مثبت معنادار بین سلامت روان معلمان با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان وجود دارد به گونه ای که قدرت پیش بینی کنندگی آن نیز معنادار است.

فهرست منابع

- ۱- اتکینسون، ماری؛ هورن بی، گری (۱۳۸۳). مشکلات روانی در مدارس، ترجمه اکبر رهنما، تهران: آبیژ.
- ۲- اسپالدینگ، چریل، آل (۱۳۷۷). انگیزش در کلاس، ترجمه محمدرضا نائیبیان، اسماعیل بیابانگرد، چاپ اول، تهران: انتشارات مدرسه.
- ۳- سازمان بهداشت جهانی (۱۳۶۸). بهداشت روانی و رشد روانی - اجتماعی کودک، ترجمه دکتر رضوان محمودیان، تهران: روزبهان.
- ۴- کاری، آل، کوپر (۱۳۷۳). فشار روانی، راه‌های شناخت و مقابله، ترجمه مهدی قراچه داغی، ناهید شریعت زاده، تهران: رشد.
- ۵- علیزاده، ابراهیم و رضایی، علی محمد (۱۳۸۶). «بررسی منزلت اجتماعی حرفه معلمی (دبیر دبیرستان و آموزگار دبستان) و تغییرات آن در طول سه دهه گذشته»، فصلنامه نوآوریهای آموزشی، شماره ۲۹.
- ۶- نیکنامی، مصطفی (۱۳۷۷). «محرک‌های فشارزا در کار معلمی و استراتژی‌های مقابله با آنها»، فصلنامه تعلیم و تربیت، سال چهارم، شماره مسلسل ۵۵ و ۵۶، صص ۱۲-۳۸.

- 1- maclar. (1993) Determinations of Employee Job Satisfaction An Empirical Test of a Causal Model Journal of Human Relations. Vol. 46 No, 8.
- 2- Acikgoz, Firat. (2005). A STUDY ON TEACHER CHARACTERISTICS AND THEIR EFFECTS ON STUDENTS ATTITUDES, Statistics Canada Culture, Tourism and the Centre for Education Statistics, Vol. 5
- 3- treater (2010) A Study for Teachers Relationship Between Job Satisfaction and Mental Health Awareness, Turkey Department of Education Vol. 8
- 4- Abdullah. Muhammad hadi. (2009). Job satisfaction among secondary school teachers. Jurnal Kemanusiaan bil.13.
- 5- rank. (2011). Conceptual framework on the relationship between human resource management practices, job satisfaction, and turnover, Journal of Economics and Behavioral Studies, No. 2, pp.41-49.
- 6- scriven. (2007). Individual differences and occupational stress perceived: a Croatian survey.
- 7- brophy. (1988). Mental Health and Work: Issues and Perspectives.

- 8- sanders, smit M. (2009). JOB-RELATED STRESS AMONG SECONDARY AGRICULTURAL EDUCATION TEACHERS: A COMPARISON STUDY. *Journal of Agricultural Education*, Volume 50, Number 3, pp. 100 – 111
- 9- basow. (2000). Job Satisfaction and Gender Factor of Administrative Staff in South West Nigeria Universities, University of Ado-Ekiti, Nigeria.
- 10- Social Determinants of Health in the Islamic Republic of Iran. May 2008.
- 11- walberg. (1993). Teacher Job Satisfaction, Student Achievement and the Cost of Primary Education - Evidence from Francophone Sub-Saharan Africa - University of Zurich and Hamburg Institute of International Economics.
- 12- zetteberg. (1997). Cumulative and Residual Effects of Teachers on, Future Academic Achievement. 12- Akintunde, P. (2011). Health Education as a core course for Teachers' Education: to enhance the Mental Health of students. University of Calabar. Nigeria.
- 13- Ololube, p. (1996). Teachers Job Satisfaction and Motivation for School Effectiveness: An Assessment. University of Helsinki Finland.
- 14- Sargent, t. (2003). Keeping Teachers Happy: Job Satisfaction among Primary School Teachers in Rural China. University of Pennsylvania.
- 15- eshteraves. (2002). Job Satisfaction of School Psychologists in the United States. A National Study.
- 16- acigoz, f. (2005). A STUDY ON TEACHER CHARACTERISTICS AND THEIR EFFECTS ON STUDENTS ATTITUDES. Vol. 5, No. 2.
- 17- Adams, G. A. King, L. A. & King, D. W. (1996). Relationships of job and family, involvement, family social support, and work-family conflict with job and life satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 81, 411-420.
- 18- Rabins EP. (1998). (Organization behavior, concepts, theories and applications. Translated By: Parsaian A, Erabi M. Vol 1. Tehran: Cultural, and Research Office Publications.

Comparison of Social Development of Students in Multi Basis Classes With single-basis class students

Habibollah Rahimi / Ghasem Keshavarz Gerami

Abstract

Social development, establishing social relationships and the ability to be consistent with group criteria, mood and traditions. After family, school and classroom, the most important factor is the socialization of children. Classes are divided into two distinct groups of single-stage classes and multi-stage classrooms in terms of the presence of the same or different academic degrees. The purpose of this research is to compare the social development of students with multi-stage classes with students in single-stage classes. To achieve this goal, 120 students from the target community of this study were selected in the city of Miami and measured by Validity Social Wailand Questionnaire. T-test and MANOVA were used for data analysis. The results showed that the difference in social development of multi-stage class students with social development scores of single-step students was significant at $P < 0.001$. The social growth scores of students in multi-stage classes are higher than the social growth scores of students in single-class classes. In the comparison of components, there were significant differences between the three components of the seven components of social growth (engagement, communication, and sociality) among students ($p < 0.01$.)

Keywords: Social development, Multilingual classes, Single-class classes

Investigation of the damages of modern communication technologies in learning of student in the fifth and sixth grade of the male elementary school in Maran in academic year of 93-94

Ismael Dalili / Heydar Ali Zare'i

Abstract

The present article was conducted to investigate the damages of new communication technologies in educational learning of male students of Marand city in the academic year of 93-94. The research method of this study was descriptive (correlational) and applied for the purpose of the study. The statistical population of this paper was all teachers of the fifth and sixth elementary schools of Marand city with 138 people who served this year. Therefore, sampling was not done due to the low statistical society and the increase of validity and validity of the research. Therefore, the sample size was equal to Statistical Society. Data collection was done by a researcher-made questionnaire with 27 questions in 5 sections. The validity of the questionnaire was conducted by the supervisors and experts of the research education group. The reliability of the questionnaire was also used by SPSS software, so that the Cronbach's alpha coefficients is equal to 0.76, which confirms the reliability of the questionnaire to analyze the data, descriptive (mean, standard deviation) and inferential (Wilcoxon test) methods were used in SPSS software. The results of this study indicate that there is a significant relationship between new communication technologies and student learning.

Keywords: Management style, Technology leadership, Educational technology, Information and communication technology.

The Impact of educational equipment, especially ICT to motivate learners

Azadeh Sadat Rahimi / Azam Sadat Rahimi / Mojtaba Bahrami

Abstract

The purpose of this study was to investigate the impact of ICT on motivating learners. In this research, descriptive-survey research method was used. The statistical population included all the teachers who taught in the first year of education in Falavarjan city in the year 91-92 which included 513 women and 137 men. The main questions of this research examined the teachers' view of the impact of educational equipment, especially ICT, on motivating learners in the learning process of students. The research instrument was a researcher-made questionnaire consisting of 36 questions based on Likert scale of 5 degrees. The coefficient of validity of the questionnaire was 0.99 using Cronbach's alpha coefficient. Validity of the questionnaire was verified by university professors and instructors. In order to analyze the data of this study, the statistical software package in the social sciences was used at two levels of descriptive statistics (frequency, mean, standard deviation) and inferential (t-test, single-variable t test, Friedman test, multivariate analysis).

Keywords: motivation, learners, school, ICT.

The effect of using the technique of TRIZ on the creativity of the ICT-based teaching and learning process

Zahra Jameh bozorg / Fatemeh Jafarkhani / Maryam Salimi

Abstract

The purpose of this study was to determine the effect of applying TRIZ technique on creativity of teaching and learning process based on ICT. The research method was quasi-experimental using pre-test-posttest design with control group. A total of 75 faculty members, students, educational designers were selected by random method and randomly assigned to experimental and control groups. Measurement of the dependent variable (creativity) was done for both groups at one time and under one condition. The experimental group was then subjected to independent variable during 5 sessions of a one-day workshop. The results of data analysis with covariance analysis showed a significant difference between the mean of the experimental group and the control group and the use of the TRIZ creativity technique has affected the teaching and learning process based on ICT conclusion. The e-learning environment makes people more flexible in dealing with environmental stimuli, and it also creates the ability for people to respond to questions in a variety of ways. As shown, the use of information technology in education can increase the creativity of learners.

Keywords: electronic learning, electronic learning environment, traditional environment, creativity.

Investigating the relationship between electronic Human Resources Management and organizational innovation At the Education Department of Gorgan

Fatemeh Nameni / Dr. Kamibiz Esmaeelinia

Abstract

Regarding the use of new management techniques and organizational performance enhancement and innovation, EHR management can increase employee creativity and thereby increase employee performance. In other words, innovation and creativity in any situation are a force for help. Considering this factor, the results of the human resources electronic management can be divided into operational effects, communication effects, and transformative effects. The results are related to the efficiency and effectiveness of human resources management electronic outputs such as cost reduction or management executive pressure reduction. For this purpose, in the present article, after reviewing definitions, classifications and functions, the relationship between electronic HR management and organizational innovation in education has been addressed.

Keywords: Electronic HR Management, organizational innovation, education.

The mental health status of teachers and their relationship with students' academic achievement

Azam Maleki / Kobra Alizadeh Dovin / Atefeh Chahi

Abstract

Mental health is one of the main factors in reducing efficiency and causing physical and psychological complications in the teaching profession. Overview During these years, educational researchers have taken many factors to influence students' learning, at the center of these factors teachers have an important place. Which has identified the characteristics of effective teachers? A study of teachers' characteristics, by Smith et al. (1994), showed that students are more sensitive to the individual and social characteristics of their teachers. The research method was descriptive-analytic and correlational. In line with the purpose of the present study, 110 faculty members were selected through stratified random sampling with appropriate assignment and the individual factors questionnaire (10 questions) And Mental Health (GHQ12) were implemented among teachers and grades for student achievement were also provided (by referring to the Department of Education). Teachers (samples) have good mental health, while female teachers and teachers who have served in the city have a better mental health.

Key words: Teachers, students, mental health, academic achievement.

Contents

Comparison of Social Development of Students in Multi Basis Classes With single-basis class students Habibollah Rahimi / Ghasem Keshavarz Gerami	I
Investigation of the damages of modern communication technologies in learning of student in the fifth and sixth grade of the male elementary school in Maran in academic year of 93-94 Ismael Dalili / Heydar Ali Zare'I	II
The Impact of educational equipment, especially ICT to motivate learners Azadeh Sadat Rahimi / Azam Sadat Rahimi / Mojtaba Bahrami	III
The effect of using the technique of TRIZ on the creativity of the ICT-based teaching and learning process Zahra Jameh bozorg / Fatemeh Jafarkhani / Maryam Salimi	IV
Investigating the relationship between electronic Human Resources Management and organizational innovation At the Education Department of Gorgan Fateme Nameni / Dr. Kamibiz Esmaeelinia	V
The mental health status of teachers and their relationship with students' academic achievement Azam Maleki / Kobra Alizadeh Dovin / Atefeh Chahi	VI

Payam-e farhikhtegan

The Quarterly Journal

Institute of hedayat-e farhikhtegan javan

Concessionaire: Institute of hedayat-e farhikhtegan javan

Managing Director: Mohsen Zarei

Editor in Chief: Dr. Hasan Maleki

Secretary: Dr. Davood Hazarei

Executive Director: Hojatollah Almasi

Executive Manager: Seyed Mohammadreza Mousavi

Publisher: Institute of hedayat-e farhikhtegan javan

Typesetting, Pagnation and Designer: Fardin Salemian

Lithography, Printing and Binding: Paytakht Digital Print Center

Vol. 1, No. 2, Summer 2016

Address: Tehran, Jami street, alley martyr Mohammad Beig, No. 14,
Institute of hedayat-e farhikhtegan javan, second floor, Journal office

Tel & Fax: (021) 61978000-4

E-Mail: pfjournal.hfj@gmail.com